સુધરેલી રીત મુજબ

વર્નાક્યુલર ટેક્સ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમીટીએ

તૈયાર કરેલી

ચોથી ચોપડીના અર્થ

જેની અક્ષર અર્થ, કવિતાની સમજુતી, તમામ પાઠના સવાલ તથા સાર, મુંબઈ ઇલાકાની ભુતળ, અઘરા શબ્દો, જોડાક્ષર, ડ્રીલ.

રચનાર—મેસર્સ. સી. ડી શાહ. એન્ડ કો.

રચનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah

પ્રસિદ્ધ કરનારનું ઠેકાણું શાહપોર—સુરત.

આ પુસ્તક ... ના કાયદા મુજબ રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

છાપનાર—રવુભાઈ લલ્લુભાઈ દેશાઈ.

છાપવાનું ઠેકાણું શ્રી 'અનાવિલ' પ્રિ. પ્રેસ, ...પુરી ભાગળ સુરત

સંવત ૧૯૮૦] કિંમત રૂ. ૦-૭-૦ [સને ૧૯૨૪

મેસર્સ. સી ડી. શાહ એન્ડ કો૦ કૃત.

ચોથી ચોપડીના અર્થ

પાઠ ૧.

શહેનશાહ=મહારાજાધિરાજ

સંગીન=મજબુત,જેરાવર

પુરાતન=ઘણુ જુનુ

ચરિત્ર=વૃત્તાંત, હેવાલ

જ્યેષ્ઠ=મોટા

પ્રિન્સ ઓવ વેલ્સ=વેલ્સ પ્રાંતનો રાજપુત્ર

ઈલ્કાબ=ખિતાબ

નિખાલસ=ખુલ્લા મનના

નૌકાશાસ્ત્ર=વહાણુ ચલાવવાની કળા

યોજના=ગોઠવણ

અત્યંત=ઘણોજ

તાલીમ=કેળવણી

પ્રવાસ=મુસાફરી

પ્રદક્ષિણા=ચોગરદમ ફરી વળવું તે

ચાલુ=કાયમ

પદવી=ઓદ્ધા

પ્રવીણ=માહીતગાર

નિર્ણય=ઠરાવ

ક્રમે ક્રમે=એક પછી એક

બાંધો=બંધારણ

નિર્માણ=નક્કી

યુવરાજ=ગાદીનો વારસ

આદરસત્કાર=આવકાર, પરોણાચાકરી

લથડવા=કમજોર થવા

રાજ્યાભિષેક=રાજગાદી પર બેસાડવાની ક્રિયા

પાયતખ્ત=રાજધાનીનું શહેર

આબાદી=ચઢતી

સવાલ—શહેનશાહ જ્યોર્જનો જન્મ કયે દિવસે થયો હતો ? પ્રિન્સ ઓવ વેલ્સનો ખિતાબ કોને અપવામાં આવે છે ? શહેનશાહ જ્યોર્જના વડીલ બંધુનું નામ શું હતું ? શહેનશાહ જ્યોર્જને નૌકાશાસ્ત્રની તાલીમ આપવામાં આવી તેથી એમનામાં કઈ કઈ સારી ટેવ આવી ? પ્રિન્સ આલબર્ટનો સ્વર્ગવાસ ક્યારે થયો ? શહેનશાહ જ્યોર્જનું લગ્ન કોની સાથે થયું હતું ? હાલ એમને કેટલા કુંવર તથા કુંવરીઓ છે ? શહેનશાહ જ્યોર્જ હિંદમાં ક્યારે પધાર્યા હતા ? શહેનશાહ એડવર્ડનો સ્વર્ગવાસ કયે દિવસે થયો ? શહેનશાહ જ્યોર્જને ઈંગ્લાંડમાં રાજ્યાભિષેક કરવાની ક્રિયા કયે દિવસે થઈ ? હિંદુસ્તાનમાં કયે દિવસે થઈ અને કયાં થઈ ? આપણો ધર્મ શું છે ? **સાર**–શહેનશાહ

પાંચમા જ્યોર્જના વખતમાં આપણા જાનમાલનુ રક્ષણ થાય છે, તથા અદલ ન્યાય મળે છે, માટે આપણે શાહેનશાહ પાંચમા જ્યોર્જ ઘણા વર્ષ જીવો એવી પ્રાર્થના કરવી જોઇએ

પાઠ ૨.

સ્વામીભક્તિ=ધણીપર પ્રેમભાવ, ધણીની સેવા
નાગોર=અજમેર (એ રજપુતસ્તાનમાં છે)
થાણુ=કચેરી
ઘેરો ઘાલ્યો=કબજે કર્યું
લડત=લડાઈ, યુદ્ધ
બચાવ=રક્ષણ
સભર=આશા, ભરોસો
શરણે ગયો=તાબે થયો
આશ્રય=મદદ
જયપુર=જેપુર
મુકામ=રહેઠાણ
કપટી=દગલબાજ

મુલાકાત=મેળાપ
શરણાગત=શરણે આવેલો
બાજુએ મૂકયો=વિસારી દીધો
ખામ=ઘણો
વિશ્વાસુ=ભરોસાદાર
ગુપ્ત=છાની
ઝપાઝપી=કાપાકાપી, કતલ
જીવને જોખમ લાગશે=મરી જશે
સોગન=કસમ
કુશળતા=સુખાકારી
સમાચાર=ખબર
ઝબ્બો=ઝુલતો દીવો

અંગરખો
પ્રસંગ=વખત
ચેત્યો=સમજ્યો
ખંજર=જમૈયો
પ્રાણ લઈશ=મારી નાખીશ
મ્યાન=કવર
નમ્રતા=નમનતાઇ
મુજરો=સલામ
વિશ્વાસઘાતી=ભરોસો તોડનાર
ઉદાહરણ=દાખલો
નીમકહલાલ=જેનુ ખાય તેનુ ભલુ ચાહનાર
જીત=ફતેહ

સવાલ—વિજયસીંગ કયાનો રાજા? વિજયસીગને કોણે હરાવ્યો? ત્યાર પછી કયાં ગયો? ત્યાં શું થયુ? પછી કયાં ગયો અને શા માટે? ઇસરીસીંગ કયાનો રાજા? વિજયસીંગના બાપને કોણે મરાવ્યો હતો? રજપુતેનો મુખ્ય ધર્મ શુ છે? વિજયસીગને ઇસરીસીગ કેદ કરનાર છે એ વાત જવાનસીંગના જાણવામાં કયાથી આવી? જવાનસીંગને કેદ પકડાતો શી રીતે બચાવ્યો? ઇસરીસીગે પોતાના

સરદારોને કોનો દાખલો બતાવ્યો ? જીત મેળવવાની આશા ક્યા ગણી શકાય નહિ ? **સાર**—જેનુ લૂણ ખાધુ હોય તેનુ હલાલ કરવુ એ દરેક માણસની ફરજ છે

પાઠ ૩.	યુક્તિ=નદબીર કળા	જન્મ થયો હેય તે
સૂર્યવંશી=સૂર્ય ઉપરથી નીકળેલા કુળમા પેદા થએના	પાયમાલ=છેક નાશ થએલો હોય એવો	ખીજમતદાર=સેવક
પ્રખ્યાત=નામીચા	ઉદાર=સખી	ઝરો=ધીરે ધીરે પાણી વહે તે વહેણુ
લગભગ=આશરે	હૃદય=અંત કરણ મન	ઘુટડો=મોમા માય એટનુ
અવતર્યો=જન્મ્યો	પાણી પાણી=નરમ	
રિવાજ=ધારો, રીત	ઝળ ઝળીઆ=આખમા પાણીનુ ભરાઇ આવવુ	બહાદુર=મહાદુર
ભાવ=હેત પ્યાર	ગોઠવણ=તજવીજ	કામગીરી=નોકરી
બેઠક=ગાદી	ભલે=સુખે, નિર્ભય	ગીલા=ગયા
ધાસ્તી=બીક ડાક	આડે=વચ્ચે	દેહ=શરીર
પક્ષપાત=તરફદારી	પણ=બાધા, નિયમ	ઝળહળે=પ્રકાશે
ધક્કો=નુકસાન	ક્ષણે=વેળાએ	ટેક=બોલેલુ પાળવુ તે
ખેદ=દીલગીરી	જન્મભૂમિ=જે જગામા	

સવાલ—રજપુતોમા કયુ કુળ ઉચુ ગણાય છે ? માબાપનુ કયા છોકરાઓપર હેત વધારે હોય છે ? રાજસીંગને ભીમસીંગ માટે શુ વહેમ હતો ? ભીમસીંગે તે વહેમ દૂર કરવા શુ કર્યુ ? ભીમસીંગે પાણીનું પ્યાલુ શા માટે ફેકી દીધુ ? બે છોકરામાથી કયો છોકરો આપકર્મી ?

સાર—માબાપનુ મન ન દુખાવવા માટે, અને તેમને રાજી રાખવા માટે તેમની મરજી મુજબ ચાલવુ

પાઠ ૪.	માનવુ=કબુલ કરવુ	કંદમૂળ=કંદને મૂળીઆ

ઉપવાસ=અપવાસ, ભૂખ્યા રહેવું તે	સાજેતાજે=સુખરૂપ	હૈયું ભરાઈ આવ્યું=આંખમાં આંસુ આવ્યા
વેઠવે=ખમવે	રતન=અચાન, લક્ષણ	વનવેશ=વનમાં પહેરવાનો પોશાક
વિકરાળ=બિહામણું	મુઝાવું=મનમાં બળવું	ધારણ કર=પહેર
રાક્ષસો=ભૂતો	વસમા=ઘણાં કઠણ	મૂર્છા ખાઈ=બેભાન થઈ
નિશ્ચય=ઠરાવ	આરે=અંત	તીરસ્કાર=ધિક્કાર
વહાણું વાય=સવાર થવે	આગ્રહ=હઠ	અધર્મ=અનીતિ
ઠર્યું=નક્કી થયું	અત્યંત=બહુ સખ્ત	ન્યાત=નખરી
ક્રોધ=ગુસ્સો, રીસ	વિનતી=અરજ	વિનય કીધ=નમાવ્યું
પૂર્ણ=પૂરું	ચરણ=સત્તા	બેશુદ્ધ=બેભાન
ખોળે માથું મૂકીશ=શરણે લઈશ	ઝૂરી ઝૂરીને મનમાં બળી બળીને	પ્રાણ ત્યાગ કીધો=મરી ગયા, સ્વર્ગવાસ કર્યો
આશિષ=આશીર્વાદ	નમન કર્યું=બે હાથ જોડયા, પગે લાગ્યા	
વિજોગ=જુદું પડવું તે	સંપૂર્ણ=સંપૂર્ણ	

સવાલ— સીતા કેવી સ્ત્રી ગણાય? રામને વનવાસ કોણે અપાવ્યો? કૈકેયીનો કોણે તીરસ્કાર કર્યો અને શા માટે? રામ વનવાસ શા માટે ગયા? સીતાને શા માટે વનમાં આવવા ના પાડી? રામચંદ્રજીનું માતા પ્રત્યે કેવું હેત હતું જોઈએ? આવકી મા છોકરા સાથે કેવી રીતે વર્તે છે? બધુ કેવા જોઈએ? દશરથ રાજાનો આજ્ઞા લેવા જવાનો હેતુ શો? વનવેશ તે શું? **સાર—**વિચાર વગરનું કામ કરવાથી પાછળથી પસ્તાવું પડે છે, માબાપનું વચન પાળવા માટે દુઃખ સહન કરવું

પાઠ ૫.	પિડાતા માણસ	પેટપુર=જોઈએ તેટલું
ટુકડીઆ=ભૂખથી	દુબળા=કમજોર	સુકાઈ ગયા=નેવાઈ ગયા

એન્જીન=વરાળથી ચાલતો સંચો
કુદરતી=ઈશ્વરે મૂકેલી
નિયમ=ચાલ
ગરમી માપવાનું યંત્ર=થર્મામીટર
ધરી=જે દાંડી પર પૈડું ફરે છે તે આંક, આંસ

નિરંતર=હમેશાં
નાડી=નાડ
ઉછળે છે=ધબકે છે
અંગ=ભાગ
સમાર=દુરસ્ત
તર=મલાઈ
સાકર=મીઠો પદાર્થ ગળી ચીજ

ચરબી=ચામડીની અંદર ઠરેલો ચીકણો પદાર્થ
દુરસ્ત=સાજું
ક્ષાર=ખારો પદાર્થ
શ્રેષ્ઠ=ઉત્તમ
જુદી જુદી વાની=જુદી જુદી વસ્તુ

સવાલ—દુકાળીઆના શરીર કેવા હોય છે? દુકાળીઆના શરીર એવા શાથી થાય છે? આપણને ખોરાકની જરૂર શા માટે છે? ખોરાક ન મળે તો અંદરના ભાગમાં શું થાય છે? ગરમી માપવાના યંત્રનું નામ શું? એન્જીન ચલાવવાને માટે શેની જરૂર છે? આપણા શરીરના અવયવો બરાબર ચલાવવાને માટે શાની જરૂર છે? નાના છોકરાના શરીરનું વજન વધારે કે મોટાનું? ગરમી કયો પદાર્થ ખાધાથી ઉત્પન્ન થાય છે? ચરબી વધારવા માટે કયા પદાર્થ ખાવાની જરૂર છે? ચરબી વધારનાર પદાર્થ કયા મુલકના લોકો વધારે ખાય છે? કયા પદાર્થ માંસ વધારે છે? ક્ષાર પદાર્થ ખાવાની જરૂર શા માટે છે? લોહી સાફ કરવાને માટે કેવા પદાર્થની જરૂર છે? દૂધ કરતાં પણ વધારે ફાયદાકારક શું છે? **સાર**—માણસને હવા ને પાણી સિવાય ખોરાકની પણ જરૂર છે, કારણ કે તે વડેજ અંદરના સંચાને પુષ્ટિ મળે છે

પાઠ ૬.

થાકીપાકી=કમજોર થઈ
નિસાસા=નિઃશ્વાસ

બકવાટ=લવારો
દોષ=ઠપકો
મસાલો=તેજાનો

અગરીઆ=મીઠું પકવનાર
અગર=મીઠું પકવવાની જગા

ભીલતા=કપાસમાથી કપાસીઆ છુટા પાડના	કરનાર	પુરી પાડે છે, તંગી મટાડ છે
કાતતા=સુતર બનાવતા	નિર્માણ કરેલુ=ઠરાવેલુ	**સમાધાન**=ગુચવણ કે
વણુકર=વણવાનુ કામ	ગરજ=મતલબ ગરજ સારે છે=ખોટ	ચિતાનુ મટવુ તે

સવાલ—ડામી શા માટે ભગવાનને દોષ દેતી હતી ? તેના મનનુ સમાધાન કોણે ને શી રીતે કીધુ ? **સાર**—દુનિયામા દરેક માણસને એક બીજાનો ખપ પડે છે માટે કોઇની સાથે બુગાશ કરવી નહિ, દુનિયા માહેલા પદાર્થ એક બીજાની મદદથી બને છે

પાઠ ૭.	ભૂલીને=વીસરીને	વાડુ બોલી=તરછોડ કરી ના કહી
મુખે=મોઢે	વણતોલ=વણીજ	
વેર્યા=નાખ્યા	અન્યાય=ગેરઇન્સાફ	ભાળે=જુએ
ફુલ=પુષ્પ	મટવાને=દૂર થવાને	ફરિયાદ=ન્યાય મેળવવા માટે અરજ
નસીબે=સંયોગે	ધીરીને=ઉધાર આપીને	
નીચા નમી=નીચા વળી	દુખીઓ=હેરાન	સદ્ગુણ=સારા લક્ષણ
વીણીશુ=એક એક લઇશુ	આબરૂ=ઇજ્જત	ચિતા=ફીકર
અત્યારે=હમણા	પાખી=નગર	ચટપટી=ગભરામણ
ગુસ્સે થઇ=રીસ કરી	ધીરેલા=આપેલા	અટપટી=ગુચવણભરેલી
વિપત=આપદા, દુખ	નવ આલે=ન આપે	મા'લે=ખુશીથી રહે

પાઠ ૭. આજ અને કાલ.

નમીએ ખુશી થઇને રસ્તામા ગુલાબના ફૂલો નાખ્યા, તે નીચા વળી ક્યારે વીણીશુ ? ભાઈ હમણા આજ ને આજ વીણી લો (મતલબ કે ફૂલ થોડા વખતમા કરમાઈ જાય છે તેમજ સારા કામો કરવાનો વખત પણ જતો રહે છે માટે ગુલાબના ફૂલરૂપી સારા કામો તરતજ કરવા) (૧) પણ જો તે કદી ગુસ્સે થઇને બોલશે તો

તને ઘણી આપદા પડશે તો પછી અફસોસ ક્યારે કરવો ? ભાઇ કાલે કાલે. કાલે મતલબ કે સારા કામ કરતા દુખ આવી પડે તો દીલગીર થઇ છોડી દેવુ નહિ (૩) ઉપકાર ભૂલી જઇને આપણુ ખરાબ કર્યું હોય અને આપણને દુખ આપ્યુ હોય તો તેને માફ ક્યારે કરીશુ ? ભાઈ હમણા આજ ને આજ (૩) પણ ગેરઇન્સાફ થનો હોય તો તે દૂર કરવાને, મનમાથી રીસ ઓછી કરવાને, જો લડવુ હોય તો ક્યારે લડવુ ? ભાઇ કાલે, કાલે, કાલે (૪) કેઇએ આપણને પૈસા આપીને આપણી લાજ રાખી હોય, તે માણસ પૈસા વગર દુખી થતો હોય તો તે પૈસા પાછા ક્યારે આપવા ? ભાઇ હમણાજ આજ ને આજ (૫) કોઇ માણસ આપણે આપેલા પૈસા પાછા આપે નહિ, ને વાકુ બોલે, અને સામુ પણ જુએ નહિ, તેવા માણસપર કહો કે ક્યારે ફરિયાદી કરવી ? ભાઇ કાલે, કાલે, કાલે (૬) સારા ગુણના ઘણા કામો કરવા છે, પણ વ્યવહારમા વખત ન મળ્યો તો પછી તે ક્યારે કરવા ? ભાઇ હમણા આજ ને આજ (૭) ક્રોધ, અપશબ્દો, ફીકર, ગભરામણ, ગુચવણ ભરેલી પોતાની મેળે મનમા આવે તો તે મનમા જઇને ક્યારે આનદથી રહે ? ભાઈ કાલે, કાલે, કાલે (૮) **સાર**—સારા કામ આજેજ કરવા અને નઠારા કામ માટે આવતી કાલપર વિચાર રાખવો મતલબ કે નઠારા કામ કરવાજ નહિ

પાઠ ૮.	પારખ્યુ=ઓળખ્યુ	સાધુ
અવલોકન=બારીકતપાસ	કેણી મેર=કઈ તરફ	ઝાડો=ઝડતી, તપાસ
ખોટુ=લ ગડુ	જવાહીર=કીમતી રત્નો	તપાસ=શોધ
લાખ્યુ=પીઠપર મૂકયુ	(હીરા, માણેક, મોતી વગેરે)	સાક્ષી=સાહેદ
ધારી ધારીને=તાકી તાકીને	ફકીર=સાઈ, મુસલમાન	જાદુગર=જ ત્ર મ ત્ર કે અજાએબી ભરેલા

ખેલ કરનાર, છલની	હોય એવુ	નાજ કરેતી
સજા=શિક્ષા	આગુ=ચોકુ	વેરાય=કણ છુટા પડે
નવાઇ=અચરતી, અચબો	લ ગડુ =ખોડુ	ઢોળાય=છલકાય
જાદુ=છલમ	અનુમાન=વિચાર કરીને	શાબાશી=ધન્યવાદ
ગમ=બાજુ	અટકળ કરવી તે	ફેર=તફાવત
કાણુ=એક આખ ફુટેલી	સમણુતી=ગણગણુ અ	ટેવ=મહાવરો

સવાલ—ફકીરને રસ્તામા કોણુ મળ્યુ ? ફકીરને કેવી ટેવ હતી ? ફકીરનુ અનુમાન ખરૂ હતુ કે ખોટુ ? ફકીર ગુનેગાર હતો કે નહિ ? ફકીરે ઊટ વિષે શી શી હકીકત કહી ? રાજાએ ફકીરને શા માટે છોડી દીધો ? અવલોકન કરવાની ટવથી શુ ફાયદો ? **સાર**—દરેક માણસે હરેક વસ્તુ બરોબર જોવાની તથા તે ઉપર વિચાર કરવાની ટેવ પાડવી

પાઠ ૯.	ભલામણુ=સિફારસ, લાગવગ	રીતભાત=ચાલચલગત
ભલામણપત્ર=સિફારસ નો કાગળ	લાયકી=લાયકાત	ઓળ ગી=વટાવી
ઉમેદવાર=ઉમેદ રાખનાર	લૂછી=સાફ કરી	ચોકસ=સાવધ, સ ભાળ લઇ વર્તનાર
ખોળ=શોધ	જાજમ=જાડુ બિછાનુ	કાળજીવાળો=ખતીનો
વર્તમાન પત્ર=ચાલતા વખતના સમાચારનુ છાપુ, ન્યુસપેપર	વ્યવસ્થા=સારી ગોઠવણુ	ધક્કા=હડસેલા
જાહેર ખબર=છપાવીને ખબર આપવી તે	સ્વચ્છતા=ચોકખાઇ	પ્રયત્ન=વધારે મહેનત
પસદગી=પાસ	દીસી=દેખાઇ, જણાઇ	શાંત=ધીરજવાળો
મહેરબાની=કૃપા	વિચારવત=સમજુ	લક્ષણુ=ટેવ, આદત
	સ્થિતિ=હાલત, દશા	મરોડદાર=સારા વલણ વાળા
	વિનય=નમ્રતા	રેતદાની=રેતી ભરવાનો
	સભ્યતા=સલુકાઈ	

ખડીઓ	ખુલ્લુ—દેખીતુ	
સાવધ=હોશિયાર	તોલ=પરીક્ષા, તુલના	

સવાલ—શેઠીઆને ત્યા કેટલા ઉમેદવારની અરજી આવી ? તેમાથી કેટલા પાસ થયા ? શેઠે કેવી રીતે પરીક્ષા કરી તે કહો અક્ષર કેવા લખવા જોઇએ ? વખાણ કેવુ જોઇએ ? જે ઉમેદવાર પાસ થયો, તેમા કયા કયા ગુણ હતા ? તેની પાસ ભલામણ પત્ર હતો કે નહિ ?

સાર—દરેક માણસને નોકરી પર રાખતા પહેલા તેના ભલામણપત્ર ઉપર આધાર ન રાખતા તેને પોતાની મગાવી જાતે તેની ખાતરી કરવી

પાઠ ૧૦.	પર્યંત=સુધી	કાઢવી તે
ગુજરી ગયા=મરી ગયા	ભાષણ=બોલવુ	કડી=કોડમા પહેરવાનુ સોનાનુ ઘરેણુ
સંકટ=દુ ખ	ગુમાસ્તો=મહેતો	વીસરી=ભુલી
ઘરેણાગાંઠા=ઘરેણા વગેરે	અદેખાઇ=ઝેર, કીનો	દળદર=ગરિબાઇ
વેચી સાટી=વેચી કે બદલો કરી	વિરુદ્ધ=સામુ, ઉલટુ	ફિટાડીએ=મટાડીએ
સાધન=સાહિત્ય	કસોટી=તોલ, પરીક્ષા	બોધ=ઉપદેશ
સમયે=વખતે	સોદો=માલ, સામાન	સંતાન=છોકરૂ
ઉદ્યમે=ધંધે	ભાવતાલ=કિંમતની પડપુછ	નિષ્કલંક=માલમતા
જિંદગીપર્યંત=મરતાસુધી	રવાદારગી=છુપી વ્હાલી	વારસ=હકદાર

સવાલ—જગમોહન કેવો છોકરો હતો ? તેની સ્થિતિ કેવી હતી ? એવી સ્થિતિ આવવાનુ કારણ શુ ? જુના ગુમાસ્તાની ચાડીથી શેઠના મનપર શુ અસર થઇ ? શેઠે જગમોહનની પરીક્ષા કરવા માટે શુ કર્યું ? જગમોહન ઉપર વધારે વિશ્વાસ શાથી બેઠો ? જગમોહનમા કયો ગુણ હતો ? જગમોહનને તેના ગુણનો બદલો મળ્યો કે નહિ ?

પાઠ ૧૧.	સંસાર=દુનિઆનો વહેવાર

દરવેશ=ફરતો ફકીર, એક જગ્યાએ સ્થિર નહિ રહેનાર ફકીર
ત્યાગ કરીને=તજીને
તાણા=તગાશ, ખોટ
ફાટી નીકળતો=ફેનાતો
એકાતવાસ=એકાતમા રહેવુ તે
સારવાર=મદદાસ
આખરઅવસ્થા=મરવાનો વખત
દલાસો=ધીરજ
નામીચો=પ્રખ્યાત
બદમાસ=હરામખોર
સખ્યાબ ધ=ઘણાજ
લૂટફાટ=માર મારી લૂટી લેવુ તે
પવિત્ર=શુદ્ધ
દુરાચરણ=ખરાબ ચાલ ચલગત
ધર્મિષ્ટપણુ=ધર્મ પ્રમાણે ચાલવુ તે
અમર=અચળ, કાયમ
રસ્તો=ઉપાય, ઇલાજ
અશક્ય=થઈ શકે નહિ એવુ
મુશ્કેલ=કઠણ, અઘરુ
ટોચ=શિખર
બોજો=ભાર
કલ્યાણ=ભલુ
લૂટ=ખુલી રીતે માર મારીને લઈ લેવુ તે
ફરમાન=હુકમ
માથે ચઢાવી=કબુલ કરી
વર્તણુક=ચાલચલગત

સવાલ—દરવેશની નામના શાથી થઈ ? લુટારા પાસે કેટલા માણસો, ગુલામ તથા દોલત હતી ? એ દોલત તેણે શી રીતે મેળવી હતી ? દરવેશે ત્રણ પથરા શા માટે ઉચકવા કહ્યુ ? લુટારો ખરો સુખી હતો કે નહિ ? એ કયારે ખરો સુખી થયો ? **સાર**—આપણે બીજાના દુ ખ મટાડવા માટે પ્રયત્ન કરવો

પાઠ ૧૨.

ખોટ=જુઠા
અજ્ઞાની=સમજણ વગરના
ધારે=માને
ભૂત=મરી ગયા પછી કોઈ માણસ પ્રેત રૂપ થાય તે
ઝોડઝડપથી=ભૂતના સપાટામા આવવાથી
અરસામા=દરમિઆનમાં
જીવ ભમી આવ્યો=ચકરી આવી
ચપટી ચપટી=જરા જરા
કડક=સખત
કરડી=સખત, આકરી
અ ગારા=સળગતા કોયલા
ઉ ધો=અવળો
ચોટી=વળગી
મ દવાડ=રોગ
પ્રયોગ=અમુક સાધન

વડે કંઇ કરી બતાવવું તે, અખતરો
ચીસ=બરાડા
સોડે=પીમળે
ફાટી જાય=દૂધ ને ચોખા જુદા પડી જાય
ઉતરી જાય=બેસ્વાદ લાગે
કસર=ખામી
જુગતીથી=તદબીરથી; યુક્તિથી
ભિનાશવાળી=ભેજવાળી, શરદીવાળી

સવાલ—વહેમી લોકોમા કઇ કઇ જાતના વહેમ ચાલે છે? વહેમ ટાળવાને માટે કયા કયા પ્રયોગ કરશો? નજર લાગવાનો દાખલો આપો કુટલીનો પ્રયોગ શી રીતે કરશો? નજર બાંધે છે ત્યારે થાળી સાથે વાડકો ચોટી જવાનુ કારણ શુ? નજર બાંધવાથી રોગ સારો થાય છે કે નહિ? રોગ શાથી સારો થાય છે? પાપડ બગડવાનુ, દૂધપાક ફાટી જવાનુ, અથાણુ બગડી જવાનુ કારણ શુ?

પાઠ ૧૩

નજરે પડે છે=દેખાય છે
એકાએક=ઓચિંતું, એકદમ
મૂઠ=ચોટ
જીવ=જીવાત,
સળો=જીવાત, જીવડા
અદાવત=દુશ્મનાઇ, વેર
ભુવો=ભૂત કાઢનાર
ઉતાર=ધાન્ય વગેરે ભૂત પ્રેત કાઢવા માટે માથે ઉતારી ચકલે મૂકવામા આવે છે તે
બોપાળુ=પોકળ, જુદાણુ
ડાકણુ=ખરાબ નજરની સ્ત્રી, ભૂત થએલી સ્ત્રી, ચુડેલ
ચાળા=નિશાની
મસાણુ=મુડદા દાટવા બાળવાની જગા
ઠુંઠુ=ડાળા પાંદડા વગરના ઉભેલા ઝાડનુ થડ
ધડકે છે=ધમકે છે
શોરબકોર=ઘુમાટ
વીગત=વાત
વિખ્યાત=પ્રખ્યાત
મંછા=ઇચ્છા
મંછાભૂત=મનની ઇચ્છા એજ ભૂત
રાંકા ડાકણુ=વહેમ એજ ડાકણુ
કહેવત=કહેતી
વશીકરણુ=વશ કરવાની વિદ્યા
શુકન=ધાર્યું થવાના ચિહ્ન
અપશુકન=નઠારા શુકન
તપાસ=શોધ,

સવાલ—ઝાડને મૂઠ મારેલી કયારે કહેવાય? ઝાડ જડમૂળમાથી

એકાએક શા કારણથી પડી જાય છે? ભુવા લોકો ભૂત ઉતારવાને કયો પ્રયોગ કરે છે? ભૈરાઓ શા કારણથી ધૂણે છે? મસાણ કાંડે ભડકા કયા કારણથી દેખાય છે? શહેરમા કે ગામમા ભડકા શા માટે નથી દેખાતા? તમે વહેમને ખરા માનો છો કે ખોટા? ખોટા માનો છો તો તેનાં કારણ સમજાવો વશીકરણ એ શુ છે? શુકન એ શુ છે?

સાર—કોઇપણ જાતનો વહેમ રાખવો નહિ, વહેમ રાખવાથી શરીરમા બેચેની થાય છે, અને તેથી રોગ આવે છે **સમજુતી**—જેનથી પવન આવ્યો તેથી નળીઉ ખસી ગયુ (એટલે સહેજ અવાજ થયો) તે સાભળી કુતરૂ ભસવા લાગ્યુ, તેથી (ત્યા ઘણા માણસો એકઠા થયા) ત્યા ઘણોજ અવાજ થયો તેમા કોઈ માણસ કહે છે કે મે ચાર નાસતો જોયો, એની ખોટી વાતને લોકો જમાવીને પ્રખ્યાત કરે છે અખો કહે છે કે ભાઇઓ વહેમની વાતો એવી હોય છે

પાઠ ૧૮

તાગ=છેડો, અત
અપાર=પાર વગરનુ
વાવાઝોડુ=પવનનુ તોફાન
તૂટી પડશે=નીચે પડશે
કાટકા=કડાકા, ગડગડાટ
ચિરાઇ=ફાટી
ભયકર=બિહામણા
બનાવ=બીના
અતિવૃષ્ટિ=ઘણો વરસાદ
કરા=બોર જેવા પાણીના બધાયલા ટીપા
હિમ=ઘણી ટાઢ
ધરતીકપ=જમીનનુ હાલવુ તે
જ્વાળામુખી=બળતા મ્હાવાળો
આનદકારી=ખુશકારક
મદ મદ=ધીમો ધીમો
નિરતર=હમેશા
માફક=અનુકૂળ
અદ્ભુત=નવાઇ જેવુ
ચમત્કારી=નવાઇ જેવુ
દીગ=મૂઢ, તાજુબ
દીગ થઇ જઇએ છીએ=અક્કલ કશુ કરતી નથી
છેવટ=આખર
અનત=પાર વગરના
મોજા=મોટી છોળો
મેજા ઉતરી જાય=ઓટ થાય
છાયા=પડછાયો
સ્વપ્નવશ=સ્વપ્ના આવે એવી સ્થિતિ

આત્મા=જીવ | ખોળીઆમાથી=શરીરમાથી

સવાલ—આકાશનો છેડો કયા છે ? તારા કેટલા છે ? તારા આપણી પૃથ્વી કરતા મોટા છે કે નાના ? મોટા છે તો નાના શા કારણથી દેખાય છે ? પૃથ્વી મોટી કે આકાશ ? વીજળી શુ છે ? ધરતીકપ શા કારણથી થાય છે ? ભયકર બનાવો ગણાવો આપણા શરીરમા કયા કયા ચમત્કારી બનાવો બને છે ? સ્વપનુ એ શુ છે ?

પાઠ ૧૫.	બ્રહ્માડ=પૃથ્વીનો ગોળો	અમુક=હરેક, ચોકસ
સત્ત=બળ, શક્તિ	સમર્થ=જોરાવર	આધારે=આશરે
હિસાબમા=ગણતરીમા	કાર્યો=કામ	હેતુ=મતલબ
અમલ=હુકમ	ખાતરી=ભરોસો	ઋતુ=મોસમ
ઇંદ્રિયે=જે વડે જ્ઞાન અને કર્મ થાય છે તે (જ્ઞાનેદ્રિય પાચ છે જેમકે આખ, કાન, નાક, જીભ, ચામડી કર્મેદ્રિય પાચ છે જેમકે મો, હાથ, પગ, ઉપસ્થ ગુદા)	વ્યાપી=ફેલાએલો	નિયમસર=મુકરર કરેલા વખતે
	સર્વ શક્તિમાન=બધી શક્તિવાળો, બધી વાતે પુરો	ન્યાયી=ઇન્સાફી
		દયાળુ=દયાવાળો
	સર્વવ્યાપી=બધે ફેલાએલો	આરોગ્ય=તદુરસ્ત
	સર્વજ્ઞ=બધુ જાણનાર	મોસમુ=બમનુ, વેરવુ
	આપોઆપ=પોતાની મેળે	પાપ=ઇશ્વરની આજ્ઞાથી ઉલટુ કરવુ તે

સવાલ—પૃથ્વી ઉપરના પદાર્થોનો અનુભવ આપણને શાથી થાય છે ? ઇંદ્રિયો કેટલી જાતની છે અને કઇ કઇ ? આ જગતની રચના કોણે ઘડી છે? પરમેશ્વરને મોટો અને જોરાવર શાથી સમજવો ? પરમેશ્વર સર્વશક્તિમાન, સર્વવ્યાપી અને સર્વજ્ઞ શાથી કહેવાય છે ? જગત જે નિયમો વડે ચાલે છે એ નિયમો કોણે બાધ્યા છે ? જગત કયા બે મોટા નિયમોને આધારે ચાલે છે ? એ નિયમોના નામ

કહો પરમેશ્વર ન્યાયી, માયાળુ અને દયાળુ છે એ તમે શાથી કહો છો ? પરમેશ્વર ક્યારે નારાજ થાય ? પાપ એટલે શું ? ઇશ્વરી નિયમો પાળવાથી ફળ શું ? **સાર**—પરમેશ્વર સર્વવ્યાપક, સર્વશક્તિમાન, સર્વજ્ઞ સમર્થ, ન્યાયી, માયાળુ ને દયાળુ છે

પાઠ ૧૬.

ધ્રુવ=ઉત્તાનપાદના પુત્ર
નિસાસો=આશા ભંગ થયેથી જીવને જે અકળામણ થાય છે તે
વિમાસે=વિચારે
કેરો=છઠ્ઠી વિભક્તિનો પ્રત્યય " નો
રાજીઓ=રાજા
રાજન=રાજા
નરપતિ=રાજા
સુણો=સાંભળો
પૃથ્વીપતિ=જગપતિ, રાજા
હૈડે=હૈડામા
નમાય=વેરાય નહિ
ધરો=રાખો
પ્રજા=રૈયત
ઉદર=પેટ
મેહ=વરસાદ
માગ્યા મેહ=જોઇતો વરસાદ
તમદેશ=તમારા મુલકમા
વેશ=દેખાવ
લીલા=આનંદ
લીનારાજ=આનંદ રાજ
ભોગવો=ચલાવો
સોય=તે
વચન=બોલ
સધીર=ધીરજવાળા
નયણે=આંખોએ
વહે=રેલો જાય
નયણે વહે અતિનીર=આંખમાંથી ઘણાં આંસુ પડે
વદે=બોલે
રુદે=મનમા
ટાળો=મટાડો
દયાળ=દયાળુ
સંચર્યો=ગયો
મૂઢમતિ=મુર્ખાઇ
પરવરી=ચાલી, નીકળી
અપરાધ=ગુનો
મંદમતિ=ઓછી અકકલ
દુભવ્યો=નારાજ કીધો
સાધ=સાધુ સજ્જન
પરહર્યા=તજ્યા
ચૂટ=વિકટ, બિહામણુ
વિકાળ=ભયંકર, બીક લાગે એવા
કિરણ=સીધી લીટીમાં પડતો પ્રકાશ
સંચર્યું=ગયુ
નીરખુ=જોઉ
અજસુત=નારદ, બ્રહ્મા-ના પુત્ર
ભૂપત ભણી=રાજા પ્રત્યે
કુળ=વંશ
ઉદરે=પેટે, કુખે
નગર=મુલક
અવાસ=રહેઠાણ

ચરણે ચાપી=પગે દાબી	નીરખે=જુએ	સફળહવો=સાર્થક થયો
નિશદિન=રાત દહાડો	તન=શરીર	તારણહાર=તારનાર

પાઠ ૧૬ ધ્રુવજીના બાપ અને નારદ ઋષિ

ધ્રુવજીના પિતાને નિસાસા નાખતા જોઈને નારદ ઋષિ મનમા વિચાર કરે છે, કે હે ! રાજા તુ પોતે દુનિયાનો માલીક છે, પછી તમને શુ દુ ખ છે ? નારદ ઋષિ કહે છે કે હે ! રાજા, તમે સાભળો, તમે મોટા રાજા છતા તમને આટલુ બધુ શુ દુ ખ છે, કે હૈડામા શ્વાસ પણ માતો નથી ?

તમારો દેખાવ આમ્થાથી સેવા કરવા લાયક છે તમે ચેતનનુ પોષણ કરો છો, તમારા દેશમા, જેવો જોઈએ તેવો વરસાદ આવે છે, છતાં આટલુ દુ ખ શા વાસ્તે રાખો છે ? (૧) તે આબાદ રાજ ભોગવો, તને તે કાઇ દુ ખ હોય ? એવા ધીરજ આપનારા વચન નારદ ઋષિએ કહ્યા તોપણ રાજાની આખમાથી ઘણા આસુ પડે છે (૨) રાજા એમ કહે છે કે ઋષિ સાભળો મારો છોકરો જગલમા ગયો છે, તેથી મારે મન ઘણુ દુ ખ થાય છે, માટે તમે દયાળુ તે દુ ખ મટાડો. (૩) મે બહુ મુર્ખાઇ કરી તેથી બાળક વનમા જતો રહ્યો મે ઓછી બુદ્ધિવાળાએ એ પવિત્ર માણસનુ મન નારાજ કર્યુ, એવો મે ગુનો કીધો છે (૪) એ કારણથી મે બધી મોજમઝા અને સુખના સાધન છોડી દીધા, તેથી મે નિસાસા નાખ્યા અને મને ચિતા થાય છે કે, બિહામણુ વિકટ જગલ હશે ત્યા મારો છોકરો એકલો કેમ રહેશે ? (૫) જેનુ મો ઘણુ કોમળ છે એટલે જે ઘણો નાજુક છે, તે સુરજનો સીધી લીટીનો પ્રકાશ કેમ વેઠશે ? (સુરજનો તાપ શી રીતે વેઠશે ?) મારૂ બધુ સુખ ધ્રુવજી સાથે ગયુ તેથી હુ નિસાસા નાખુ છુ (૬) તમે દયાળુ તે દુ ખ મટાડો કે જેથી એકવાર છોકરાને મારી નજરે પ્રત્યક્ષ જોઉ, રાજાના એવા વચન સાભળીને નારદ ઋષિ

રાજા પ્રત્યે બોલ્યા (૭) રાજા તારા વંશમા પુત્ર જન્મ્યો તેથી તારી જિંદગીને ધન્ય છે, જે માતાને પેટે જન્મ્યો તે માતાને પણ ધન્ય છે, રાજા તને ધન્ય છે, કે તારે ત્યા પુત્ર અવતર્યો (૮) જ્યા પુત્ર જન્મ્યો છે, તે શહેરને, અને તે મહેલને પણ ધન્ય છે, જે માણસને પ્રભુની સોબત છે, તેને પણ ધન્ય છે જે ધરતી પર પગ મૂકીને પ્રભુજી ચાલે છે ત્યા ત ધરતીને પણ ધન્ય છે એમ કહીએ (૯) તે પક્ષીને અને જગલને ધન્ય છે, કે રાત દહાડો પ્રભુજીના દર્શન કરે છે હે રાજા તારૂ જીવ્યુ સાર્થક થયુ, કે તારે ત્યા એકોતેર પેઢી તારનાર જન્મ્યો છે (૧૦)

પાઠ ૧૭. રહેતો પત્થર

આગબોટ=વરાળથી ચાલતુ મોટુ વહાણ
વિલાયત=ઇંગ્લાંડ
ખાસ=મુખ્ય
ખલાસી=વહાણ ચલાવનાર
એકદર=કુલ
ભરદરીએ=દરીઆની અધવચે
મુસાફરી=સફર
હંકારવામા=ચલાવવામા
સપાટી=ઉપલો ભાગ
ખરાબુ=પાણીમા ડુંગર
ગાબડુ=મોટુ કાણુ
કપ્તાન=આગબોટનો વડો અમલદાર
વીર=બહાદુર
અવસર=વખત
ગડગડાટ=ઘુમાટ, શોર બકોર
પડઘમ=એક વાજીત્ર,
તુતક=આગબોટનો આગળનો ઉપલો ભાગ
દૃઢ મનથી=પાકા નિશ્ચયથી
ખડખડાટ=ખડખડાટ
સાહસ=અવિચારી કામ
ડોલ=સઢ ચઢાવવાનો થાંભલો
જળચર=પાણીમા રહેનાર
ફરજ=ધર્મ, કર્તવ્ય
અમર=કાયમ, અચળ
યાદગીરી=નામના
કીર્તિસ્તંભ=યાદગીરી રહેવાને માટે ઉભો કરેલો ચણતરનો થાંભલો

સવાલ-આગબોટમા બધુ મળી કેટલા માણસ હતા? નજીક

આવી પહોંચ્યા એટલામાં શું થયું ? ફોજને ને લશ્કરના અમલદારે શું કર્યું ? કેટલા બચ્યા ? જળચર પ્રાણીના નામ દો. ખજાનચી અને સિપાઈઓનું નામ શાથી અમર રહ્યું ? એમનું નામ અમર રાખવા માટે કોણે શું કર્યું ? **સાર**—દરેક માણસે પોતાની ફરજ ખરા અંતઃકરણથી બજાવવી

પાઠ ૧૮.

ફરતો=ચોગરદમ
કોટ=ક્રોથી બાંધેલી ઉંચી જાડી મજબુત દિવાલ
કામેલ=હોશિયાર
મિસ્તરી=મુખ્ય કડીઓ કે સલાટ
સુલતાન=મુસલમાન રાજા, પાદશાહ
અજાયબ તરેહનો=નવાઈ જેવો
દહાડાને અંતે=સાંજે
ચણતર=ચણવાનું કામ
ભેદ=છુપી વાત
હીકમત=યુક્તિ, તદબીર
બેઠકે=મુકામે
ઇલમ=જાદુ
બેશક=નક્કી જરૂર
આ[illegible]=કાણાવાલા
ઝારી=નાળચાવાળી લોટી
ઇલમી=જાદુગર, મંત્ર જાણનાર
નિર્ભય=ભય વગરનું
સ્થાન=ઠેકાણું
કબુલાત=વચન

સવાલ—અહમદશાહ કોણ હતો ? તેણે કયું શહેર વસાવ્યું ? કોટ બંધાતો હતો તે પાછો ઉખડી શા કારણથી જતો હતો ? ઉખડી જવાનું કારણ સુલતાનના જાણવામાં આવ્યું ત્યારે તેણે શું કર્યું ? માણેકનાથ કોણ ? અમદાવાદમાં તેની જગા હાલ કયાં છે ?

પાઠ ૧૯.

પ્રમાણિક=વાજબી રીતે ચાલનાર
કંટાળો=તિરસ્કાર, ત્રાસ
નામું ઠામું=લેણદેણનો હિસાબ
આડું અવળું=જુઠું
વ્યાજવટાવ=વ્યાજ વગેરે
વટાવ=નુકસાની લેવી અથવા આપવી તે
દફતર=ચોપડા
ખિન્ન=દુઃખી, દીલગીર
સદ્‌બુદ્ધિ=સારી બુદ્ધિ
તત્કાળ=તરતજ
ફુલાતો=ખુશ થતો
અધે=એ, અરધા
બનીઆ=વાણીઆ
સવ બે=અઢયા ચાર

અતા=દેખાડ	ચાબુક=ચાબખો	પામળ=મૂર્ખ
ફીધર=ખ્યા, કય ઠેકાણે	ફેરવી તોળ=વાત ફેરવ	કરતો હરતો=કારભારી
આનાકાની=હા ના	જીસનુ=જેને	સાખ=આબરૂ, વટ

સવાલ—છગનને દુકાનનુ કામ જોઇ કંટાળો આવવાનુ કારણ શુ ? દુકાનમા એક દિવસ શી બીના બની ? પટેલનો હિસાબ કેવી રીતે ગણ્યો ? થોડીવાર પછી બીજો શુ બનાવ બન્યો તેનુ પરિણામ શુ આવ્યુ ? બીઓ વાણીઅને મૂકીને કેમ જતો રહ્યો ? ગુમાસ્તાને શેઠે શા માટે કાઢી મૂક્યો ? શેઠની શાખ શાથી વધી ? ગુમાસ્તાને ઠગાઇનુ શુ ફળ મળ્યુ ? **સાર**—કોઇને પણ ઠગીને લેવાની દાનત રાખવી નહિ કોઇની મશ્કરી કરવી નહિ હમેશા પ્રમાણિકપણે ચાલવુ

પાઠ ૨૦.	નકશો=ગામ કે દેશનો ચીતરેલો નમુનો	વંકાવુ=મેળ ન રાખવો
ખરૂ કામ=વ્યાજબીકામ	મશ્કરી=મજાક	શરમ=માન, સહે
છાની ચલાવનાર=હિમતવાન	દાખલો=હિસાબ	હાંગી=મજાક, મશ્કરી
કાને=સાભળવાને	નિંદા=કોઇનુ ભુંડુ બોલવુ તે	છાપ=અસર
આર=ભમરડાની નીચે લોઢાની પતળી સળી હોય છે તે	મોઢુ ઉતરી ગએનુ=ઝખવાએલો	ચાહે=ઇચ્છે
		ચાલ=રીતભાત વર્તણુક
		કજીઓ=કંકસ, ટંટો, ફિસાદ
અણબનાવ=બેબનાવ	કસુર=વાંક, ખામી, ભૂલ	દુર્ગુણ=અનીતિ

સવાલ—જયાનંદને જીવણગામ, ચુનીલાલ અને મહેતાજીના છોકરા સાથે અણબનાવ થવાનુ કારણ શુ ? એમા વાંક કોનો હતો ? જયાનંદના વખાણ મહેતાજીએ શા માટે કર્યા **સાર**—હમેશા વાજબી રીતે ચાલવુ કોઇની પણ શરમ રાખવી નહિ

પાઠ ૨૧.	વિક્રમાજીત=જીતાય નહિ એવો વિક્રમ

અજીત=જીતાયનહિએવો | મારી નાખવુ તે | હજામ=વાળંદ
મેવાડ=ઉદેપુર (રજપુતાનમા છે) | નિર્દોષ=બીનગુનેગાર, અપરાધ વિનાનો | આશરો=મદદ, સહાયતા
છંદ=નઠારી ટેવ | દયાજનક=દયા ઉપજાવે એવા | ભાળ=તપાસ, પત્તો
વ્યવસ્થા=ગોઠવણ | પીગળવુ=પોચુ થવુ, દયા આવી | રક્ષણ=સંભાળ
પટાવતો=રાજ્યના મુખ્ય સરદારો | ઘાતકી ક્રૂર, નિર્દય | જીવ્યુ=જિંદગી
ઠાર મારવુ=જીવ લેવો | વર્ણન=બ્યાન, હકીકત | સાર્થક=સફળ
ધાવ=ધવરાવનાર બાઈ | કંપાત=વણ રડવુ કકળવુ તે, ગડારોળ | સર્વસ્વ=સઘળુ
દાવો=હક | રાજભક્ત=વફાદાર | સપુરત=સોંપણ
રણવાસ=રાણીઓને રહેવાનીજગા,જનાનખાનુ | કઠણ હૈયુ=દયા વગરનુ મન | ચર્ચાય=ફેલાય, પ્રસરે
યોજવા=કરવા | | પરિણામ=ફળ, છેવટ
બાળહત્યા=બાળકને | | હદવાળી=આખર કરી
| | પન્નુ=એક જાતનું કીમતી રત્ન

સવાલ—વિક્રમાજીતને શા માટે મારી નાખ્યો ? ઉદેસીંગ કોનો છોકરો ? ઉદેસીંગનો જીવ લેવાને વનવીરે શા માટે ધાર્યું ? ઉદેસીંગનો બચાવ કેવી રીતે થયો ? પન્નાએ ઉદેસીંગને કોને સોપ્યો ? શેઠે ઉદેસીંગને રાખવાનુ કારણ શુ ? **સાર**—આપણી ફરજ ખરા અંતઃકરણ પૂર્વક બજાવવી અને તે બજાવવામા પાછી પાની કરવી નહિ

પાઠ ૨૨.

પ્રાંત=ઘણા જિલ્લા, એજન્સિ અને સંસ્થાન મળીને થએલો ગવર્નરના તાબાનો ભાગ | સૈકો=સો વરસનો કાળ | નિશ્ચે=નક્કી નિરાધાર
સુકાની=સુકાન ફેરવનાર | બચવાના=ઉગરવાના
ગફલત=બેપરવા | ઈરાદો=મનસુબો, વિચાર
ખડક=પાણીમા ઢંકાએલો પત્થર | નીમ્યો=નીમણુક કીધી
યુક્તિ=તદબીર, કળા,

હિંમત
સંખ્યા=ગણતરી
માન્ય રાખી=કબુલ કરી
મોતને શરણે ગયા=મરી ગયા
આજીજી—કાલાવાલા
રાહ=વાટ, વાર
શિર=માથુ
એકલદોકલ=એકલો
ચિંતા=ફીકર, ધાસ્તી
છાતી ભરાઈ આવી=રડવુ આવ્યુ
ઉત્તર=જવાબ
કબુલ કર્યું=માન્યુ
સંસાર માંડયો નથી=મૈરી પરણ્યો નથી
કોડ=હોંસ, ઉમંગ
નિયમ=ઠરાવ
બાઝી=વળગી
આગ્રહ=હઠ, કાલાવાલા
છક=દિંગ, ચકિત
હડસેલી મૂકયો=ધકકો મારી ફેકી દીધો
બંધુ=ભાઇ
ધર્મ=ફરજ
બંધુધર્મ=ભાઈ તરીકેની ફરજ
સહીસલામત=સુખરૂપ
યોજના=ગોઠવણ

સવાલ—ગોવા કયાં છે ? ગોવામાં હાલ કોનુ રાજ્ય છે ? પોર્ટુગીઝ લોકો કયાંના રહેવાસી ? વહાણ શાથી ખડક સાથે અથડાયુ ? ખોરાક વગેરે દિવસ ચલાવવા માટે નવા ક્રમે શુ યોજના કરી ? ચોથી ચિઠ્ઠીમાં કોનુ નામ નીકળ્યુ ? તે પાણીમાં પડયો કે નહિ ? નહિ પડવાનુ કારણ શુ ? એના ભાઇને પડવાની શા માટે રજા આપી ? તે મરી ગયા કે નહિ ?
સાર—ભાઇઓએ એક બીજાપર હેત રાખવુ જોઇએ

પાઠ ૨૬.

ચિત્રશાળા=ચિત્ર શીખવાની નિશાળ
ચિત્ર=છબી
ઉપરના=ઉપલા
ચિત્રકળા ચિત્રકામ
શ્રેષ્ઠ=ઉત્તમ, સૌથી સરસ
તોલે=બરોબરીમાં
અદેખો=બીજાનુ સારુ જોઇ બળે એવો
સમાન=બરોબર
કીર્તિ=આબરુ, માન
કલંક=એબ, બટ્ટો
અનેક=એકથી વધારે, ઘણા
ગપો=જુઠી વાતો
દિનપ્રતિદિન—દરરોજ
હરિફાઇ=બરોબરી,
નકલ=ઉતારો કોપી
બળિએલ=બીજાનુ સારૂ જોઇ મનમા ગજે એવો
વખોડવુ=ખોડ કાઢવી
વડાઇ=મોટાઈ માન
જન્માષ્ટમી=શ્રાવણ વદ

ગોકળ આઠમ કૃષ્ણનો જન્મ દિવસ
અદેખાઈ=ઈર્ષા, વેર
પંચ=પાંચ કે તેથી વધારે માણસની મંડળી, વાંધા પતાવનાર, લવાદ
કળા=હુન્નર, કસબ
કલ્પ્યો=કલ્પના કીધી, ધાર્યો
ટાપુ=બેટ

બાળા=છોકરી
સાંખી=ખમી, સહન કરી
શોભા=ખૂબસુરતી
શાંત થયું=નિરાંત વળી
દશા=હાલહવાલ, વલે
રૂબરૂ=હજુર
પીંછી=ચીતરવાની કલમ
છુપી=છાની, ગુપ્ત
પીંછી છુપી ન રહે=કામ જણાઈ આવે
ઠરાવ=નિશ્ચય

ચિત્રકાર=ચિતારો
બેદરકારી=બેપરવા
ઉત્તેજન=પુષ્ટિ, મદદ
ઉત્તેજન દાખલ=ઉત્તેજન માટે
અભિપ્રાય=વિચાર, મત
નિરાશા=નાઉમેદ
વીલેમોઢે=ફિક્કે ચહેરે, ઝંખવાણો પડીને
અદેખાઈનું મોં બાળો=અદેખાઈ ન કરો

સવાલ–ચિત્રશાળામાં શું શીખવાય છે? ઉપલા વર્ગમાં કેટલા વિદ્યાર્થી હતા? ચિત્રકળામાં કોણ હોશિયાર હતું? એની હોશિયારી જોઈ કોણ અદેખાઈ કરતું અને કોણ તેની બરોબરી કરવા પ્રયત્ન કરતું? ત્રિભુવનની આબરૂને કલંક લગાડવા માટે કોણે શી યોજના કીધી? પ્રાણજીવનનો સ્વભાવ કેવો હતો? ચિત્રશાળામાં શી જાહેર ખબર ચોઢેલી હતી? દરેકે ઈનામ મેળવવા માટે કેવી તરેહના ચિત્ર કાઢ્યાં? કોનું ચિત્ર સૌથી સારું હતું? ઇનામ કોને મળ્યું? એ ઇનામના પીંછીઆં કોને આપવામાં આવ્યાં અને શા માટે? પ્રાણજીવનને નિશાળમાંથી શા માટે કાઢી મૂક્યો? **સાર**—જે પોતાનું ભલું ચાહતા હોય તેમણે હમેશાં હરિફાઈ કરવી પણ અદેખાઈ કરવી નહિ

પાઠ ૨૪.

સુવાક્ય=સારું વચન, સારા બોલ
સ્નેહ=હેત, પ્રીતિ
સદૈવ=હમેશાં
વાધે=વધે, થાય
કુવાક્ય=નઠારું વચન, નઠારા બોલ
જાગે=મળે, થાય

વિવેક=સલુકાઇ, ડહા પણુ, સારા નરસાનો વિચાર
આણી=લાવી
ચાર=ભ ઠ
ઉચાર=બોલ, શબ્દ
વિશ્વ=દુનિયા, જગત
વખાણે=તારીફ કરે, સ્તુતિ કરે, માન આપે
કીર્તિ=આબર
જનો=માણુસો
પડે=હલકે દરજ્જે ઉતરે ,ગરિબાઇમા આવે, પડતી થાય
ચડે=મોટો દરજ્જો આવે ,સુખી થાય, ચડતીથાય
વડે=થી થકી
પ્રજા=લોક, રૈયત
પાળે=પોષ

કુડ=કુવડ
ઉચારતુ=બોલતુ
ભલી=સારી
ભલાઇ=ભલમનસાઇ
બુરાઇ=નઠારાપણુ, વેર, દુશ્મનાઇ
અમૂલ્ય=કીમતી, જેની કિમત થઇ શકે નહિ તે
મૂલ=કિમત
લગાર=થોડી
પળી=ચાગળુ
રે=અરે
માનવી=માણુસ
વેણ મૂકવુ=શબ્દ બોલ્યો
ગળાય=ગળી જવાય
થુકયુ=થુકેલુ
વિમાસશો=પસ્તાશો, દીલગીર થશો
હાણી=નુકસાન, ખરાબી

પાયમાલી
છરા=બ દુકમાભરવાની ગોળી
છેદ=ઘા, જખમ
રૂઝે=માલમ પડે
કાપ=ઘા, જખમ
રૂઝ=મટે સારો થાય, નવી ચામડી આવે
કોઠી=મોટી બરણી
મટે=સારી થાય
તોપ તણો=તોપનો
ભડકો=અવાજ
હવા વિષે=હવામા
હડાકો=પડઘો, સામો અવાજ
તાણી=ખેંચી
વદો=બોલો
વણશે=બગડશે
ભાર તોલ=માન, આબરૂ વકકર

પાઠ ૨૮. વિચારીને બોલવા વિષે.

સારૂ વાકય બોલવાથી હમેશા પ્રીતિ વધે છે, નઠારૂ વાકય બોલવાથી હમેશા કજીઓ થાય છે માટે હે ભાઇ મનમા જરા સલુકાઇ લાવીને જે બોલ બોલો તે વિચારીને બોલો. (૧) સા- વાકય બોલવાથી

આખી દુનિયા તારીફ કરે, પણ નઠારૂ વાક્ય બોલવાથી માણુસો આપણી આબરૂ જાણે નહિ, પ્રાણીની પડતી અને ચઢતી જીભથીજ (બોલવાથીજ) થાય છે માટે હે ભાઇ જે બોલ બોલો તે વિચારી બોલો (૨) જુઓ રૈયત (લોકો) પોપટને ઘેર પાળે છે, પણ ઘુવડ પક્ષી પોતાના માળામા પણ નચિંતે સૂઇ શકતુ નથી, એજ બોલતુ કારણ જાણ માટે૦ (૩) સારી જીભથી (સારૂ બોલીને) ભાઇ ભલામન સાઇ મેળવ નઠારી જીભથી (નઠારૂ બોલવાથી) લોકો નઠારૂ બોલે છે, પછી તે ગરીબ હોય કે રાજાનો છોકરો હોય રાણી હોય તો પણ લોકો નઠારૂ બોલે છે, માટે૦ (૪) સારૂં વાક્ય બોલવાથી દૂધ, દહીં અને ઘી આપશે, અને જેની કિમત ઘણી હશે તેની થોડી કિમત લેશે, પણ નઠારૂ વાક્ય બોલવાથી કોઇ ચાંગળુ પાણી પણ નહિ પાય, માટે૦ (૫) અરે માણસ તુ મોટેથી જે શબ્દ બોલ્યો તે જેમ તે થુંકેલુ થુંક ફરીથી ગળાતુ નથી તેમ તે બોલેલો બોલ પાછો ખેંચી લેવાતો નથી, જો એવી વાણી હશે તો પસ્તાશો અને નુકસાન થશે, માટે૦ (૬) છરાના ઘાનો ઉપાય માલમ પડે, પણ નઠારા વાક્યનો ઘા કદી રૂઝતો નથી, (તે બોલ મનમાથી જતો નથી) જેમ કાચની કોડી કાણી હોય તે જેમ આખી થતી નથી તેમ, માટે૦ (૭) સારો કે નઠારો તોપનો અવાજે હવામા સપાટાબંધ ચાલ્યો જતો હોય, તો તમે કહો કે તેને કેમ ખેંચી શકો? મતલબ કે ખેંચી શકાય નહિ તેમ બોલેલો બોલ પાછો ખેંચી શકાતો નથી, માટે૦ (૮) વિચારીને શબ્દ બોલો, તો કામ કદી પણ બગડે નહિ દલપતરામ કવિ કહે છે, કે જે સારા માણસો છે, તેજ ભાર વક્કર રાખે છે મતલબ કે વિચારીને બોલે છે

પાઠ ૨૫. | સન્યાસી=બ્રાહ્મણ સાધુ થએલો હોય તે

પ્રવાસે=મુસાફરીએ
સંધ્યાકાળ=સાંજ
નગર=શહેર
સરકારવાડો=રાજકુટુંબને રહેવાની જગા
વ્યાઘ્ર=વાઘ
ચર્મ=ચામડું
વ્યાઘ્રચર્મ=વાઘનું ચામડું
આરામ=વિસામો
રાજવાડો=રાજકુટુંબને રહેવાની જગા
ભાન=સમજ, અક્કલ
માર્ગે=રસ્તે
બોચી=ગરદન
એકાએક=ઓચિંતો, એકદમ
ગબ્બડ=શોરબકોર
સ્વામીજી=મુરબ્બીજી
મુકામ=વાસ
પરંતુ=તોપણ
પ્રભુકૃપાથી=પરમેશ્વરની મહેરબાનીથી
સવાલ જવાબ=વાદ વિવાદ
સંબંધ=બાબત, વિષે
અંતે=આખીઆ
સ્થિર=કાયમ, અચળ
ભેદ=તફાવત, ફેર, ફરક,
આસન=બેસવાનું
રાતવાસો=રાત ગાળવી તે

સવાલ—સંન્યાસીએ ક્યા મુકામ કર્યો? સરકારવાડાને શું સમજી મુકામ કીધો? સંન્યાસી રાજવાડાને ધર્મશાળા શા કારણથી કહેતો હતો?

સાર—આ દુનિયામાં આપણે મુસાફર જેવા છીએ

પાઠ ૨૬.

નગરચર્યા=શહેરમાં ફરી લોકોની હાલત તપાસવી તે
વેશે=પોશાકથી
અચ્છે હો=સારા છો
અબે=એ
તેરા ચલે=તારું ચાલે
માર ડાલીઓ=મારી નાખજે
પાદરી=ખ્રિસ્તી ધર્મનો બોધ કરનાર
ઉપદેશ=બોધ, શિખામણ
ભાષણ=વ્યાખ્યાન
પુરાણી=ઈશ્વર સંબંધી વાત વાચનાર
કથા=ઈશ્વર સંબંધી વારતા
ફુલાયો=મગરૂર થયો
વાણી=બોલ
રસ=લહેજત, સ્વાદ
શ્રોતા=કથા સાંભળનાર
આંસુ ધારા વહે છે=રડે છે
ભાવિક=શ્રદ્ધાળુ, આસ્થાવાળો
કોમળ=નાજુક
ફીકા પડી ગયા=ઝાંખા પડ્યા, મોં ઉતરી ગયું, ઉદાસ થયા
વતન=જાગીર
હક=માલકી, દાવો
દસ્તાવેજ=ખત, લખત
જાગીર=ઈનામમાં મળેલી

જમીન	મહેરબાની રાખનાર	કાયમ કરી આપ્યુ=મ-
જપ્ત=કબજ	તાબાપતરા=તામ્રપત્ર	હાલ ગખ્યુ, મજુર
બ દેનવાજ=ગરીબપર	પ્રસન્ન=ખુશ	કીધુ, કબુલ રાખ્યુ

સવાલ—અકબર બાદશાહે નગરચર્ચામા શુ શુ જોયુ ? રાજાએ નગરચર્ચા શા માટે જોવી જોઇએ ? રાજાએ દેસાઇની જાગીર શા માટે કબુલ રાખી ? પુરાણી શાથી ખુશ થયો ? પાછળથી પુરાણી ફિક્કો કેમ પડયો ?

સાર—રાજાઓએ-અમલદારોએ વેશ બદલી નગરચર્ચા જોવી જોઇએ

પાઠ ૨૭.	નિદ્રા=ઊંઘ	ભજો=ભજન કરો
દુખ=આપદા સંકટ	સ્વામી=ધણી	સાય=મદદ
આણીએ=લાવીએ	હરી ગયો=છાની રીતે લઇ ગયો	અર્થ=કામ
ઘટ=શરીર		સરશે=થશે
ઘડીઆ=બનાવ્યા	મસ્તક=માથા	ભીડ—સંકટ, આપદા
ટાળ્યા=મટાડયા	છેદાઇ=કપાઇ	સમર્યા=સંભાર્યા
નવ ટળે=નહિ જાય	લુટાણી=લુંટાઇ	અંતરજામી=મનનીવાત જાણનાર પરમેશ્વર
રઘુનાથજી=પરમેશ્વર	સતવાદીઓ=સાચુ બોલનારો	
જડીઆ=વળગ્યા		ભાવટ=દુખ, જજાળ
ભમ્યા=ભટક્યા, રખડયા	નીચ=હલકા	જગધરે=પૃથ્વી ધારણ કરનારે, પરમેશ્વરે
ભોગવ્યા=ગુમાવ્યા,ગાળ્યા	હરિને=પરમેશ્વરને	

પાઠ ૨૭. સુખ દુઃખ મનમા નહિ લાવવા વિષે

સુખ અને દુખ મનમા લાવવા નહિ, કારણકે તે શરીરની સાથે વળગેલા છે, એ કોઇનુ મટાડેનુ મટતુ નથી કારણકે ઈશ્વરે નિર્માણ કરેલુ છે માટે સુખ અને દુખને મનમા લાવવા નહિ (૧) નળરાજા જેવો મરદ નથી, ને દમયતી જેવી સતી સ્ત્રી નથી કે જેઓ અર્ધે વસ્ત્રે જયા અનાજ ને પાણી મળે નહિ

એવા જંગલમાં રખડયા માટે૦ (૨) પાંચ પાંડવ જેવા ભાઈઓ કે જેને દ્રૌપદી સ્ત્રી હતી, તેમણે પણ બાર વરસ વનવાસ વેઠયો, અને કોઇ દિવસ સુખે ઊંઘ્યા નહિ, માટે૦ (૩) સીતા જેવી સતી સ્ત્રી નહિ કે જેના રામજી ધણી હતા તે સતીને રાવણ લઇ ગયો તેથી સતી ઘણું દુખ પામી માટે૦ (૪) રાવણ જેવો રાજા જેને મંદોદરી સ્ત્રી હતી, તે રાવણના દશ માથા કપાઇ ગયા કે બધી લંકા લુટાઇ ગઇ, માટે૦ (૫) હરિશ્ચંદ્ર રાજા સત્યવાદી હતો અને તેને તારાલોચની રાણી હતી તેણે હલકા માણસને ત્યાં પાણી ભર્યું (મતલબ કે મજુરી કરી) એવા ઘણા દુખ પડયા, માટે૦ (૬) જુઓ ઇશ્વરે આગળ ઘણી મદદ કરી હતી જેથી જણાય છે કે આપણું કામ પણ થશે એવું સમજીને ઇશ્વરનું ભજન કરો, તે મદદ કરશે માટે૦ (૭) દરેકને જ્યારે આપદા પડી ત્યારે તેમણે ઇશ્વરને યાદ કીધા ત્યારે નરસિંહ મહેતાના ધણી ઇશ્વરે (શ્રીકૃષ્ણે) તેઓની આપદા ટાળી માટે૦ (૮)

પાઠ ૨૮.

જિંદગી સુધી=મરતા સુધી
સોદો=માલ
ભટકતો=રખડતો
ભાવ=કિંમત, મૂલ
રકઝક=તકરાર
મજલ=મુસાફરી
હેરાન=દુખી
ઘણે રસ્તે=ઘણે ઠેકાણે
બંદર=નદી કે દરીઆ કિનારે આવેલું શહેર કે જ્યાંથી ઘણો માલ આવજા થતો હોય તે
રાન=જંગલ
પડપુછ=તપાસ
મફત=વગર પૈસે
ટંગાઇ=લટકાઇ

પાઠ ૨૯.

સોદાગર=વેપારી
લાગતુંજ=ફરતજ
તાલ=દાવ, લાગ
ઝિલાતો=ખમાતો, વેઠાતો
ગરાસીઓ=ઇનામી જમીનવાળો રજપુત
કરગરીને=કાલાવાલા કરીને, આજીજી કરીને
પોચડાયા=અકળાયા
અતિશય=ઘણો
લોભે લક્ષણ જાય=

લોભ કરવાથી આબ-જાય	નવ=નહિ	જગદીશે=પરમેશ્વરે,
સરિતા=નદી	તૃપ્તિ=સતોષ	કરણા=મહેરબાની
નીર=પાણી	તણી=ની, છઠ્ઠીવિભક્તિનો પ્રત્યય	ઘટતુ=લાયક
સિધુ=દરીઓ	આશ=આશા	છતુ=સીલકમાનુ
સમાય=સમાવેશ થાય	અ તરમા=મનમા	પાસનુ=પાસનુ
પૂર્ણ=પુરૂ	જામે=ફેલાય, થાય	ખોય છે=ગુમાવે છે

સમજુતી—ઘણી નદીઓનુ પાણી દરીઆમાં ભળે છે, તોપણ સમુદ્રનુ પેટ ભરાતુ નથી તેમ લોભી માણસને પૈસો મળે છે તોપણ તે સતોષ પામતો નથી તેને પાચ રૂપીઆ મળે છે, તો તે દસની ઉમેદ રાખે છે જેને જે લાયક હોય તેને તે પરમેશ્વરે મહેરબાની કરીને આપેલુ હોય છે, તે છતા પણ લોભી માણસ લોભમા ને લોભમા પોતાની પાસે સીલકમા હોય છે તે પણ ગુમાવે છે. **સવાલ**—લોભીઆને કોણ ઓળખતુ હતુ ? લોભીઆએ બીજે ગામથી માલ લાવવાનો ઠરાવ શા માટે કીધો ? નાળિએર માટે કયા કયા ગયો અને શુ શુ જવાબ મળ્યા ? લોભીઓ શાથી મરી ગયો ? **સાર**—અતિ લોભ એ પાપનુ મૂળ છે

પાઠ ૩૦.	શરો=શૂરવીર, બહાદુર	સાધન=સાહિત્ય
પ્રતાપરાણો=મેવાડનો રાજા	શરણે=તાબે	આરભી=શરૂ કરી
	ખેદ=દીલગીરી, અફસોસ	પરાક્રમ=બહાદુરી
અસલ=જુની	કુળ=વશ, ઓલાદ	સેના=લશ્કર, ફોજ
રાજધાની=પાટનગર	કન્યા=કુવરી છોકરી	તજવીજ=તપાસ
તળેટી=પહાડના મૂળ આગળની જગા	પણ=બાધા, નિયમ	છુપે છુપે=છાને છાને
	પુરતા=જોઇએ તેટલા	તુટી પડતો=એકદમ

હલ્લો કરતો	વખતે દુઃખમાં	દોલત=પુંજી
ખૂટતા=ઓછા થતા	જાસુસ=છુપી તપાસ	ખાનદાન=ઉંચું કુળ
ગુફા=મખોલ	રાખનાર, બાતમીદાર	તંગી=તંગાસ, ખોટ
ધાસ્તી=ડીક્ર, બીક	ઠાઠ=ભપકો	નિશાન=ટકાન
ટળવળતા=ટળવળાટ કરતા	જાળવી=સાચવી	ખાતરી=ભરોસા
ભાણું=જમવા માટે પીરસેલી થાળી	દરજ્જા=ઓદ્ધા	સોગન=કસમ
ધીરજ=સબુરી, શાંતિ	નહાણું=કંઈ વહેવનું	સ્વતંત્ર=છુટો
દુઃખની અંદર=દુઃખને	ધન્ય=શાબાશ	દેહ મૂક્યો=મરી ગયો
	ગ્રંથકાર=પુસ્તક બનાવનાર	દેશદાઝ=દેશ લાગણી, સ્વદેશાભિમાન

સવાલ—ઈ સ ૧૫૬૮ અને ૧૫૭૬માંની બીના? ઉદેસીંગ ક્યાં રહેતો હતો? ત્યાં શું શું દુઃખ વેઠવું પડ્યું? એ દુઃખો એણે શા માટે વેઠ્યાં? ઉદેપુર કોણે વસાવ્યું? પ્રતાપ બીજે દેશ જવાનો શા માટે વિચાર કરતો હતો? પ્રતાપને કોણે મદદ કરી અને શા માટે? પ્રતાપને મદદ મળ્યા પછી તેણે શું કર્યું? મરતી વખતે પ્રતાપનો જીવ કેમ અકળાતો હતો? પ્રતાપને ક્યારે સંતોષ થયો? ભામાશાને શા માટે શાબાશી ઘટે છે? **સાર**—પોતાના કુળની આબરૂ સાચવવા માટે ગમે તેટલું દુઃખ પડે તોપણ તે સહન કરવું પણ આબરૂ જવા દેવી નહિ

પાઠ ૩૧.	ગોટાળો=ગરબડ	અમુક=ચોક્સ
નિયમસર=નિયમ પ્રમાણે	પ્રયત્ન=ઘણી મહેનત	નડતર=અડચણ
વખતસર=વખત પ્રમાણે	આરંભવું=શરૂ કરવું	મુદત=વખત
ચડતી=આબાદી	ખલેલ=હરકત	કાળજી=ખંત, ચેટક
આધાર=આશરો	ઠરાવેલા=નક્કી કરેલા	ભંગ થાય=તૂટે

ગેરહાજર=હાજર નહિ તે	આરામ=વિસામો	વર્તવાની=ચાલવાની
બહાના=ઓઠા	કોશીશ=યત્ન મહેનત	અગત્ય=જરૂર
મુશ્કેલી=અડચણ	ઉઘુનળે=બગડે, ખરાબ થાય	કેળવણી લીવાથી=વિદ્યા ભણવાથી
અણગમતી=નાપસંદ		
બાબતો=વિષયો	વહેવાર=કામકાજ	સસ્તા=સોંઘા
કીમતી=અમૂલ્ય	ઈતરાજી=ગુસ્સો, કરડી નજરે	અસુરા=મોડા
નિયમિતપણે=મુકરર કરેલા નિયમ પ્રમાણે		રાહ=વાટ
	અમૂલ્ય=ઘણોજ કીમતી	

સવાલ—પોષણ તથા ચઢતીનો આધાર શાના ઉપર છે? કામ કરવાની કેટલી રીત છે અને તે કઈ કઈ? પહેલી રીતથી શું નુકસાન થાય? બીજું કામ ક્યારે શરુ કરવું? વાયદા પ્રમાણે કામ પુરૂ કરવા માટે આપણે શું કરવું? નિયમ પ્રમાણે કામ કરવાથી શો ફાયદો? નિયમ પ્રમાણે કામ કરવામાં શું કીમતી ગણવું જોઈએ? આપણે નિશાળે મોડા જઈએ તેથી આપણા સિવાય બીજાને નુકશાન થાય ખરૂં? અને થાય તો તે શી રીતે? નાનપણમાં મોડું કરવાની ટેવ પડે તો મોટપણમાં શો ગેરલાભ થાય? નિયમ પ્રમાણે વર્તવાની જરૂર શાથી જાણવામાં આવી? શરમ ભરેલું ક્યારે કહેવાય? **સાર**—નિયમસર અને વખતસર કામ કરવાની ટેવ પાડવી

પાઠ ૩૨.	મનમતી=પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલનાર	દાઝ=લાગણી દયા
માજી=જુના		પરીક્ષા=તોલ
સ્વર્ગવાસ થયે=ગુજરી ગયા	પાઠશાળા=ઉંચું જ્ઞાન આપનારી શાળા	નૌકાશાસ્ત્ર=વહાણ ચલાવવાની કળા
સંતાન=છોકરા	પંડે=પોતે	રક્ષા=રક્ષણ કરનાર
હયાત=જીવતા	તરૂણ=જુવાન	સંપ્રદાય=ધર્મનોમાર્ગ, પંથ

મરદાની=પુરષને શોભે તેવી	પંથ=ધર્મનો માર્ગ	પ્રસિદ્ધ=જાણીતા
અટકાવ=બાધ	દેવલેક પામ્યા=ગુજરી ગયા	સલાહકાર=સલાહ આપનાર
છૂટ=રજા	પ્રાર્થના=માગણી	

સવાલ—હિંદના માજી શહેનશાહનુ નામ શુ ? એમનો જન્મ તથા સ્વર્ગવાસ કયારે થયો ? રાજમાતા એલેકઝાંડ્રાને ઓળખાવો શહેનશાહ એડવર્ડના હાલમા કેટલા કુવર તથા કુવરીઓ હયાત છે ? માજી શહેનશાહમા કઇ કઇ ઉચી શક્તિઓ હતી ? લશ્કરી સિપાઇના શા ધર્મ છે એ માજી શહેનશાહ કયા કારણથી જાણતા હતા ? મહારાજા એડવર્ડ શા તરીકે જગજાહેર છે ? **સાર**—આપણી પાસે ઘણી દોલત તથા જાગીરો હોય તો પણ મોજમઝા ને આળસમા વખત ગુમાવવો નહિ

પાઠ ૩૩.		
ઢીંગણો=બટકો	મુખાઇ=બેવકુફાઇ	અવયવો=ભાગો
વરવો=બેડોળ, કદરૂપો	શેખી=પતરાજ	ચલણ=સત્તા
દોષ=ગુનો, વાંક	અન્યાય=ગેરઇન્સાફ	ખોડખાપણ=એબ
ખોડ=ખાપણ, ખામી	લંગડો=પગે ખોડવાળો	કૃતિ=કરેલુ તે, કામ
આતુર=ઉતાવળો	બાડો=જેની આંખની કીકી ત્રાસી હોય તે	રચના=બનાવટ
પ્રશ્ન=સવાલ	મુંગો=જેનાથી મોઢે બોલાય નહિ તે	સંપૂર્ણ=પુરેપુરૂ
કાયર=હેરાન		રૂપ=દેખાવ

સવાલ—કેશવલાલને હસવુ કેમ આવ્યુ ? મોતીલાલે હસવા માટે ના કેમ કહી ? કેશવલાલને શુ દાખલો બતાવ્યો ? મોતીલાલે શુ કહ્યુ ? કેશવલાલે પોતાની ખાતરી કરવા માટે કોને પૂછ્યુ ? નિશાળમા મહેતાજી પધારે ત્યારે કેવો વિવેક કરવો જોઇએ ? મહેતાજીના મનમા

એજ પ્રશ્ન વિષે આજે વિચાર શા કારણથી આવ્યો? ખોડખાપણ કે બુદ્ધિની ખામી હોય તેની મશ્કરી શા માટે ન કરવી તે સમજાવો કઈ વાતમાં શરમાવું અને કઈ વાતમા ન શરમાવું? **સાર—શરીરની** ખોડ અથવા બુદ્ધિની ખામી જોઇ કોની મશ્કરી કરવી નહિ કારણ કે એ પરમેશ્વરની મજાક કર્યા જેવું છે

પાઠ ૩૪.	શૂળી=ફાંસી	ખડકી=ગોઠવી
વિનોદી=આનંદી	વિદાય કર્યાં=પાછા કાઢયા	ગરીબનવાજ=ગરીબપર
મૂળી=અસલ	જહાંપનાહ=દુનિયાનું રક્ષણ કરનાર, પાદશાહ	મહેરબાની રાખનાર
હાજરજવાબી=તરતજ જવાબ આપે એવો	નામદાર=પ્રખ્યાત, નામીચા	બેઅદબી=અવિવેક
		સડક=દિંગ, છક

સવાલ—અકબર પાદશાહ ક્યારે ગેરવાજબી હુકમ કરતો? બીરબલ તે હુકમ કેવી યુકિતથી ફેરવાવતો? પાદશાહે એક દિવસ શું હુકમ કાઢ્યો? શા કારણથી? બીરબલ પાસે કોણ આવ્યા? શૂળી જોવા માટે પાદશાહને શા માટે તેડી ગયો? પાદશાહે કઈ કઇ ધાતુની શૂળી જોઇ? તે જોઇ પાદશાહે શું પૂછ્યું? બીરબલે શું જવાબ દીધો? અકબરે પોતાનો હુકમ શા માટે ફેરવ્યો? **સાર—**દરેક માણસે વખત વિચારી કામ કરવું

પાઠ ૩૫.	વાડના રહેવાસી	રીવાજ=ધારો
કાનડી=કાનડાના રહેવાસી	કચ્છી=કચ્છ પ્રાંતના રહેવાસી	અનુસરતા=મળતા
દક્ષિણી=દક્ષિણના રહેવાસી	શીઆ સુન્ની=મુસલમાની ધર્મના પંથ	વર્ણ=જાત
ગુજરાતી=ગુજરાતના રહેવાસી	ચહેરો=મોંનો સકો, શિકલ	ચોટલી=શીખા
કાઠિયાવાડી=કાઠિયા	પહેરવેશ=પોશાક	જુલ્ફા=લટીઆ
		સાફ=આખું, બધું
		ચોરણો=પગે બેસતો અને જાંઘેથી પહોળો

લેઘો
કમર=કેડ
ભેટ=કેડથી પગ સુધી લટકતુ લુગડુ વીંટાળવુ તે
ઇજાર=સાકડા પાયચાનો લેઘો
ધાઘરો=ફરતો ઘેરવાળો ચણીઓ
ઓઢણુ=છોકરીનુ ઓઢવાનુ લુગડુ
લાજ કાઢે છે=માથાપર ઓઢેનો છેડો મોઢાપર લાવે છે તે
સુરવાલ=પાટલુન
સદરો=ટુંકી બાહેનુ મોટુ પહેરણુ
કસ્તી=પારસી લોકો ઊનની વણેલી પાટી કમરપર બાંધે છે તે, જનોઈ
નાતબહાર=બીજીનાતમા
રિવાજ=ધારો
હાથેવાળો=વર કન્યાના હાથો હાથ મેળવીને
ખાડુ=કન્યાને માડવે વરરાજા ન જતા મે ધારવાળી તરવાર મોકલવામા આવે છે તે
વિધવા=જેનો ધણી મરી ગયો તે સ્ત્રી, રાંડેલી
હલકી વર્ણે=નીચ જાતો (કોળી, દુબળા વગેરે)
છૂટ હોય છે=બાધ હોતો નથી
હરકત=અડચણ
શબ=મુડદુ, લાશ
અગડી=મરતુ, પારસીના મુદડા મુકવાનો કુવો
બોલી=ભાષા
રોટી=રોટલી
બિજે હોળિગે=રોટલી
માટી=માસ

સવાલ—મુબઇ ઇલાકામા મુખ્ય વસ્તી કયા કયા લોકોની છે? હિંદુઓના કેટલા વર્ગ પાડી શકાય? મુસલમાનના કેટલા ભાગ પાડી શકાય? એ ભાગ શા ઉપરથી પડયા છે? એ ત્રણ જાતો ઓળખવાની નિશાની આપો એ ત્રણે જાતોના રિવાજ સમજાવો ગુજરાતમા કયા લોકો દારૂ પીએ છે તથા માસ ખાય છે? એ ત્રણે જાતમા બરા ઓળખવાની નિશાની આપો બોલી વિષે કહેવત બોલો અને તેનો દાખલો આપો

સાર—દેશ દેશના રીત રિવાજ તથા બોલી જુદી હોય છે

પાઠ ૩૬.

વિશ્વામિત્ર=ગાધીરાજાના પુત્ર, સપ્ત ઋષિ

માના એક	અગણિત=ઘણાજ	બ્રહ્મર્ષિ=બ્રાહ્મણ ઋષિ
વસિષ્ઠ=રામચદ્રના ગુરુ	વીર=યોદ્ધા	થયો હોય તે
જાણીતા=પ્રખ્યાત	તપોબળ=તપ વડે જે	રાજર્ષિ=રાજાએ માન્ય
કુળગુરુ=રાજગોર, પુરો [હિત	શકિત મળે છે તે	કરેલા ઋષિ
મૃગ્યા=શિકાર	રાજબળ=રાજ વડે જે	નિર્મળ=ચોકખુ
આશ્રમ=મઠ	શકિત મળે છે તે	સિદ્ધિ=મેળવવા મુશ્કેલ
આવકાર=આદરમાન	વિસાત=ગણુતરી	એવી વસ્તુ તે, શકિત
વાનીનુ=વસ્તુનુ	પદવી=ઓદ્ધા	(એ આઠ પ્રકારની
કામધેનુ=મનમા ધારેલી	રાજપાટ=રાજગાદી	ગણાય છે અણિમા,
વસ્તુ આપનાર ગાય	ભારે તપ=ઘણી તપશ્ચર્યા	મહિમા, ગરિમા, લ-
માગણી=માગુ	ભૂનથાપ=ભૂલાવો	ઘિમા, પ્રાપ્તિ, પ્રાકા-
બળાત્કારે=જેરજુલમથી	ભ ગ=નાશ	મ્ય, ઇશિત્વ, વશિત્વ)

સવાલ—વિશ્વામિત્ર કોણ હતા ? એ ઋષિ શી રીતે થયા ? વિશ્વામિત્રને કઇ પદવી મેળવવાની ઇચ્છા થઈ અને શા ઉપરથી ? વિશ્વામિત્રની વાત કહો **સાર**—(૧) ઘણી મહેનત કરવાથી ધારેલી વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય છે (૨) જેનામા ક્રોધ અને માનની ઇચ્છા હોય છે તેનામા સારા ગુણુ આવતા નથી

પાઠ ૩૭.	અમર=મરે નહિ એવુ,	ફ્રાન્સ=યુરોપ ખડની
ખસેડવા=દૂર કરવા	પરવા=દરકાર, [કાયમ	પશ્ચિમમા એક દેશ છે
વિઘ્ન=હરકત, અડચણુ	આગ્રહ=મડયા રહેવુ તે,	ઇજનેર=બાધકામ જા ણુનાર
કામ હાથ પર લે છે=કામ	ફરી ફરીને કરવુ તે	સયોગીભૂમિ=બે મોટા
ની શરૂઆત કરે છે	ઠાર મારીશ=જીવતો	જમીનના ભાગને
કાયર=નાહિમતવાન	મારીશ	સાધનારો જમીનનો

સાકડા ભાગ
પ ધરા=સીધા
નહેર=નદીમાથી પાણી લઇ જવા ખોદેલી ખાડી
છાતી=હિમત
મહાભારત=ઘણુ કઠણ
ખ્યાલ=વિચાર
બેશક=નક્કી
સીધી=હબસી નામે એક જાતના લોક
તોડ=નિકાલ
ફેડયા=દૂર કીધા
તરીકે=ગણીને, માનીને
અગર=અથવા
ગુલામગીરી=જબરજસ્તી થી ગુલામ કરવાનો રિવાજ
સફળ થયો=પાર પડયો
એક સામટા=એકદમ
ગુલામ=વેચાતો લીધેલો ચાકર

સવાલ—બાયલો તથા હિમતવાન કોને કહેવો ? કયા કયા માણસો હિમતવાન થઈ ગયા અને તેમણે શુ શુ કામો કર્યા ? તેમને શુ શુ હરકતો નડી ? ગુલામ વેચવાનો ધધો કોણે બધ કરાવ્યો ? ગુલામગીરી ક્યા સનમા બધ થઇ ? **સાર**—જે કામ આરભવુ તે પુરૂ થતાં સુધી છોડવુ નહિ ને હિમત હારવી નહિ

પાઠ ૩૮.

પટરાણી=રાજાની મુખ્ય રાણી
કાં=કેમ
પરોવાયુ=લાગ્યુ
ચાતક ચકવા=એક જાતનુ પક્ષી
પ્રતિદિન=હમેશા
ખર=ગધેડો
ઘુવડ=એક જાતનુ પક્ષી (એનો દેખાવ ઘણો કદરૂપો હોય છે એનાથી દિવસે દેખાતુ નથી)
નિજ=પોતાનો
વાસ=રહેઠાણ
નિજવાસ=પોતાનો મુકામ
હરાયો=હરામનો, પારકાનો
વતન=જાગીર
જતન=રક્ષણ
ગુજામાં=મજવામાં
દી=દિવસ
ભો=બીક, ભો
આકળા=ગાભરા
શેતરજ=બુદ્ધિબળની રમત
દીનાનાથ=ગરીબનો ધણી, પરમેશ્વર
પટ=કકડો, દાવખેલ
લહાવો=ઓરીઓ
શૂર=શૂરાતન, બહાદુરી
પડશે તેવા દેવાશે=જેવુ દુખ પડશે તેવો તેનો ઇલાજ થશે

જીદ્ધ=યુદ્ધ, લડાઈ
હઠ=જીદ, આડાઈ
દાવો=હઠ
રણુવાસ=જન નખાનું
રણુવાસગ્રામ=લડાઈ,જીદ્ધ
સિંહણુ=સિંહની માદા
પાણી=બળ, જોર
બાણુ=તીર
ચોટ=દાવ, નિશાન
ભાગ્યે=જવ'લે, કવચિત
કાચી=ઓછી; થોડી
ખીલાને જોરેજ=ધણીની ફ્ થી
પલોટાવુ=અનુભવ લેવો
વિદ્યા=હુન્નર, કળા
ખાળો=અટકાવ
હારે=સાથે
જશ=કીર્તિ, આબરૂ
કાળજા ફાડશે=પેટમાં ધાસ્કો પડશે
શમી=મટી, દૂર થઈ

સવાલ—પ્રતાપસિંહ શા કારણથી ઉદાસ હતા? કોને ચિંતા હોય અને કોને ન હોય એ વિષે ડાહ્યા કવિઓ શુ કહે છે? રાણી અને પ્રતાપસિંહ વચ્ચે શુ શુ વાદવિવાદ થયા? **સાર**—(૧) ધણિઆણીએ ધણીના હુકમને તાબે થવુ (૨) સ્વદેશ પર પ્રેમ રાખવો

પાઠ ૩૯.

સ્વદેશ=પોતાનો દેશ
સ્વદેશ પ્રીતિ=પોતાના દેશપર પ્રેમ
ભલી=સારી, ફળદુપ
ભાર્ત ભૂમિ=ભારત રાજાનો મુલક, ભરત ખંડ, આર્યાવૃત્ત, હિંદુસ્તાન
વિષે=મા
જેહ=જે
ક'તો=કહેતો
ભલો=સારો
ભોમ=ભૂમિ, જમીન
પ્રાણ=જીવ
મુજી=અક્કલ વગરનો
ભૂમિ=પૃથ્વી
ભારે=બોજારૂપ
દાઝ=લાગણી, દયા
શુષ્ક=સૂકુ, સ્નેહ વગરનુ
હૈયુ=મન
વજ્ર=કઠણ, દયા વગરનુ
લેવુ દેવુ=લેણુ દેણુ
કદાપિ=કદાચ
લક્ષ્મીવાળો=ધનવાન, તવગર, પૈસાદાર
વડો=મોટો
વૈભવી=વૈભવવાળો
રાજવી=રાજા જેવો
રૂપાળો=ખૂબસુરત દેખાવડો
તથાપિ=તોપણ
વિવેક=ખરૂ ખોટુ સમજનાર
વખાણે=તારીફ કરે
કાગ=કાગડા
પ્રમાણે=પેઠે
સ્વદેશી=પોતાના દેશનો
દેશીના=પોતાના દેશના

ટાળે=મટાડે, દૂર કરે
પાળે=પોષે
કલ્યાણમા=ભલામા, સારામા
લેખે=ગણે
પુરા પ્રેમથી=ખરા હેતથી
પેખે=જુએ, ઓળખે
વિદ્વતા=પંડિતાઇ, વિદ્વાનપણુ
વાપરી=ખરચી
દેશ દાઝે=દેશની લાગણીને માટે
લોક લાજે=લોકની શરમથી
સ્વદેશાભિમાન=પોતાના દેશનુ અભિમાનધરીને કરેલા
વૃથા=ફોકટ
જન્મ=જિંદગી,જીવતર
ખોયો=ગુમાવ્યો
કમાણી=સાર્થક, પેદાસ
વિદેશ=પરદેશે
વસીને=રહીને
કાળ=વખત, સમય
ગાળી=ગુમાવી
સ્વદેશે=પોતાને વતને
વિયોગી=જુદા પડેલા
ભેટી=મળી
હર્ષના=હરખના, આનંદના
આસુ=આખમાથીપડતા પાણી
ના'વે=આવે નહિ

પાઠ ૩૯. પોતાના દેશપર પ્રેમ.

સારા ભરતખંડમા હમેશા રહેનો હોય તેમા કોણ બિચારો હશે કે જે "મારો દેશ સારો છે મારી ભૂમિ સારી છે અને એ મને જીવથી હમેશા વહાલી છે" એમ નહિ કરતો હોય ? (મતલબ કે બધાજ કહે છે) (૧) કયો અક્કલ વગરનો પૃથ્વીને ભારે મારતો હશે ? તો કે જેને દેશની લાગણી જરાપણ નથી જેનુ મન હમેશા કઠણ અને સ્નેહ વગરનુ હોય છે, અને જે એમ જાણે છે કે મારે કંઇ લેવુ દેવુ નથી ,એવો માણસ (૨) કદાપિ તે ઘણો પૈસાવાળો હશે, મોટા વૈભવવાળો, રાજા જેવો કે રૂપાળો હશે તોપણ તેને વિવેકી માણસ વખાણે નહિ તે કાગડા અને કીડાની પેઠે ગુજરાત ચલાવે છે (૩) જે દેશીના દુખ મટાડે, હજારો માણસોનુ હમેશા પોષણ કરે, વળી લોકોના ભલામા લાભ ગણે, તેને ખરો સ્વદેશી જાણવો કહો કે તેને ખરા હેતથી કોણ નહિ જુએ ? (મતલબ કે બધાજ

જુએ) (૪) જે વિદ્વાન માણસે દેશની લાગણીને માટે વિદ્યાનો ઉપયોગ કીધો નથી, જે પૈસાદારે લોકોની ખરચથી એક પાઇ પણ ખરચી નથી જેણે સ્વદેશાભિમાનના કામ કીધા નથી, તેણે પોતાની જિંદગી નકામી ગુમાવી અને શુ કમાયો ? (મતલબ કે કંઇજ નહિ) (૫) પરદેશમા રહીને ઘણો વખત ગુમાવીને જે સારો ભાગ્યશાળી હોય તેજ પોતાને દેશ જાય અને જુદા પડેલા સગા અને ભૂમિને હેતથી મળે તે વખતે કહો કે કોને હરખના આંસુ નહિ આવે ? (મતલબકે બધાનેજ આવે.)

પાઠ ૪૦.

ઓટીએ=જરાપણ
ઉદ્ધત=ગમે તેમ ચાલનાર
હજુરી=પાસે રહેનાર નોકર
ઉચે ઊડવાના સાચા=બજુન
આતુરતા=ઇતેજારી
હોજ=પાણીની મોટી ટાંકી
પ્રતિબિંબ=કાચ કે પાણીમા દેખાતી સામી છબી
જાગીર=કામના બદલામાં મળેલી જમીન

સવાલ—અક્કલબાજખામા અક્કલ કેટલી હતી ? એની અક્કલની વાત કહો **સાર**—ઉપરીઓ અવિચારી હોય ત્યારે તાબાના માણસોએ સમય-સૂચકતા વાપરી કામ કરવુ

પાઠ ૪૧.

મધરાત=વચલી રાત, રાતના બારનો વખત
ફેરણી=ચોકી, ફેરી, રોન
ઘાટા=બૂમ
ફડાફડ=ફડફડ
મબાવાળા=મબો રાખનાર
નીસરણી=સીડી
માડીને=ગોઠવીને
પથારી=બીછાનુ
રૂધાઇ=ગુગળાઇ
તાજો વા=ચોકખી હવા
જાગૃતિ=ભાન, શુદ્ધિ
લાગ=દાવ, વગ
વાડાની ભીત=વડો
પાધરોજ=તરત
હડસેલો=ધક્કો
ધ્રૂજતા=કાંપતા
ફેરા=આંટા, ચક્કર
છાતીવાળા=હિમતવાન
અણીશુદ્ધ=વગર ઇજાએ, જોખમ વગર
જોખમ=સકટ
સૂઢ=કપડાની નળી
આકડી=ખેચીને પાડવાનુ ઓજાર
ગોટાળો=હરકત
ઓલવાઇ=બુઝાઇ

સવાલ—રાત્રે સિપાઇઓ કેમ ફરતા હતા? તેઓના જોવામા શુ આવ્યુ અને તેઓએ શુ કર્યુ? સુથાર ભાઇએ કેટલા માણસના જીવ બચાવ્યા અને શી રીતે? ક્યા ક્યા માણસના જીવ બચાવ્યા? **સાર**—મિત્રને આફતની વખતે મદદ કરવી, એ આપણી ફરજ છે

પાઠ ૪૨.

મૃગજળ=ઝાંઝવાનુ પાણી ખરૂ પાણી નહિ પણ હવાના તપવાથી દેખાતુ પાણી
કરડા=સખત
પાધર=સપાટ
પ્રદેશ=મોટો દેશ
વિચિત્ર=તહેરવાર
દેખાવ=ભાસ
આબેહુબ=મળતો ને પુરે પુરો મળતો
ભર ઉનાળામા=ફાગણ ચૈત્રમા
ભાસ=દેખાવ
ખારાઘોડા=એ વીરમગામ પાસે ગામ છે (અહી વરાગડુ મીઠુ પાકે છે)
માહીતગાર=જાણીતો
મિનારા=બુરજ
ઘુમટ=અર્ધગોળ શિખરવાળુ ઢાકણ, છત્રાના ઉપલા ભાગ જેવો દેખાવ
ભોમીઆ=જાણીતો
ચકિત=સ્તબ્ધ દિંગ
પ્રવાસી=મુસાફર

સવાલ—મૃગજળ તે શુ? તેથી લોકો કેમ ભુલાય છે? ક્યા લોકો મૃગજળને ઓળખી શકે છે? મૃગજળને લીધે કેવા કેવા દેખાવ માલમ પડે છે? મૃગજળ તથા એને લીધે જે દેખાવો દેખાય છે તેનુ કારણ સમજાવો મૃગજળ કયા કયા દેખાય છે અને ક્યારે દેખાય છે? **સાર**—મૃગજળ એ ખરેખરૂ પાણી નથી પણ હવાના તપવાથી મેદાનમા અથવા રેતીના રણમા મૃગજળ દેખાય છે આ દુનિયા મૃગજળના જેવી છે કારણ મૃગજળને લીધે ખરા દેખાવો ન હોવા છતા દેખાય છે તેમજ દુનિયા આપને દેખાય છે

પાઠ ૪૩

મહિમા=મોટાઇ
ગુફા=બખોલ
ડાહલુ=ફાડી ખાનાર જનાવર
સુઝી આવ્યા=**માલમ**

પડ્યો
આતર્યો=ઘેર્યો, કબજે કર્યો
માથાથી પગ સુધી=બધુંજ
ઝાળ=ગુસ્સો, ક્રોધ
લાલચોળ=રાતા
નાલાયક=બદમાસ
અબઘડી=હમણાં ને હમણાં
કુઈ=નાનો કુવો
ડોકીઉં=ડોકું
ગર્જના=ગડગડાટ
ઘોસ=સામો અવાજ
બાથ ભીડવી=સામા થવું
પાણી ભરે છે=હિસાબ મા નથી, ઉતરતું છે

સવાલ—દુર્દાંતસિંહ પોતાનું ગુજરાન શાથી ચલાવતો? રોજ કેટલા પશુ મારતો હતો? બધા પશુઓએ મળી શું વિચાર કીધો? કોહલાએ શું યુક્તિ વાપરી? **સાર**—(૧) બુદ્ધિ આગળ જોર કંઈ વિસાતમાં નથી (૨) શેરને માથે સવાશેર હોય છે માટે અહંકાર કરવો નહિ

પાઠ ૪૪.
નળ=લોઢા કે ચિનાઈ માટીના ભુંગળા
જન્મારામાં=જિંદગીમાં
ઠેર ઠેર=ઠેકાણે ઠેકાણે
ટાકી=હોજ
જવલ્લેજ=ભાગ્યેજ
તીકમ=જમીન ખોદવાનું ઓજાર, (એની એક ધાર કોદાળી જેવી ને બીજી શંકુનાકારની હોય છે)
છીણી=ધાતુ કાપવાનું ઓજાર
પેચ=આંટા
સકાવો=કોક, ચકલી
ટોટી=નળની ખોલી
દડદડ=ધડધડ
સુધરાઈ ખાતું=મ્યુનીસિપાલિટી
જંગી=ઘણીમોટી
સગવડ=જોગવાઈ
વરાળયંત્ર=વરાળથી ચાલતો સંચો
જોડાણ=સંધાણ
આગ=લાહે
બોધ=ભાન, સમજ

સવાલ—શહેરમાં મીઠું પાણી નળ વાટે કયાંથી આવે છે? એ ટાકીઓ ઉંચી બાંધવાનું કારણ શું? નળનું જોડાણ શી રીતે કરે છે તે સમજાવો. મીઠા પાણીના નળથી શો લાભ? નદીના મુખ આગળ કુવા નહિ ગાળવાનું કારણ શું? **સાર**—પાણી વગેરે પ્રવાહી પદાર્થ જેટલી ઉંચાઈએથી આવે તેટલી ઉંચાઈએ ચઢી શકે છે મતલબ કે પ્રવાહી પદાર્થોમાં સરખી સપાટીમાં રહેવાનો ગુણ છે

પાઠ ૪૫.	વિદાય થયા=ગયા	ઉકરડા=છાણુ મૂત્ર વગેરે કોહવવાની જગા
તદુરસ્તી=સુખાકારી, આરોગ્યતા	મધુરૂ મધુરૂ=જરા જરા	જાજરૂ=સડાસ
સબળ=મજબુત	શોખ=ઇચ્છા, પ્રીતિ	થાળુ=મથાળુ, કુવાના ઉપર છોબધ ઢાળ પડતુ બાધેલુ હોય તે
બિમારી=રોગ, વ્યાધિ	ખુલાસો=સમાધાન	ગદકી=ગોબરવાડ
મરડો=પેટમા દુખીને ઝાડો થવાનો રોગ	ખાટલે પડેલા=માદા, બિમાર	મરી=ઉતરી
સઘરણી=વારે વારે ઝાડા થવાનો રોગ	લાગણી=દાઝ, દયા	જતુ=નાના જીવડા
અભાવ=રૂચી, અપ્રીતિ	ચાપતા=તરત, લાગલા	કોઢ=ઢોર બાધવાની જગા
	કાસળ=મૂળ, જડ	
	ભર=ગીચ, ઘણી	

સવાલ—ગામમા મરણનુ પ્રમાણ વધ્યુ ત્યારે કોણે કોની મારફત તપાસ કરાવી? ગામના લોકો ક્યા ક્યા રોગથી પીડતા હતા? સાહેબે એ શાથી જાણ્યુ? ગામમાં રોગના મૂળનુ કારણ શુ હતુ? સાહેબે રોગનુ મૂળ કારણ જે પાણી તે બાબત શુ શુ હકીકત કહી? પાણી સ્વચ્છ કરવાની કેટલી ને કઇ કઈ રીત છે? દૂધ સ્વચ્છ રાખવા માટે શુ શુ ભલામણ કરી? પાણી તથા દૂધમા હવા ચૂસવાનો ગુણ છે કે નહિ હોય તો દાખલો આપી સમજાવો. **સાર**—સ્વચ્છ હવા, સ્વચ્છ પાણી તથા સ્વચ્છ ખોરાકનો ઉપયોગ કરવાથી રોગ થવાની વાસ્તી રહેતી નથી, માટે ઉપરની ત્રણ બાબતો પર ખાસ કાળજી રાખવી

પાઠ ૪૬.	સાથ=સગાત, ટોળુ	ઉતરવા=રહેવા
ધાઇ=દોડી	કપટે=દગાથી	વશેક=ઘણાજ, વધારે
ભાવે=હેતથી	ખસે=દૂર જાય	વસમા=કપરા, કઠણ
ભેટયા=મળ્યા	સામગ્રી=સામાન	ઠામ=જગો
ભ્રાત=ભાઇ	હસે=મશ્કરી કરે	છાજ=છત

વળી=સાકટી	મ ડપમા=માડવામા	ન આપા=આપા વગરના
ભીંત્યો=ભીંત	ચ ગ=મ જીરા, કાસાજોડ	ભના=સારા
દ્રોદક્ષ=બ ને બાજુ	લટકે=ટીંગાય	કઠણુ=સખત
જુઆ=ડાસ	પટકે=પિછોડીએ	કઠણુબોલ=મેણુાના બોલ
હુઆ=થયા	કાષ્ટ=લાકડાં	મચ્છર=અહ કાર, તોર
હસણી=મજાક ખોરી	ભારો=જુડો	પુ ઠળથી=પાછળથી
નાત્ય=નાત	મામેરાનો=મોસાળાનો	ખડખડો=ખખડા
દર્શન=ભાવથી જોવુ તે	ઉધારો=બાકી, મણા	લખેશેરી=લાખ રૂપી
ખોઇએ=દૂર કરીએ	તુળશીદળ=તુળશીના	આનો ધણી
સુ દરી=જુવાન સ્ત્રી	પાદડા	શે=શુ
મનવિના=કમનથી	પુ કશે=વગાડશે	રાંક=ગરીબ
નમે=નમસ્કાર કરે	પુરૂ =બરોબર	પિતા=બાપ
દીઠા=જોયા	કૌતક=મશ્કરી, ગમત	મુજ=મારે
હરિ=પરમેશ્વર	ટોળ=મજાક	કાપડુ =છાતી ઢાકવાનુ
ફુટડો=દેખાવડો	ઉતાવળી=ઝડપથી	લુગડુ
તુડડો=પ્રસન્ન	મરમે=ભેદમા	મેર=મેરૂ પર્વત
ભાગ્યુ=દૂર થવુ	લજાવ્યુ=એબ લગાડી	જીવતો રહે=કાયમ રહે
મરડે=મચડે	પેઢીનુ=વ શનુ	

પાઠ ૪૬. નરસિહ મહેતાની ઉના ગામમા પધરામણી.

વિષ્ણુ મહેતા (નરસિહ મહેતા) આવ્યા સાભળી શ્રીરગ મહેતા (વેવાઇ) દોડતા આવ્યા ને બને હોસથી મળ્યા, જમાઇ અને જમાઇનો ભાઇ પણ મળ્યો, બધા નાગરનુ ટોળુ પણ આવીને મળ્યુ (૧) તે બધા છળભેદથી બાઝીને પાછા દૂર જતા રહે અને એનો સામાન જોઈ જોઇને મશ્કરી કરે, ઉતારાને માટે ઘર આપ્યુ

તેમાં ચાંચડ, મચ્છર ઘણાજ હતા (૨) તે ઘરની જમીન ઉચી નીચી ને ક્હેણુ હતી તે છાપરાપર નળીઆ નહોતા, તે ઘરની છાજ કોહેલી ને સાકટીઓ જુની હતી, અને ભીંતો બને બાજુએ બેવડી વળી ગએની હતી (૩) જ્યા નરસિંહ મહેતાનો ઉતારો થયો ત્યા ઘણા માકડ ને જુવા હતા, વેવાઇ ઉતારો આપી ગયા પછી મજાકખોરી નાગરી નાત બોલવા લાગી (૪) કુવરવહુનો બાપ વૈષ્ણવ છે, તેથી એના દર્શન કરીએ તો પ્રાયશ્ચિત જતા રહે (પાવન) થઇએ મહતાને જોવા માટે વેરાગ્યથી સુદરીઓ ખુશીથી આવી (૫) કુમતથી મહેતાને નમસ્કાર કરે અને સ્ત્રીઓ એક બીજાને કહે છે કે, મહેતાને જોયા તે પરમેશ્વરને જોયા બરાબર છે (મતલબ કે એમ મશ્કરી કરે) (૬) જુઓ એનો રસાલો કેવો દેખાવડો છે ! એને પરમેશ્વર પ્રસન્ન છે મશ્કરીમા એવુ કહે છે કે, હવે કુવરવહુનુ દુખ જતુ રહ્યુ (૭) મહેતાના બળદ ઉપર ઘણી બગાઇઓ છે તે જુઓ મહેતાજી માડવામા કીર્તન વગાડશે તેથી નાગરની નાતમા આબરૂ વધશે (૮) આ ગાસડી વળગાડેલી લટકે છે, તેમા પીછોડીએ તાલની જોડ બાધી છે, આ તુળશીના લાકડાનો ભારો (તુળસીની માળા) છે કહો હવે મોસાળામા શુ ખામી છે ! (૯) છાબડીમા તુળસીનાં પાદડા મૂકશે, ને ઉભો રહીને શખ વગાડશે, સાધુ ઇશ્વરનુ ભજન કરશે એટલે મોસાળુ પણ પુરૂ થશે (૧૦) એમ નાગરની સ્ત્રીઓ ગમત કરે અને મશ્કરી કરીને ઘર તરફ પાછી જાય બાપા મોસાળુ લઇને આવ્યા તે વાત કુવરબાઇએ જાણી (૧૧) તેથા ઝડપથી મળવાને માટે દોડી કે નણદ ભરમમા બોલી કે બાપ દીકરીને આ શુ પ્રીત કે હાસી કરવા આવ્યો ? (૧૨) બાપદાદાની પેઢીને એમ લગાડી. સાથે સાધુઓનુ શુ કામ હતુ ? શુ એકલા મળવા જાઓ છો ?

એવા બાપ કરતા બાપ ન હોય તો સારૂ ! (૧૭) આવો મહેણાનો બોલ સાભળીને કુવરબાઈ પાછી વળી, ને કહેવા લાગી કે, હે નણુદ એટલો અહકાર શા માટે રાખો છો ? હે બેન પાછળથી શુ બબડો છો ? (૧૪) જેનો બાપ પૈસાવાળો હશે તેની દીકરીને ઘણો લાભ થશે કોઇનો બાપ લખેશ્રી કહેવાય તો તે મારે શુ કામનો ? (૧૫) ગરીબ બાપ મારે ઘેર આવ્યો તો તેનુ એક કાપડુ સોનાના મેરૂ બરોબર છે તમારી મરજીમા આવે તેમ બોલો પણ મારે મન એ ઘણુ જીવજો (૧૬)

પાઠ ૪૭.	વતરૂ=સખત મજુરી	આવેશ=ક્રોધ
વર્તણુક=ચાલચલગત	મીઠુ મરચુ ભભરાવીને=	અસર=લાગણી
પ્રમુખપદ—સભાના ઉપ	વાત વધારીને	ટટાર–થયા=અમલ
રીની જગા	સુગધ=સારીવાસ,ખુશબો	સ્થિતિમા આવ્યા
હજુર=આગળ	દુર્ગધ=નઠારી વાસ	આરોગ્ય=તદુરસ્ત
રજુ=મોજુદ, હાજર	ઘોર=બિહામણી	જાતમહેનત=શરીરની
પરવડતી=અનુકૂળ	ગાડપણ=ગાડાપણ	મહેનત
આવતી	પોષણ=ગુજરાન	નિભાવ=ગુજારો
તસ્દી=મહેનત	નભીએ=ટકીએ	

સવાલ—હાથ પગ, જીભ, દાત, નાક, કાન એ દરેક શુ શુ કામ કરે છે તે કહો પેટ શુ કામ કરે છે તે કહો મગજ શુ કામ કરે છે ? બધા અવયવોએ કામ કરવુ બધ કર્યુ તેથી શુ પરિણામ આવ્યુ ? આપણને એક બીજાની મદદની જરૂર છે તે દાખલો આપી સમજાવો (**જુઓ પાઠ ૬.**) **સાર**—આ દુનિયાનો આધાર એક બીજાની મદદ પર રહેલો છે

પાઠ ૪૮.

દેલવાડા=દેવળવાડા, આબુ પર્વત ઉપરના દહેરાનો ભાગ
પ્રેમ=આસ્થા, શ્રદ્ધા
કુંભારીઆ=એ આરાસુર પર્વત ઉપર છે
પાલિતાણા=કાઠિઆવાડમાં શેત્રુંજે પર્વત પાસે શહેર છે
ગિરનાર=કાઠિઆવાડમા મોટો પર્વત છે
રળિઆમણુ=સુંદર
જૈન=શ્રાવક
પરધર્મ=બીજો ધર્મ
બાંધણી=બાંધકામ
નકશી=કોતરકામ, કોતરણી
સુગમ=સહેલું, સુતરૂ
માઇલ=પોણો ગાઉ
વાહનો=ગાડી, ઘોડા વગેરે બેસવાના સાધનો
છાવણી=લશ્કરનો મુકામ
રમણીય=સુંદર
આરસપહાણુ=સંગેમરમર, એક જાતનો ચળકતો પત્થર
અણહીલવાડ=પાટણ, એ સરસ્વતી નદીને કાંઠે રાજધાનીનું શહેર હતુ, (એ વનરાજ ચાવડાએ ઇ સ ૭૪૬મા અણહીલ ભરવાડના નામથી વસાવ્યુ હતુ)
શિખર=ટોચ
આદિનાથ=જૈન ધર્મ સ્થાપનાર પહેલા તીર્થંકર
કાબેલ=હોશિયાર
કોતરણી=કોતરકામ, નકશી
રોજ=એક દિવસનો પગાર
શોભા=દેખાવ
દેરાણી=દીયરની વહુ
જેઠાણી=જેઠની વહુ વરના મોટાભાઇની વહુ
ધ્યાન ખેંચે=મોહ કે અજાયબ કરે
ગભારો=દેવળના જે ઘુમટવાળા ભાગમા મૂર્તિ હોય છે તે
દેરાસર=દેહરૂ
બારીક=ઝીણું
બીબું=રૂપ
સભા મંડપ=દહેરામાનો વિશાળ ભાગ
નેમિનાથ=જૈન ધર્મના ૨૨મા તીર્થંકર
વિસ્મય=અજાયબ, નવાઈ
નિર્જીવ=જીવ વગરની
પ્રવીણ=હોશિયાર
રાણકપુર=એ રજપુતસ્તાનમા છે

સવાલ—ક્યા લોકોને ધર્મ પર આસ્થા ઘણી હોય છે ? ક્યા

લોકો ધર્મના કામમાં પુષ્કળ પૈસા ખરચે છે? જૈન લોકોના જોવા લાયક દહેરા કયા છે? આબુ જવુ હોય તો શી રીતે જવાય? રાણકપુર કયા છે? વિમળશા, તેજપાળ, વસ્તુપાળને ઓળખાવો એમણે કયા દહેરા બાંધ્યા? સરસ દહેરા કયા છે? આદિનાથ અને નેમિનાથ કોણ? કેવુ કોતરકામ બહુ વખાણવા લાયક છે? જેઓએ એ દહેરા જોયા છે તેઓ આ દેશ માટે શુ અભિપ્રાય આપે છે?

સાર—ધર્મના કર્યો કરવા જેથી નામ અમર રહે

પાઠ ૪૯	દિનરાત=દહાડો રાત	અનેક=ઘણાજ
	આરામ=વિશ્રાંતિ	કાપે=દૂર કરે, મટાડે
મહીં=મા	શ્રમથી=મહેનતથી	સૃજ્યા=બનાવ્યા
તન=શરીર	સુખ દીએ=સુખ આપે	પાવક=ગરમી, અગ્નિ
ભાન=શુદ્ધ, સમજ	ભર=જોઇએ તેવી	ઇશ=પરમેશ્વર
પુરણુ=પુરેપુર	આણી=લાવી	સત્તા=હકુમત
સમય=વખત	મેઘ મંડળ=વાદળા	સદિવ=હમેશા, સદા
પ્રથમે=પહેલા	નિયમિત=વખતસર	થાપી=બેસાડી
સ્મરૂ=યાદ કરૂ	વૃષ્ટિ=વરસાદ	સુબુદ્ધિ=સારી અકકલ
કાર્યો=કામો	સંતોષ=તૃપ્તિ	નીતિપંથ=નીતિનો માર્ગ
પાલણુ=પોષણુ	હરખ=ખુશી	ભુલાવતા=વીસરાવતા
કાજ=કામ	સૃષ્ટિ=દુનિયા	સંશય=શક
તેજસ્વી=પ્રકાશિત	પૃથ્વી=જમીન	મુજ=મારા
શશિ=ચંદ્ર	ધન=પૈસો	સદ્‌ભકિત=ખરી ભકિત
તિમિર=અધારૂ, અંધકાર	કઠિન=કપરા, અઘરા	ચરણે=પગમા
ગગને=આકાશમા	કષ્ટ=દુઃખ	ઠરૂ=સંતોષ પામી રહું

પાઠ ૪૯. ઈશ્વર પ્રાર્થના.

જ્યારે ઊંઘમા શરીરનુ ભાન નહોતુ, ત્યારે જુઓ કે જણે પુરેપુરી સભાળ લીધી, તેને સવારના પહોરમાં પહેલો યાદ કરૂ, પછી દહાડાના બધા કામો કરૂ (૧) એ હમેશા હેતથી પ્રાણીઓનુ પોષણ કરે છે, પ્રકાશવાળા સુરજ અને ચદ્રમા હમેશા પ્રકાશતા રહે છે, તે જીવને જીવન શક્તિ વધારે આપે છે (૨) એ આકાશમા રાત દિવસ ફરીને અધારૂ મટાડે છે, ત્યા તેને આરામ બીલકુલ નથી, દહાડાની ઘણી મહેનતથી પ્રાણી થાકયો ત્યારે આખી રાત સુખ આપે એવી સારી ઉંઘ આણી (૩) જો આ વરસાદના વાદળા વખતસર વરસે છે, તેથી દુનિયા સતોષથી આનદમા ફુલાય છે, જમીનમાથી ધન અને વનસ્પતિમાથી અનાજ આપે છે અને તે જીવોના ઘણા દુખ મટાડે છે (૪) પરમેશ્વરે પવન પાણી અને અગ્નિ એ કેવા બનાવ્યા છે! એ ત્રણ જીવોનુ હમેશાનુ જીવન (જીવવાનો આધાર) છે, વળી એ ત્રણને માણસના ચાકરી આપી છે અહા! પ્રાણીના સુખના સાધનની શી ગોઠવણ કરી છે! (૫) ઓહો પરમેશ્વર તે માણસને મન ને અક્કલ આપી છે, તેથી બધા જીવોપર માણસની ઘણી સત્તા રાખી છે, જે હમેશા એવુ સારૂ પોષણ કરે છે, તેને વીસરીને ભજે નહિ તે પાપી માણસ છે (૬) પરમેશ્વર હુ માગુ છુ કે સારી બુદ્ધિ આપો અને નીતિને રસ્તે દોરવો, મને ભુલાવામા નાખનાર બધા વહેમો દૂર કરો, મારી ફરજ છે, એમ સમજીને હુ બધા કામ સદ્ભક્તિથી કરૂ અને તમને પગે પડુ તો મને વિશ્રાતિ મળે (૭)

પાઠ ૫૦.

પરાક્રમી=સમર્થ, જોરાવર, શૂરવીર
પરદુખભજન=પારકાનુ દુખ કાપનાર
શોખી=મોજી
ઉદાર=મોટા મનનો
શ્લોક=છદ, એ કે ચાર લીટીની સસ્કૃત કવિતા.

સ્મરણશકિત=યાદદસ્તી
કમાણી=પેદાશ, રળતર
મતલબ=સાર
વડવા=બાપદાદા
ઉછીનુ=થોડી મુદતમાટે ધીરેલુ
પુરાવો=સાબીતી
બનાવટી=ખોટો
સ્તબ્ધ=દિગ, ચકિત
સાબીત=ખરૂ
પ્રપંચ=તરકટ
શિરામણ=નાસ્તો
હાસ=થાકીને વિશ્રાંતિ લેતી વખત બોલે છે તે
રાજવહીવટ=રાજ કારભાર
વૈદકશાસ્ત્ર=વૈદું બનાવવાનુ પુસ્તક, રોગ પારખવા ને તેનાઓસડ કરવા સબધી પુસ્તક
ડાંગ=જાડી મજબુત લાકડી
ઉગામી=ઉંડાવી
પાહે=પાસે
નીયા=ઇન્સાફ
ફાંશી=ફાંસી, શૂળી
હાનિ=બગાડ, નુકસાન
હાચે હાચુ=ખરે ખરૂં
કારે=ક્યારે
અમૃત બરાબર=ગુણકારી

સવાલ—ભોજ રાજા ક્યા વંશના ? એ વિક્રમ પછી થયા કે પહેલાં એના વખતમા ગુજરાતનો કયો રાજા હતો ? ભોજરાજા શાને માટે પ્રખ્યાત થઇ ગયો ? ભોજરાજા વિષે શુ કહેવામા આવે છે ? એની સભાના પંડિતોએ શો પ્રપંચ કર્યો ? એ પંડિતોના માથાનો કોણ મળ્યો ? તેણે શુ કીધુ ? રાજાએ તેને કેટલુ ઇનામ આપ્યુ ? ભોજરાજા નગરચર્યા જોવા કેમ નીકળતો હતો ? ભોજરાજા શાથી ખૂશ થયા ?
સાર—(૧) દરેક માણસે વિદ્વાનને માન આપવુ (૨) ગરીબોના ઉપર દયા રાખવી,

પાઠ ૫૧.

તાણુ=તંમાશ
ભિનાશ=ભેજ
પુરાણી=પુરાણ
કારીગર=કામ કરનાર
ધમણ=વાયુ કવાનો સંચો
નર્યા=નીરોગી, રોગ વગરના
પહેલુ સુખ તે જાતે નર્યા=પહેલુ સુખ તે જાતે નીરોગી
વાઢકાપનુ=નસ્તરનું
ગુણદોષ=ફાયદાગેરફાયદા
ઔષધ=ઓસડ, દવા
ખનીજ=ખાણમાંથી

ખોદી કાઢેલો પદાર્થ છે તે ખનીજ પદાર્થ (જે પદાર્થ ભોંયપરથી ખોદી કઢવામા આવે કહેવાય છે) | ખજાનો=ભંડાર | સદ્ગૃહસ્થ=સારો માણસ | તરીકે=માફક, પેઠે | આબાદ=સુખી

સવાલ—ગામ વસાવવામાં કોની કોની જરૂર પડે ? ગામમા કોની જરૂર પડે છે ?

પાઠ પર.

નામાંકિત=પ્રખ્યાત
હસ્તિનાપુર=એ દિલ્હીની પાસે હતુ
પેઢી=ઓલાદ, વંશ
સ્વાર્થ=પોતાની મતલબ
ત્યાગ=છોડવુ તે
ભયંકર=પળાય નહિ એવી, સખત
પ્રતિજ્ઞા=બાધા, પણ
રૂપવાન=ખૂબસુરત
માછી=માછલાપકડવાને તથા વહાણ હંકારવાનો ધંધો કરનાર
કાંતિ=ખૂબસુરતી
પાંડવ=પાંડુ રાજાના છોકરા
યોજનગંધા=સત્યવતી, વ્યાસની માતા
ઉત્કંઠા=આતુરતા
માગુ=માગણી
ગંભીર=ઘણી ભારે
ભયાનક=પાળી ન શકાય
બ્રહ્મચારી=કુંવારા [તેવી રહેવાનુ વ્રત પાળનાર
કોલ=વચન
કૌરવ=કુરૂરાજાનાકુળમા ઉત્પન્ન થએલા ધ્રુતરાષ્ટના છોકરા

સવાલ—હસ્તિનાપુર કયા હતું ? હસ્તિનાપુરમા કોની ગાદી હતી ? શંતનુ રાજાનુ લગ્ન કોની સાથે થયુ હતુ ? તેને કટલા છોકરા થયા હતા ? બધા જીવતા હતા ? સૌથી નાના છોકરાનુ નામ શુ ? પાછળથી તેનુ નામ શુ પડ્યુ અને શા કારણથી ? શંતનુ રાજા દિન પર દિન કેમ સુકાવા લાગ્યા ? ભીષ્મે પિતાને માટે કેવી પ્રતિજ્ઞા લીધી ?

સાર—માબાપની મરજી સાચવવાને ગમે તેટલુ દુઃખ પડે તે સહન કરવુ

પાઠ પ૩.

સોમનાથ=પ્રભાસપાટણ
અફ્ગાનિસ્તાન=અફ્ગાન લોકોનો દેશ
ગીઝની=અફ્ગાનિસ્તાનનુ મુખ્ય શહેર
ઇસ્લામી=મુસલમાની
વેરાન=ઉજડ
દ્રવ્ય=પૈસા

મંદિર=દેવળ
રત્ન=હીરા, મોતી, માણેક વગેરે કીમતી જવાહીર
નટ=નાચ કરનાર
નૃત્ય=નાચ
ખ્યાતિ=કીર્તિ, નામના
ખંડન કરવું=ભાંગવું
પંજાબ=પાંચ નદી વચ્ચેનો પ્રદેશ
જમાવ્યું=એકઠું કર્યું
કૂચ કરી=મુકામ ઉઠાવ્યો
રણ=રેતીનું મેદાન
જંગી=તોપની બારી
તાકાત=બળ, જોર
મરણીઆ=મરવાની દરકાર વગરના
ખુનરેજી=કતલ
નામના=ખ્યાતિ કીર્તિ
કબર=ઘોર
વિસારે પડયા=ભૂલી ગયા
આગ્રા=જમના નદી પર શહેર છે
ચાલુક્ય=સોલંકી
અદ્યાપિ=આજ પણ હમણાં સુધી
પણ=બાધા

સવાલ—મહમદ ગીઝનીનો કયાનો પાદશાહ? તેણે હિંદપર કેટલી સ્વારી કરી? સ્વારી કરવાનો મુખ્ય ઇરાદો શું હતો? સોમનાથ મહાદેવનું વર્ણન કરો. મહમદ કયાં થઇ સોમનાથ આવ્યો? તેણે શું કીધું? પૈસા ન લેતાં મહમુદે મૂર્તિ શા માટે ભાંગી? મૂર્તિના કકડા તથા કમાડનું શું કીધું? સોમનાથનું દહેરૂં કયા રાજાએ સમરાવ્યું?

પાઠ ૫૪.

સુરત=તાપી નદીને ડાબે કાંઠે આવેલું શહેર
પ્રસિદ્ધ=જાણીતું
મુખ્ય=મોટું
ખુદ=પોતાનો
નામીચું=પ્રખ્યાત
બારૂ=વહાણ લંગારવાની જગ્યા
મલબાર કાંઠો=મદ્રાસ ઇલાકાનો પશ્ચિમ કિનારો
સત્તા=હકુમત
જહાંગીર=અકબરનો છોકરો
સત્કાર=આદરમાન
કાફલો=ટોળું
દઢતા=હિંમત
અગ્નિનૌકા=ઝટ સળગી ઊડે એવા પદાર્થ ભરેલા હોય અને દુશ્મનના વહાણને ભેરવીને સળગાવી મૂકવાને આંકડી એ હોય એવું વહાણ
સ્થિતિ=હાલત
કોલકરાર=બોલી
કોઠી=માલ ભરવાની મોટી વખાર
બીજ=મૂળ, શરૂઆત
સર્વત્ર=સઘળે, બધે
મથક=મુખ્ય ઠેકાણું

વલંદા=ડચ હોલાંડ દેશના રહેનારી	સ્થાપનાર	ચઢતી કળા આબાદી
	બંદુકની ગોળી =છરા	અરસામા=દરમિઆનમા
શિવાજી=મરાઠી વંશનો	નિશાની=એંધાણી	

સવાલ—સુરત કઇ નદીપર છે ? એ શહેરમા ધંધો રોજગાર ચલાવવાને કઇ કઇ યુરોપી પ્રજા આવી હતી ? સુરતમા કઇ પ્રજા પહેલ વહેલી આવી હતી ? સુરતમા અંગ્રેજોને કોણે હરકત કરી ? શુ હરકત કરી ? સુંહાળી આગળ કોને કોની સાથે લડાઇ થઇ હતી ? અંગ્રેજોને સુરતમા કોઠી બાંધવાની રજા કોણે અપાવી ? કયા સનમા અંગ્રેજોએ કોઠી બાંધી ? (ઇ સ ૧૬૧૨) અંગ્રેજી સત્તાનુ બીજ કયારથી રોપાયુ ? અંગ્રેજોની કોઠી હાલ છે કે નહિ ? શિવાજીએ સુરત કયા સનમા લૂટયુ ? અંગ્રેજોએ પોતાનુ મથક શા કારણથી બદલ્યુ ? પછી મથક કયા કીધુ ?

પાઠ ૫૫.	ઉજ્વળ=સફેદ	કોલ=કોયલ
શિર=માથુ	ઓપતો=શોભતો	કાયર=બાયલો
કોટે=ડોકે	જામો=જુનો અંગરખો	સાર=સારી
રૂંઢ=ખોપરી	ફાળ=છલંગ	રક્ષણી=રક્ષણ કરનાર
વૃષભ=બળદ	મૃગ=હરણ	તારૂણી=જુવાન સ્ત્રી
વીણ=વગર	શ્વાન=કુતરો	પઢતો=ભણતો
ભૂપાળ=રાજા	સુજાણ=સારા જાણીતા	પૂર્યો=ગોંધ્યો
નેહ=સ્નેહ, હેત	શુક્રાચાર્ય=દૈત્યના ગુરુ	મંજુરો=મધુર રાગનો
દાખવે=જુવે	હરનિશ=હમેશા, નિત્ય	વાચા=વેણ, શબ્દ
ચક્ર=ચક્કર	રે'=રહે	વીર=ભાઈ
ગર્જ્યો=હાકયો	મેડક=દેડકો	કામની=સ્ત્રી
પરવરે=ચાલે	નિર્બળ=કમજોર	કીર=પોપટ

ચરણ=પગ	સઉકો=સધા	વાટ=રસ્તો
સાયો=પકડયો	વિચરે=જાય	
નાખો=લાખો માણસથી	વસમી=અઘરી	

પાઠ ૫૫ ઉખાણા,

(પ્રશ્ન) જેના માથાપર ગંગાજી રહે છે, જેની ટોકમા બે પરીની માળા છે, તો કહો કે મહાદેવ વગર કયો રાજા બળદનુ વાહન કરે છે? (૧) (જવાબ) હમેશા પ્યારથી જોડેલુ તે એક ભરે છે ને બીજો ખાલી કરે છે, જે ચક્ર દરરોજ ફરતુ જણાય છે તે રે (૧) (પ્રશ્ન) એક પુરુષે બીજા પુરુષને ઢાકયો તેથી જેને ઢાકયો છે તેનુ શરીર સારુ દેખાય છે તે ઘણો ઉત્તમ માણસ છે તો તને સારા માણસ સમજો કે એ શુ છે? (૨) જવાબ) જે પગ વગર ચાલે છે પુરષો તેના પર બહુ હેત રાખે છે, સફેદ શરીરે શોભતો તેને જાનો ડાહીએ (૨) (પ્રશ્ન) છલગ મારે છે, પણ હરણુ નથી, તેમ મસ્લો પણ નથી, અને કુતરો પણ નથી તેમજ મો ડેલુ છે પણ મોર નથી હે સારા જાણીતા માણસ સમજો કે એ શુ છે? (૩) (જવાબ) શુક્રાચાર્યનુ વાહન છે જે હમેશા પાણીમા રહે છે જીભ નથી, તોપણ ઘણુ બોલે છે ને દેડકો કહેવાય છે (૩) (પ્રશ્ન) સ્ત્રી છે પણ કમજોર નથી, કાળી છે પણ કોયલ નથી, દમા રહે છે પણ નાગણી નથી, તો એનો જવાબ કહે? (૪) (જવાબ) બાયલાના હાથમા શોભે નહિ અને બહાદુરને મન તે સારી છે, વળી તે આ શ્રેષ્ઠ શરીરનુ રક્ષણ કરનાર છે હે જુવાન સ્ત્રી તે તરવાર છે (૪) (પ્રશ્ન) ભણે છે પણ વિદ્વાન નથી, તેને ગોખ્યો છે પણ ચોર નથી, ડાહ્યા માણસ હોય તો સમજો કે તે મીઠુ બોલે છે પણ મોર નથી ત્યારે એ શુ હશે? (૫) (જવાબ) પક્ષીની જાતમા પવિત્ર છે, ભાઈ

શબ્દ બોલે છે, તે જગલનો રહેવાસી છે ને જગલમા પેદા થાય છે, હે ભાઈ તો તે પોપટ છે (૫) (પ્રશ્ન) ચાલે છે પણ પગ નથી, લાખ માણસથી પણ પકડાયલો રહે નહિ બધા તેને આખે જુએ છે તો એ શુ ? (૬) (જવાબ) તે ગગન તરફ જાય છે, ઘરમા રહે તો ગભરામણ થાય છે, તે અધરે રસ્તે જાય છે માણસો તેને ધુમાડો સમજએ (૬)

પાઠ ૫૬.

પર્વત=પહાડના	શરણાગત=આશરે આવેલા	વિખુટો=જુદો
આર્યાવર્ત=વિધ્ય ને હિમાલયની વચ્ચેનો પ્રદેશ	યત્ન=હોમ	ખાતર=માટે
વા=અથવા	પડખામા=પાસામા, બાજુમા	વિરોધ=તકરાર
રક્ષણ=બચાવ	ક્રૂર=ઘાતકી	ધર્મજ્ઞ=ફરજ જાણનાર
અસખ્ય=ગણી ન શકાય એટલા, ઘણાજ	રક્ષા=બચાવ	ઇદ્ર=દેવોનો રાજા
	આહાર=ખોરાક	અખડ=આખુ, સાજુ
	તોલ=બરાબર	ઘાલીને=તોડીને
		વાટ=રાહ

સાર—જબરાએ નબળાનુ રક્ષણ કરવુ

પાઠ ૫૭.

ઘડી ઘડી=વારવાર	સાફ=ચોખ્ખી	ઢેલા=તળામા
ઉકળાટા=ઘામ	અર્ણવ=દરીઓ સમુદ્ર	કમી=ઓછી
ભારી=બહુ	આવ્યા=જોયા	ઉભરાય=પાકે
અભ્ર=વાદળા	રસ=મધુર મૂર	પીત=પીળો
સકળ=બધા	યત્ર=બતાર, સારગી વગેરે	સૂર્યાસ્ત=સૂર્યનુ આથ
ચાળા=ચિહ્ન, લક્ષણ	રૂપાળા=સારા	ઉજળુ=સફેદ [મેલુ તે
ચક્લી=ચકલી	અધિક=વધારે	નૈઋત્ય=દક્ષિણ અને પશ્ચિમ વચ્ચેનો ખુણો.
બગ=બગલો	વટ=ઘટા	શીતળા=ઠડા, શીતળ

વસંત ઋતુનાં લક્ષણ. સમજુતી:—

તડકો અને શીળો ઘડીએ ઘડીએ બદલાય છે, તાપથી જીવોને ઘણો વાસ થાય છે, ઘણા કાળા વાદળા આમ તેમ દોડતા દેખાય છે, તેથી બધા માણસો કહે છે કે એ વરસાદના ચિહ્ન થાય છે (૧) ચકલી ધૂળમા ફડફડ પાંખો ફફડાવે છે, બગના પોતાની પાંખ બરોબર ફેલાવીને બેસે છે, પક્ષીઓ દરીઆ કાંઠેથી આવતા જોયા, તેથી બધા૦ (૨) રાત દિવસ શીતળ પવન ફરફર આવે, ઝાડો ખરરર થરરર શબ્દે હાલતા જણાય, વાજિત્રમા બહુ સારા મધુર સ્વર આવે છે, તેથી બધા૦ (૩) હમેશ કરતા તો હવા ઘણી ભેજવાળી જણાય છે, ફૂલમાથી બહુ સારી વાસ નીકળીને આવે, આપે નગારા વાગતા હોય એવા ખોટા અવાજ સંભળાય છે, તેથી બધા૦ (૪) હવામા ગરમી ઓછી હોવાને લીધે ખાર ઓગળે છે, અને ઉધાઇ, કીડી, અને મકોડા જોરથી ઉભરાય છે, (ઘણાજ પાકે છે) પક્ષીઓ માળા બાંધવાની તપાસમા આમ તેમ ફરે, ઉડે તેથી બધા૦ (૫) શોભાયમાન ધનુષ જણાય છે અને સુરજ આથમતા પીળો ભાસ થાય છે, ચંદ્રમાની આજુબાજુ ઘણુ સફેદ કુંડાળુ દેખાય છે ઇશાન ખુણામા ઘણી વીજળી થાય છે, નૈઋત્ય ખુણામા ઠંડો પવન વાય છે (કારણ કે નૈઋત્ય ખુણામા દરીઓ છે) તેથી બધા૦ (૬)

પાઠ ૫૮.

દમયંતિ=એ નામનો ફલિકાબ
સતી=પતિવ્રત ધર્મ પાળનાર સ્ત્રી, પતિવ્રતા
સંભવ=આશા
સંપૂર્ણ=પુરેપુરી
આચરણ=ચાલચલગત
અવસ્થા=હાલત
સલાહ=અનુમતિ,સંમતિ
પ્રયાસ=મહેનત
નિષ્ઠા=ભાવ, આસ્થા
યાદગીરી=નામના,કીર્તિ
દમદમા ભરેલી=ઠાઠવાળી ભભકાવાળી
સભ્યતા=સજ્જનાઇ
ઘાયલ=જખમી
પરગજુ=પરોપકારી

ભુજ=કદર, નિ ગુ
ભાષા=બોલી
મમતા=ચાહના માયા
મુનશી=મુન્સફ મ.નગિક્ષક
કનતક=નામામા
ઢ ઢેરે=સરકારી જાહેર નામુ
પદ=પદવી
ખેદ=દીલગીરી
વિસ્તાર=ફેલાવો
પૂજ્યભાવથી=પવિત્ર લાગણીથી

સવાલ—મહારાણી વિક્ટોરિઆએ કયાથી કયા સુધી કેટલા વરસ રાજ્ય કર્યુ ? મહારાણીનો જન્મ કયા સનમા થયો હતો ? કેટલા વરસની ઉમરે કયા સનમા ગાદીએ બેઠા હતા ? એમના પિતાજીનુ નામ શુ ? એમનુ લગ્ન કોની જોડે થયુ હતુ ? મહારાણી કયા સનમા વિધવા થયા ? મહારાણી હિંદુસ્તાનની ભાષા જાણતા હતા કે નહિ ? કંપની કનેથી કારભાર મહારાણીના હાથમા કયા સનમા આવ્યો ? ૧૮૮૭મા શુ બનાવ બન્યો ? મહારાણીનુ નામ હાલમા ના માટે યાદ કરવામા આવે છે

પાઠ ૫૮.

રક્ષ=રક્ષણ કર
દેવ=ઈશ્વર
મહારાજ-પાંચમા જ્યોર્જ
પ્રૌઢ=ઘણા મોટા
જયવંત=જયવાળા
મસ=વધારે
કીર્તિ=મોટાઇ
યશ=આબરૂ
લંબાવ=વધાર, ફેલાવ
જગદીશ=પરમેશ્વર
વીખેરવા=છૂટા પાડવા
રૂઠ=ગુસ્સે થા
કાળ=મોત, હાર
બંધપાડ=બેસાડ
કૂપ=કીનો, અદેખાઈ
ઇનામ=કસમ
અમઘેર=અમારે ત્યા
સંપ=નિરાંત
સધો=થાઓ
કાળ=વખત
ગંજ=ઢગલો
દાન=પુણ્ય
શ્રેષ્ઠ=મોટા
જાયુ=હમેશ
ક્ષેમ=સુખી સ્થિતિ
રાવ=રાજા
સદ્ અભિમાને=સારી ઉચી લાગણીથી
પૂજ્ય=પવિત્ર
પ્રત્યે=તરફ
ધર=રાખ
શક્તિમાન=જોરાવર
રાજેશ્વર=રાજાઓના ધણી
નાથ=પરમેશ્વર

મહાજ્ઞાની=અક્કલનો ભંડાર, ઘણા જ્ઞાનવાળો	શુભકાર=કલ્યાણ કરનારી પાર=સુધી	દીલ=મન સ્વીકાર=કબુલ કર

પાઠ ૫૯ રાજગીત.

હે પરમેશ્વર તુ મોટા રાજાનુ રક્ષણ કર હે પરમેશ્વર તુ મોટા રાજાનુ રક્ષણ કર હે મોટા રાજા તમે ઘણા વરસ જીવજો હે પરમેશ્વર શહેનશાહનુ રક્ષણ કર એમને ઘણા કીર્તિવાન બનાવ મોજમઝા, મોટાઈ અને આબરૂ આપ, અને એમનુ રાજ્ય ઘણા વરસ ચાલે તેમ કર હે પરમેશ્વર શહેનશાહનુ રક્ષણ કર (૧) અરે પરમેશ્વર! હે જગતના ધણી તુ ઊઠ અને એના દુશ્મનને વીખેરી નાખવા તૈયાર થા, અને તેમનુ મોત લાવ વેર અને કકાસ બધો બેસાડી દે સમજણ અને કળા વધે એમ કર, અમારા ઘરમા નિરાંત ને સપ થાઓ કે જેથી હમેશા અમારૂ ભલુ થય (૨) હે પરમેશ્વર તુ મોટા જ્યોર્જ રાજા ઉપર જોર, આબરૂ અને સુખી સ્થિતિની ટગલાબંધ (ઘણીજ) બક્ષીસ કર કારણ કે ગરીબ અને રાજા, સારી ઉચી લાગણીથી એમનુ રાજ્ય પૂજવા લાયક ગણે છે, અને જ્યા ત્યાના લોક એમના તરફ હેત બતાવે છે (૩) હે સર્વ શક્તિમાન, રાજેશ્વર, મહાજ્ઞાની, પ્રભુ તુ એને તારી છાયામા રાખ એની પૂર્વ કિનારાથી પશ્ચિમ કિનારા સુધી કલ્યાણકારક ઘણી સ્તુતિ થાય છે, વફાદારનો સપ કબુલ કર, હે પરમેશ્વર શહેનશાહનુ રક્ષણ કર (૪)

પાઠ ૬૦. અશોક=ચંદ્રગુપ્તના દીકરાનો દીકરો જાદવકુળ=યદુકુળ, એ કુળનો મૂળ સ્થાપનાર	યદુ હતો તે પરથી એ નામ પડ્યુ છે દ્વારકા=કાઠિઆવાડના વાયવ્ય ખુણામા આય કવાડના તાબાનુ શહેરછે	જેમા રણછોડજીનુ દહેરૂ છે યુનાન દેશ=યુરોપખંડની દક્ષિણમા દેશ છે તે, ગ્રીસ

ઇ સ પૂર્વે=ઇસ્વી સન પહેલાં
નિરાધાર=આધાર વગરના, ગરીબ
દવાખાના=હૅસ્પિતાલો
ધોરી=સરીયામ
ચોતરા=ચબુતરા
આશ્રય=મદદ, ઉત્તેજન
સ્થંભો=થાંભલા
મૂળતત્ત્વો=જે મુદ્દા કે સિદ્ધાંતો પર ધર્મ રચાયો હોય તે
લિપિ=લખેલી ભાષા
મુખ્યત્વે=ઘણું કરીને
હિંસા=હત્યા ખુન
શ્રમણો=સાધુઓ
ઉડાઉ=ખર્ચાળુ
હિત=ભલું, કલ્યાણ
મત=એકાદો ધર્મ માર્ગ
આગ્રહ=બળાત્કાર, દબાણ
વૃત્તાંત=હકીકત
લાડી=વહુ
લંકા=સિંહલદ્વીપ, હિંદુસ્તાનની દક્ષિણમાં બેટ છે તે
સંગમ=નાની નદી મોટી નદીને જે જગાએ મળે તે જગો
પૌત્ર=છોકરાનો છોકરો
પુરાણ=હિંદુઓના એ નામના જુના ગ્રંથો

સવાલ—બૌદ્ધધર્મને કયા રાજાએ આશ્રય આપ્યો હતો? ચંદ્રગુપ્ત અને અશોક કયા વંશના? તેમની રાજધાની ક્યાં હતી? અશોકે પોતાની રૈયતના ભલાને માટે શું શું યોજના કરી? ગીરનારના લેખમાં શું લખેલું છે? લંકાની લાડી અને ઘોઘાનો વર એ કહેવત શા ઉપરથી પડી?

પાઠ ૬૧.

વંશજો=વંશમાં જન્મેલા
ખંડેર=ભાંગી પડેલી ઇમારતો
ગુર્જરરાષ્ટ્ર=ગુજરાત
નીડર=બીએ નહિ એવો, હિંમતવાન
વચની=બોલેલું પાળનાર
ભાટ=એક જાતના બ્રાહ્મણ, ખરા ખોટા વખાણ કરનાર
પટાવતો=રાજના મુખ્ય સરદારો
કતલ=કાપાકાપી
પડાવ=મુકામ
મરણીઆ થઇ=યાહોમ કરી, ઝંપલાવી
ગર્ભવંતી=બે જીવવાળી, દહાડાવાળી
સમય વિચારીને=સમયસૂચકતા વાપરીને
નિર્ભય=બીક વગર
રણભૂમિ=લડાઇની જગો, રણક્ષેત્ર
યાહોમ કરીને=મરણીઆ થઇને
ઝઝીને=જુસ્સાથી લડીને

સવાલ—અશોકના પછી કેટલે વરસે મૌર્યવંશના રાજાઓની સત્તા ઊઠી ત્યારપછી પરદેશી રાજાઓનો અમલ કેટલા વરસ રહ્યો? તેમાં કયા રાજાઓ બળવાન થયા? ક્ષત્રપ પછી ગુજરાત કયા વંશના રાજાઓના હાથમાં આવ્યું? ગુપ્ત વંશ પછી કયો વંશ થયો? વલભી વંશની રાજધાનીનું શહેર કયું? અને તે કયાં હતું? વલભી વંશ કેટલી વરસ ચાલ્યો? વલભી વંશનો નાશ શી રીતે થયો? વલભી રાજાઓ જાતના કોણ હતા? ગુજરાત નામ શા ઉપરથી પડ્યું? વલભી વંશ પછી કયા વંશનું રાજ થયું? તેની રાજધાની કયા નગરમાં હતી? ભુવડ અને જયશિખર વચ્ચેની લડાઈનું વર્ણન કરો રૂપસુંદરી કોણ? રૂપસુંદરીને જંગલમાં કોણ તેડી ગયું અને શા માટે?

પાઠ ૬૨.

વનરાજ=જયશિખરનો છોકરો

દેખરેખ=તપાસ

મૂળરાજ=રાજનો છોકરો (એ મૂળ નક્ષત્રમાં જન્મ્યો હતો)

શ્રેષ્ઠ=સૌથી સારો

પુખ્ત ઉમર=સમજણી ઉમર, અટાર વરસની ઉંમર

કદાવર=ઉંચો ને ભરાઉ

સામળો=કાળો

શ્રીસ્થળ=સિદ્ધપુર, એ સરસ્વતી નદીને કાંઠે છે

ત્રાસ=ડર ધાક, કંટાળો

જુનાગઢ=ગીરનાર પર્વતની પાસે શહેર છે (હાલ એમાં બાબી વંશના મુસલમાન રાજાનું રાજ્ય છે)

ખાલસા=જપ્ત

સતી થવું=ધણીના મુડદા સાથે જીવતા બળી મરવું

આણ=દુવાઈ, હુકમ

શૈવ=શિવને માનનારા

ભાલ=ધોળકા તથા ધંધુકા તાલુકાનો તથા કાઠિઆવાડનો કેટલોક ભાગ

સહસ્રલિંગ તળાવ=એ નામનું પાટણમાં તળાવ હતું એનાપર હજાર મહાદેવની દહેરી હતી તેથી એવું નામ પાડ્યું હતું

દંતકથા=મોઢેથી ચલતી ખરી ખોટી વાત

બાધ=હરકત

વૃત્તિ=ભાવ, ઇચ્છા

સવાલ—વનરાજ નામ શાથી પડ્યુ ? વનરાજે પોતાના બાપનુ રાજ્ય શી રીતે પાછુ મેળવ્યુ ? વનરાજે કયુ શહેર વસાવ્યુ ? એ નામ પડવાનુ કારણ શુ ? ચાવડા વંશનો છેલ્લો રાજા કોણ અને તેને કેટલા છોકરા હતા ? ચાવડા વંશ પછી કયો વંશ થયો ? એ વંશના પહેલા રાજાનુ નામ શુ ? એણે રાજ્ય શી રીતે મેળવ્યુ ? મૂળરાજ નામ શા ઉપરથી પડ્યુ ? એની મા, બાપ તથા દાદાનુ નામ કહો. સોલંકી વંશ કયાથી કયા સુધી કેટલા વરસ ચાલ્યો ? સોલંકી વંશમ, કયો શ્રેષ્ઠ રાજા થયો ? સિદ્ધરાજના બાપનુ તથા માનુ નામ શુ ? મીનળદેવીએ શુ બંધાવ્યુ અને કયા તથા કયારે ? સિદ્ધરાજના શરીરનુ વર્ણન કરો. બર્બર કોણ ? સિદ્ધરાજે તેને શા માટે હરાવ્યો ? જુનાગઢના રાજા સાથે લડાઇ થવાનુ કારણ શુ ? એ લડાઇ કેટલા વરસ ચાલી અને શુ પરિણામ આવ્યુ ? રાણકદેવીની ઓળખાણ આપો. યશોવર્મા કયાનો રાજા તથા કયા વંશનો ? માળવાના રાજા સાથે કેટલા વરસ સુધી લડાઇ ચાલી અને તેનુ પરિણામ શુ આવ્યુ ? સિદ્ધરાજે કયા કયા રાજાને હરાવ્યા અને કયા કયા મુલક ખાલસા કર્યા ? સિદ્ધરાજ નિર્દય હતો એ તમે શા ઉપરથી કહો છો. રુદ્રમાળ કયા છે તથા શુ છે ? એ કોણે બંધાવ્યુ તથા કોણે પુરુ કરાવ્યુ ? શ્રીસ્થળનુ બીજુ નામ શુ ? એવુ નામ પાડવાનુ કારણ શુ ? સિદ્ધરાજે કયા કયા બાંધકામો કરાવ્યા ? સિદ્ધરાજ ભણેલો હતો કે નહિ ? સિદ્ધરાજે કેટલા વરસ રાજ્ય કર્યુ ને કયા સનમા મરી ગયા ? તમે શા ઉપરથી કહો છો કે અણહીલવાડની ગાદીપર સિદ્ધરાજ જેવો રાજા થયો નથી ? એનો જન્મ કયા સનમા અને કયા થયો હતો ?

સાર—જર, જોરૂ, અને જમીન એ ત્રણે કજીઆના મૂળ છે. મતલબ કે એ ત્રણેને માટેજ લડાઇઓ થાય છે.

પાઠ ૬૩.

ઉમરાવ=અમીર
ગોદ્રો=નડવયો
અલાઉદ્દીન=ખીલજી
વંશનો બીજો બાદશાહ
પાટનગર=રાજનગર, રાજધાની
બેગમ=બાદશાહની સ્ત્રી
બાગલાણુ=નાશકની પાસે ડુંગર છે
દીપી=શોભી, ખીલી
અઘટિત=અયોગ્ય
આફત=દુઃખ
ઝપાઝપી=મારામારી
કાવ્ય=કવિતાનું પુસ્તક
દુરાચરણી=ખરાબ ચાલનો, દુર્ગુણી

સવાલ—વાઘેલા વંશનો છેલ્લો રાજા કયો? કરણઘેલા પાસેથી કોણે રાજ લીધું ને કયા સનમાં? કરણની કઇ રાણી ખૂબસુરત હતી? કોલાદેવી કોની બેગમ થઇ? કોલાદેવીની છોકરીનું નામ શું? તે કોની સાથે પરણી? કરણનું મોત શી રીતે થયું?

પાઠ ૬૪.

બંડ=હુલ્લડ, બળવો
લડવૈયા=યોદ્ધા
પશ્ચાત્તાપ=પસ્તાવો
અંતઃકરણ=મન, દીલ
ઘાતકર્મ=ઘાતકી કામ
વાટપાડુ=રસ્તો રોકી લૂટનાર
કાસળ=મૂળ
સરહદ=સીમા, છેડો છેવટની હદ
વસુલાત=મહેસુલ
બેશ=સારી, ઉમદા
પ્રવાહ=વહેણ
સુશોભિત=સારી શોભાયમાન
વણકારો=વણનાર
ઉમદા=સરસ
ઓરસ=મેળો
ઘોર=પાપી, ક્રૂર

સવાલ—ગુજરાતનો કયો સુબો સ્વતંત્ર થઇ ગયો? તેણે પોતાનું નામ શું રાખ્યું? મુજફ્ફરશાહના પુત્રનું નામ શું? વસુલાત ઉઘરાવવાની રીત કોણે બાંધી? અહમદશાહના વખતમાં પ્રજા સુખી હતી કે નહિ? અહમદશાહે કયું શહેર વસાવ્યું? તેને હાલ શું કહે છે? હાથમતી એ શું છે? તેનો પ્રવાહ શા માટે બદલ્યો? શહેરની દોલત તથા આબાદી વધારવાને શું પ્રયત્ન કીધો? અહમદશાહનો અમલ કયાથી કયાં સુધી હતો? અહમદશાહની કબર કયાં છે?

પાઠ ૬૫.

મોજીઓ=આનંદી
જામ=મુસલમાની વંશનું નામ છે
બેગડો=બે ગઢ જીતનાર
શીતુર=બુલડ, બંડ
દાબ=કરમ
શિરોહી=ગુજરાતની ઉત્તરમા છે અહીંની તલવાર વખણાય છે
જગત ભૂશિર=જગત પોઇંટ એ દ્વારકા પાસે છે
ચાચીઆ=દરીઆમા લૂંટ કરનાર
ખાલસા=જપ્ત
પ્રતાપ=કીર્તિ
મુસાફરખાના=ધર્મશાળા
બેટ=શંખોદ્ધાર એ દ્વારકાની પાસે છે
શ્રીમંત=પૈસાદાર
ફરદોશ=આબાવાડી
અમળાઇ=આબાવાડી
ઠા'=ભપકો, દબદબો
વાજીંત્ર=વાજા
ઉસ્તાદ=ગુરુ

સવાલ—મહમદશાહ બીજો કોની સાથે પરણ્યો હતો? બેગડો નામ શાથી પડયુ? કયા કયા બે ગઢ જીત્યા? કેટલા વરસની ઉમરે ગાદીએ બેઠો? ગીરનારની પડોશમા કયુ શહેર વસાવ્યુ? કયા કયા રાજાઓને હરાવ્યા? ૧૮૪૭મા શુ બનાવ બન્યો? દરીઆની લડાઇમા કોને કોને હરાવ્યા? મહેમદાવાદ કોણે વસાવ્યુ? ભમરીઓ કુવો કયા છે? મહમદશાહને કયા દાટયો છે? મહમુદે લોકોપયોગી શુ કામો કીધા? મુસલમાન પાદશાહોમાં સિદ્ધરાજ જેવો કયો પાદશાહ થયો?

પાઠ ૬૬.

સર=તાબે
લગામ=સત્તા
હસ્તક=તાબામા
વશ=તાબે
બથાવી=પચાવી
કર=વેરો
દર=ભાવ
બક્ષ્યા=ભેટ કર્યા
ટપી શકાય=ટક્કર લઇ શકાય
ખંભાત=મહી નદીના મુખ આગળ શહેર છે એમા મુસલમાની રાજ્ય છે
ફતેહ=જીત
વડોદરા=વિશ્વામિત્રના કાંઠાપર ગાયકવાડની રાજધાનીનુ શહેર છે
હવાલે=તાબે
મગરૂર=અહંકારી
આપઘાત=પોતાને હાથે પોતાનો જીવ કાઢવો તે
અંત=છેડો

સવાલ—મહમદ બગડા પછી કયો પ્રખ્યાત પાદશાહ થઇ ગયો? તેણે શુ કીધુ? બાહદુરશાહ કયા મ[illegible] [illegible]મરા શત્રુને જીતી શકયો નહિ? યતિમદખાન કોણ અને તેણે શુ કીધુ? ગુજરાતનો છેલ્લો મુસલમાન પાદશાહ કોણ? તેની પાસેથી ગુજરાત કાણે જીત્યુ?

પાઠ ૬૭.

આબુ=ગુજરાતની ઉત્તરમા પર્વત છે
ઘટા=ઝરાવ
ચમકારા=ઝબકારા
ઝુપડુ=તાડપત્રાનુ ઘર
વાદળાં=આભના
નાળચુ=નળી
ધુમસ=ધુમાડા જેવી વરાળ, ઓસ
ગ જી=ઘાસનો ઢગ ને
ભિજી=ભિનાઇ
બધાઇ જાય છે=ઠરી જાય છે
કરા=આકાશમાથી જે પાણીના બધાએલા કાકરા પડે છે તે
ઝાકળ=ઠડીના જોરથી હવામાનીવરાળનુ પાણી થવુ તે, ઓસ ઠાર

સવાલ—વરાળ, વાદળા, ધુમસ, ઝાકળ અને વરસાદ એટલે શુ તે સમજાવો આબુ કયા છે? સવારે ધુમસ જેવુ શુ દેખાય છે? ધુમસ અને ધુમાડામા ફેર શુ? પાણીની વરાળ શી રીતે થાય છે તે પ્રયોગ કરી બતાવો વરાળ કેટલી રીતે થઇ શકે છે? પાણીવાળી જગા ગણાવો વાદળા શેના બને છે?

પાઠ ૬૮.

ભેગા થએલા=મળી ગએલા
સઢ=વહાણુના કુવા સાથે બાધેલુ પવન ભરવાનુ લુગડુ
સપાટી=પદાર્થનો ઉપલો ભાગ
આગબોટ=વરાળથી ચાલતુ મોટુ વહાણુ
સ્ટીમર
ફેરો=આંટો, ચક્કર
આરપાર=એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી

સવાલ—પૃથ્વીનો આકાર કેવો છે? પૃથ્વી ગોળ છે તેના કારણ ગણાવો પૃથ્વીના ફરવાથી શુ થાય છે? પૃથ્વી ફરે છે કે સુરજ તે પ્રયોગથી સાબીત કરી બતાવો, પૃથ્વીનો એક ફેરો કેટલા વખતમા

પુરો થાય છે? પૃથ્વી જે ધરી પર ફરે છે તે ધરી કેટલા મૈલની હોવી જોઇએ? પૃથ્વીને ખરેખરી ધરી છે? આપણી આખે સુરજ ફરતો દેખાય છે તેનુ કારણ શુ? છોકરાઓ ગોળાકારમા ફરે છે ત્યારે ઘરો ફરે છે કે છોકરાઓ ફરે છે?

પાઠ ૬૯.

અંતરે=છેટે
ચોકસ=મુકરર
સ્થિતિ=હાલત
ગતિ=ચાલ
જ્યોત=સળગતો કાકડો
વાર્ષિક=વરસની

સવાલ—દહાડો ને રાત કોના ફરવાથી થાય છે? પૃથ્વી કઇ દિશામાથી કઇ દિશામા ફરે છે? દહાડો ને રાત સરખા થવાનુ કારણ શુ? વરસમા કેટલા દિવસ દહાડો ને રાત સરખા હોય છે અને તે દિવસ કયા?

પાઠ ૭૦.

અગામી=ઘાણુ
કરાઠી=કપાસ, તુવેર વગેરેના સુકા છોડ
ખુપરા=સુકા [illegible]
ઢાઢા=નીક
ઢાસ=પાણી જવાનો માર્ગ, નીક
ટેટી=ખડબુચ
ખરીફ=ચોમાસામા વવાતાં ધાન્ય
વાવણી=રોપણી.
કરપી દે છે=રાપડી ફેરવે છે
નીંદી=ઉખેડી
હેલી=ચાલુ વરસાદ
વળે છે=થાય છે
માફકસર=જોઇતો
તીડ=ખેતરને નુકસાન કરનારૂ તપખિરીઆ રંગનુ જીવડુ
ધમાલ=ભીડ, ધાંધલ
રવિપાક=શિઆળુ પાક
કડબ=જુવારના સુકા સાંઠા
સરકાર ધારો=મહેસુલ
ઝમે=ભોંયપર પડે
ધરે=ચોળે
તંબોળ=પાન
ધરે=પહેરે, ઓઢે
શાલ=ઉનનુ કીમતી લુગડુ
ફાટે=ચીરા પડે
ઘટે=ઓછા થાય
ભલીભાત=સારી રીતે
જળ ઉંડા જાય=પાણી સુકાઇને ઓછુ થાય
પામે=મળે, આવે
ગુણવાન=ફાયદાવાળા,

ગુણકારી
હૌઝ–પાણીની ટકી
લાગ=લાગે
ચંદન=સુખડ, કેસર વગેરેને ઘસીને લચકા જેવુ બનાવે છે તે
મીઠા=મધુર
પણુતોલ=ઘણોજ

બાગુ=મજાનુ
ડૂબાડૂબ=ડૂબી ગએલી
ઉચારે=બોલે
મનાર=રાગનુ નામ છે
ખેતીકાર=ખેડુત
ચંપેલી, જુઇ, જાય } એક જાતના સુગંધીદાર સફેદ ફૂલ

ચંપા=પીળા રંગનુ સુગંધીદાર ફૂલ
ભલા=સારા
ફુલાય=મોટા થાય, ખીલે
માટ=માટે
ચાખડીઓ=પાવડીઓ
હિંચોળા=હીચકા
ખાટ=ખાટલા

સવાલ—ઉનાળામા ખેડુતો શુ શુ કામ કરે છે? ઉનાળામા ગામડાના લોકો શહેરમા શુ લાવે છે? ચોમાસામા ખેડુતો શુ કામ કરે છે? ખેડુતને મહેનતનુ ફળ કયારે મળે છે અને કયારે મળતુ નથી? શિઆળામા શુ કામ કરે છે? શિઆળામા શુ શુ વેચવા આવે છે?

કવિતાની સમજુતી.

શિઆળામા ટાઢો પવન વાય છે ઝાડના પાદડા ખરી પડે છે અને ઘઉ પાકે છે, ગોળ થાય છે, કપાસ અને કઠોળ પાકે છે, લોકો શરીરે તેલ ચોળે છે, અને પાન ખાય છે (૧) શરીરે ડગલા પહેરે છે, ને શાલ ઓઢે છે, ગરીબ માણસના પગ અને ગાલ ફાટી જાય છે શિઆળામા દહાડો નાનો થાય છે અને રાત મોટી થાય છે અને શરીરમાં સારી રીતે (સારો ખોરાક ખાવાથી) જોર આવે છે (૨) ઉનાળામા પાણી ઉડા જતા રહે છે (ઓછાં થાય છે) નદી અને સરોવરના પાણી પણ ઓછાં થાય છે સઘળી વનસ્પતિને નવા પાદડા આવે છે, અને સારા ગુણવાળા કેસુડાના ફૂલ પણ થાય છે (૩) ઉનાળામા પાણીના કુંડ, ફુવારા ને બાગ સારા લાગે છે ચંદન અને વીંજણા વહાલા લાગે છે, કારણ કે તેથી ઠંડક મળે છે. કોયલ મધુર શબ્દ બોલે છે,

અને તાપ ઘણોજ પડે છે (૪) વરસાદની ઋતુ ઘણી મઝાની લાગે છે દુનિયા પાણીમા ડૂબેની દેખાય છે મતલબ કે બધેજ પાણી પાણી થઇ રહે છે લોકો મલાર રાગ ગાય છે ને ખેડુતો ખેતરમા વાવણી કરે છે (૫) ચપા, ચપેલી જાઇ, જાય અને ગુલાબના ફૂલ સારા ખીલે છે ચોમાસામા સુખને માટે છત્રી, પાવડી, ટોપડા ને ખાટલા હોય છે (૬)

પાઠ ૭૧.

સલામતી=હથિઆર ન માવી સનામ આપવી તે
અધિકાર=ઓદ્દો, સત્તા
ઉપરી=અમલદાર, અધિકારી
કમિશનર=પ્રાતનો મુખ્ય અધિકારી
ગવર્નર=ઇલાકાનો મુખ્ય અધિકારી
માહીતી=સમજ
રેલ=પૂર
સિધુ=સિધ પ્રાતમા મોટામા મોટી નદી છે તે
ભેજવાળી=શરદીવાળી

નાશક અને ત્રબક=નાશક જિલ્લામા ગોદાવરીના મૂળ આગળ એ શહેર છે
જળધોધ=પાણીનુ જોસબધ ઉપરથી પડવુ તે
રોગિષ્ટ—રોગવાળી
વિભાગ=ભાગના ભાગ
દેશીરાજ્ય=દેશી રાજાનો મુલક
મહાબળેશ્વર=મુબઈ ઇલાકામા હવા ખાવાનુ ઠેકાણુ છે
પુના=પુના જિલ્લામા મુળામુઠા નદીપર

શહેર છે (એમા પેશવાની રાજધાની હતી પુનાના વાનરખણાય છે)
મડળ=સભા
કાયદા=કાનુન ધારા
મત્રી=પ્રધાન, વજીર
મોટી અદાલત=હાઇકોર્ટ
ન્યાયાધીશો=ઇન્સાફ કરનાર અમલદારો, જડજો
ડિરેક્ટર=ઇલાકાનો કેળવણી ખાતાનો વડો અધિકારી
બેશક=નક્કી

સવાલ—મુબઈ ઇલાકાના કેટલા ભાગ કરેલા છે અને તે કયા કયા ? એ દરેક ભાગના ઉપરીને શુ કહે છે ? એ ચાર ભાગ સિવાય બીજો કયો જુદો વિભાગ છે ? તેના ઉપરીને શુ કહે છે ? ગુજરાત

કયા વિભાગમા આવ્યો ? મુબઈ ઇલાકામા કયા કયા મોટા દેશી રાજ્ય છે? સૌથી મોટુ કયુ દેશી રાજ્ય છે ? ઇલાકાનો ઉપરી કોણ ? તેની નીમણુક કોણ કરે છે તથા તે કેટલા વરસ સુધી એ ઓદ્ધાપર રહે છે ? ગવર્નર સાહેબ શિયાળામાં, ઉનાળામા, અને ચોમાસામા કયા રહે છે ? મુબઈ ઇલાકાની રાજધાનીનુ શહેર કયુ ? ગવર્નરને મદદ કરવાને કેટલા મડળ છે અને તે દરેક મડળનુ નામ શુ ? કયુ મડળ મુબઈ સરકારના નામથી ઓળખાય છે ? કારભારી મડળમા કેટલા કારભારીઓ હોય છે ? એ કારભારી મડળના હાથ નીચે કટલા પ્રધાનો હોય છે? ન્યાયખાતાનો વહીવટ કોણ ચલાવે છે ? ડિરેક્ટર એટલે શુ ? ઇલાકામા કયા કયા ખાતા હોય છે અને દરેક ખાતાના ઉપરી અમલદારને શુ કહે છે ? તેઓ કોના તાબામા હોય છે ? મુબઈ ઇલાકામા કટલા પ્રાત છે અને તે કયા કયા ?

પાઠ ૭૨.

હાથ આવ્યો=તાબામા આવ્યો
ઉતારૂ=મુસાફર
ફાંટા=શાખા
મીલો=કાપડ વણવાના કારખાના
કારખાના=કામ કરવાની મોટી જગો
ગીરદી=ભીડ
લક્ષાધિપતિ=લાખો રૂપીઆના ધણી
મિનારા=બુરજ
રેલવે=મુખના સાધન
થાનક=સ્થાન ઠેકાણુ
ત્રિકોણાકાર=ત્રણ ખુણાનો ઘાટ
બાર=વહાણ આગબોટ લગારવાની જગા, બદર
કરોડપતિ=કરોડ રૂપીઆના ધણી
દાણ=જકાત
વણાટ=વણવાનુ કામ
તાર=તાતણા
ત્રણ તાર=સુતરાઉ, રેશમી ને કસબી વણાટ
ખોડાં=નગડા, અશક્ત
પાજરાપોળ=અશક્ત ઢોરોને રાખવાની જગા
સહિત=સાથે
દેવસ્થાન=દેરુ
છાવણી=લશ્કરને રહેવાની જગા
ગોરૂ લશ્કર=ગોરાઓનું લશ્કર

ગ્રોજ=કુબર	નિશાળ	જે માપ આવે તે,
કોલેજ=પાઠશાળા,ઉચ્ચુ	વિસ્તાર=લ બાઇ પહો	ક્ષેત્રફળ
જ્ઞાન આપવાની મોટી	ળાઇ ગણતા જમીનનુ	

સવાલ—મુબઇ બેટ અગ્રેજ સરકારને કયારે અને કેવી રીતે મળ્યો? અગ્રેજના હાથમા આવ્યા પછી શુ સુધારા થયા? મુબઇનુ વર્ણન કરો મુબઇ નામ પડવાનુ કારણ તથા તેનો અર્થ કહો મુબઇનો આકાર કેવો છે? એનો વિસ્તાર કેટલો છે? કેટલા માણસની વસ્તી છે? મુબઇ ઇલાકામા પહેલા નબરનુ બદર કયુ? હિદુસ્તાનમા વેપાર રોજગારની બાબતમા કયુ શહેર ચઢિઆતુ છે? મુબઇ ઇલાકામા બીજા નબરનુ શહેર કયુ? મુબઇ ઇલાકાના મોટા શહેરોના નામ કહો અમદાવાદ કોણે વસાવ્યુ અને કયા સનમા? અમદાવાદની પડતી શા કારણથી થઇ હતી? ચઢતી કયારથી થઇ? અમદાવાદ અમનથી શાને માટે પ્રખ્યાત છે? અમદાવાદને માટે શુ કહેવાય છે? અમદાવાદ શહેરમા જોવા લાયક જગાઓ કઇ કઇ છે? અમદાવાદ કઇ નદીને કાઠે છે? અમદાવાદનુ શુ વખણાય છે?

પાઠ ૭૩	ઝમઝમ=[illegible]	વીરમગામ=અમદાવાદ
[illegible]=[illegible]	પાગી=માલ લેનો ગળ	જિલ્લામા શહેર છે
મા કરમા છે	[illegible]=પોતાનુ ગાળુ	(અહી મુનસર તળાવ
[illegible]=નાટાની તડકનો	પેઠ=મહાગુજરમા દેશી	જોવા લાયક છે)
રસ્તો	રાજ્ય છે, અહીની	ડીસા=એ પાલણપુર
સાબર=નદીનુ નામ છે એ	પાવડી વખણાય છે)	એજન્સીમા શહેર છે
રૈવાદાદાના ડુગરમાથી	પંજો=સપાટો	વેપારી માર્ગ=માલ લઇ
નીકળી ખભાતના અ	પોરબંદર=સુદામાપુરી	જવા લાવવાનો રસ્તો
ખાતને મળે છે	(કાઠિઆવાડમાં છે)	કાફલો=જથ્થો, ટોળુ

ચગદ=પાલણપુર એજન્સિમા છે	નગરપારકર=સિંધની દક્ષિણમા થરપારકર	જિલ્લાનો તાબુમ છે

સવાલ—જબુસરથી પાલેજ શી રીતે જવાય? પાલેજથી સુરત શી રીતે જવાય ને વચ્ચે કયા કયા સ્ટેશનો આવે? સુરતથી પૂર્વ તરફ કઈ રેલવે જાય છે અને તે કયાં સુધી જાય છે? સુરતથી મુંબઈ જવુ હોય તો કઈ રેલવેમા બેસવુ પડે? રસ્તે કયા કયા સ્ટેશનો આવે? સુરતથી નાગરકોટલે રસ્તે જઈ શકાય? આગગાડીમા જવાન સારુ કે પગ રસ્તે જવાનુ સારૂ? પગ રસ્તે જતા શુ શુ હરકતો પડી? મુબઈથી દ્વારકા શી રીતે જવાય? દ્વારકાથી પોરબંદર કેટલી રીતે જઈ શકાય? પોરબંદરનુ બીજુ નામ શુ? પોરબંદરથી જબુસર તેઓ કયે રસ્તે આવ્યા હશે? આગગાડી અને આગબોટ નહોતી ત્યારે ગુજરાતનો વેપાર સિંધ સાથે કેવી રીતે ચાલતો?

પાઠ ૭૯.	આપવા તે	આબાદ=ચઢિઆતુ
જુજ=થોડી	સ્વતંત્રપણુ=આપ અખત્યારી	બનમુન=જેનો જોડો નહિ હોય તેવી, ઉત્તમ
અની=અણી	રગાડી=રગનુ કામ	ત્રેમ=ઉત્તમ
તુવાર=રજપુતની જાત	સરહદ=શીમાડો, છેવટની હદ	નગારા=નો પેગ
ચોહાણ=રજપુતની જાત		
ખંડણી=નાના રાજાએ મોટા રાજાને રૂપીઆ	ધાક=ડરપ દાબ	બુરજો=મિનારા
		ટકી રહી છ=કાયમ છે

સવાલ—ચાપાનેર શુ છે તથા કયા છે? હાલમા ત્યા કેટલી વસ્તી છે? ચાપાનેર કોણે કયા સૈકામા તથા કોના વખતમા વસાવ્યુ? ૧૧ મા સૈકામા કોનુ રાજ હતુ? ઇ સ ૧૪૧૮–૧૪૫૦–૧૪૮૪ મા શુ બનાવ બન્યા? ચાપાનેર મહમદ બેગડાએ કયા સનમા જીત્યુ? ૧૮૦૩મા શુ બનાવ બન્યો? ચાપાનેર અગ્રેજના હાથમા આવ્યા

પછી આબાદ કેમ થઇ શક્યુ નહિ? ચાપાનેરમા જોવા લાયક શુ છે? ચાપાનેરના કિલ્લાનુ બ્યાન કરો પાવાગઢપર કોનુ ન્હેર છે? પાવાગઢને લોકો શુ કહે છે અને એમ કહેવાનુ શુ?

ભાગ ત્રીજો.

પાઠ ૬૫	સ્થિતિ=હાલત	સકોચીએ=બરાબર ગોઠવીએ
ગરમી=ગરમ વસ્તુને અડકવાથી જે લાગણી પેદા થાય છે તે	ઠલાઠલ=છેકમાથા સુધી	પ્રસરી=ફેલાઇ
ચપકો=ડામ	ઉપસીને=ફુલીને	પાટોપાટ=એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી
ઝઝેલ=ઝેરાવા	ઘન=નક્કર	ફૂલે=કદ વધે
વજન=તોલ	પ્રવાહી=રેલા ચાલે એવુ	
	ખખેરીએ=શખ દૂર કરીએ	

સવાલ—ગરમી એ શુ છે તે સમજાવો ગરમી કેટલી જાતની છે? ગરમીથી પદાર્થનુ વજન કેમ વધતુ નથી? પદાર્થને ગરમી આપવાથી શી બાબતમા ફેરફાર થય છે? અને તે ફેર થવાનુ કારણ પ્રયોગથી બતાવો ઘન અને પ્રવાહી પદાર્થને ગરમી આપવાથી તેમની સ્થિતિમા શુ શુ ફેરફાર થાય છે? ગરમી શેમા જલદી પ્રસરી જાય છે?

પાઠ ૬૬	સ્વરૂપ=પોતાનુ રૂપ, ખરૂ રૂપ	લાલચુપકા=લાલ વગેરે
સકોચાય=કદ નાનુ થાય		હુંફાળુ=સહેજ ગરમ
વાટ=કડાપનો ગોળ લોઢાનો પાટો	શક=વહેમ, ગુચવણ ભરેલા વિચાર	મુકાબલે=સરખામણી, બરોબરી
સજ્જડ=મજબુત	ડાળી=ઝોળી	
ઢાકણુ=ઢાકણ	કસો=કેસો	

સવાલ—ઠંડી એ શું છે તે સમજાવો. ઠંડીથી પદાર્થની સ્થિતિમાં ફેરફાર થાય છે તે પ્રયોગથી સાબીત કરો. પ્રવાહી અને વાયુરૂપી પદાર્થોને ઠંડીની શી અસર થાય છે? પર્વત ઉપરથી ઉતરનારને ગરમી અને ચઢનારને ઠંડી લાગવાનું કારણ શું? હુંફાળા પાણીને એક વખત આપણે ગરમ અને બીજી વખત ઠંડુ શા માટે કહીએ છીએ, તેનું કારણ પ્રયોગથી સાબીત કરી બતાવો.

પાઠ ૭૭.

કોગળો=મોમાં માય તેટલું પાણી
ઘુંટડો=એક શ્વાસે પિવાય તેટલું
ખટુમડું=સહેજ ખાટું
તુરૂં=તુરાશ પડતું
થૂ થૂ=થૂક થૂક
બનાવટી=બનાવેલા
ગોરમટી=ગોરાડુ માટી
બંધક=બાધો કરનાર
મજબુતી=તાકાત, જોર
કાકડો=ગળામાં બહારની બાજુએ દેખાતો મણકો (એ મણકો નાના છોકરામાં દેખાતો નથી મોટા માણસમાં દેખાય છે)
અવાળુ=દાંતના પીડિયા
ફુલવેલી=પકવેલી
ચાંદી=ફોલ્લા, ચાંદાં
દાહ=અગન
ગચરકા=ઓડકાર
ઉબકી=વામીત, ઓકારી
કોકરવું=થોડું હુંફાળું
મહીસાગર=મહી નદી
ખદખદે=ખદખદ થાય
ચડતુ=ખરેખરો ગોળાકાર

સવાલ—ફટકડી કેવો પદાર્થ કહેવાય? આપણા દેશમાં ફટકડી ક્યાં થતી હતી? ફટકડીનો ઉપયોગ જણાવો. ફટકડીને શી રીતે ફુલવતા હશે? ફટકડી ફુલાવતી વખત ખદખદે છે તેનું કારણ શું?

પાઠ ૭૮.

સીસું=મેલા ભુરા રંગની ધાતુ
ઘસરકા=ઘસારાથી પડેલા પાકા
એખોલ=થોડું
જંગલ=તાંબાનો કાટ
કટાણ=કટાયલું
રદ=નકામું

સવાલ—હરિલાકરે સીસા વિષે શી બીના કહી? મંછારામે કલાઈ વિષે શું શું કહ્યું? પિત્તળ શું શું મેળવીને બનાવે છે? કાંસુ શું શું મેળવી બનાવે છે?

પાઠ ૭૯.

મોભ=છાપરાની વચમાનો આડો થાભલો

ઘોડીઆટ-ઘોડીઆ

સરપણ=બળતણ

કુપળ=ટીસી

થર=પડ

ગણતરી=હિસાબ

દબાણ=દાબણ

ગર આગળનુ=વચલા ભાગનુ

સંગીન=મજબુત નક્કર

ટકાઉ=ટકે એવુ

કાષ્ટ=લાકડુ

રસવાન=રસવાળુ

વૃદ્ધિ=વધારો

રીસુ=ચિકાશ વગરનુ, ઝટ ફાટી જાય એવુ

રેસાદાર=રેસાવાળુ

પરનાળ=નીક, મોરી

વટ=મજબુત

ખિચોખિચ=પાસે પાસે

એકાકાર=એકમેક

ચીવડ=ચીકણુ, ચિકાશવાળુ

કોલુ=શેરડી પીલવાનો સચો

ઘાણી=તેલ દીવેલ વગેરે પીલવાનો સચો

ચઢિયાતો=ચઢતો

હાથીદાત=દતુશળ

ઘાટમધ=ઘાટદાર

ઓપીને=શમીને

મૂઢ=હાથી

મહોરાં=રમકડા

સવાલ—લાકડુ કયા કયા જોવામા આવે છે? આપણને જીવવાને માટે પહેલે બીજે, ત્રીજે, ચોથે અને પાચમે નબરે કોની જરૂર છે? લાકડામા અદરને પાસે ગોળ કુડાળા શાના દેખાય છે? ગોળ કુડાળા ઉપરથી શી પરીક્ષા થાય છે? લાકડાનો કયો ભાગ વધારે સગીન અને કયો ભાગ ઓછો સગીન છે અને તેમ થવાનુ કારણ શુ? નાળિએરી ને તાડ શી રીતે વધે? એનુ લાકડુ કયા કયા કામમા આવે છે ને કયા કામમા આવતુ નથી? દેવદારનુ લાકડુ શા માટે ઘર બાધવાના કામમા આવતુ નથી? સાગ, સીસમ, બાવળ, આમલી અને રાયણનુ લાકડુ શુ શુ કામમા આવે છે ને શા કારણથી? લાકડાની કઇ કઇ ચીજો બને છે? કોતરણી કામ જેવુ હાથીદાતપર થઇ શકે તેવુ લાકડાપર થઇ શકે કે નહિ? હાથીદાતનો રગ કેવો હોય છે? હાથીદાતની પરીક્ષા શી? હાથીદાત શુ કામમા

આવે છે? હાથીદાંત કેવો પદાર્થ કહેવાય અને શા માટે? લાકડુ કેવો પદાર્થ ગણાય? વનસ્પતિજ સેંદ્રિય પદાર્થના નામ દો.

પાઠ ૮૦.

કાર્ય=કામ
સુગંધી=ખુશબો
સોડે છે=પીમળે છે
પાંખડી=પાદડી
જાસવંતી=એક જાતના ફુલ
કળી=ખીલ્યા વગરનુ ફુલ
ઢાકણુ=વગર
વજ્ર=ફુલનુ ઢાંકણુ
વજ્રપત્ર=ફુલના ઢાકણના નાના પાંદડા
નાજુક=કોમળ
ચૂંટી=તોડી
સળંગ=આખો
ફુલમણી=ગોટો
ગોટો=પાંખડીઓ જોડાઇને ગોટા જેવુ બને છે તે
અરણાક્ષ=પીપી
મુખ્ય=જરૂરનો
અમથીઓ=સેડટો
પુંકેસર=નરતંતુ
સ્ત્રીકેસર=સ્ત્રીતંતુ
પરાગકોશ=પરાગનો જથ્થો
પરાગકણ=પરાગની રજ
રજ=પરાગના ઝીણા કણ
બીજનશય=બીજ બંધાવાની જગા, ગર્ભાશય
સૂક્ષ્મબીજ=ઝીણાં બી

સવાલ—અત્તર શેનુ બને છે? વજ્ર શુ કામ કરે છે? વજ્રના નાના ભાગને શુ કહે છે? ફુલમણી એટલે શુ તે સમજાવો. મોગરાના ફુલનો નીચલો ભાગ નળી જેવો અને ધતુરાના ફુલનો નીચલો સરણાક્ષ જેવો શા કારણથી દેખાય છે? કયા ફુલની પાંખડીઓ છુટી હોય છે? પાંખડી શુ કામ કરે છે? ફુલમા મુખ્ય ભાગ કયાં હોય છે? ઘણા નરતંતુ કયા ફુલમાં હોય છે?

પાઠ ૮૧.

પ્રવેશથી=દાખલ થવાથી, પેસવાથી
પોષવામાં=પોષણ કરવામા
માવજત=સંભાળ
યોજના=ગોઠવણુ
મરણ=મારો
વર્ગ=જાત
પોપટા=ચણાની શીંગો
જળવાયુ=હવાપાણી
પતી રહે=પુરૂ થાય
ફેલાવા=ઝોલવા

પાઠ ૮૨.

પક=થર

ક્રાંક=ભાગ	સત્વ=કસ	ફળ
બીજાંકુર=ફણગો	માફક આવે=અનુકૂળ થાય	દ્રાક્ષ=જેની માળા બને છે તે મણકો, એક જાતના ઝાડનું બી
ફણગો=અણુગો	રામફળ=સીતાફળ જેવા લાલાશ પડતા રંગના	
પોષણ=ગુજરાન		
દ્વિદળ=બે ફાડવાળા		

સવાલ—બીને ઊગવા માટે શું શું જોઈએ? કયા બી એકદળ ને કયા બી દ્વિદળ છે? દ્વિદળ બીમાં બીજાંકુર ક્યાં હોય? બીજાંકુર શું ખાઈને મોટું થાય? જેનું મૂળ થવાનું હોય છે તે ભાગ કયારે ઊગે છે? ઊગીને ક્યાં આવે છે? કયા બી વહેલા વાવવા જોઈએ? કયા બી મોડાં વવીએ તો ઠીક નહિ અને તેમ થવાનું કારણ શું?

પાઠ ૮૩.	ડીટું=ડીંચું, ડીચકું	કોથળી
સૃષ્ટિ=દુનિયા	પ્રાણરક્ષકવાયુ=જીવનનું રક્ષણ કરનાર વાયુ, ઓક્સિજન વાયુ	નસો=રગો
શોભા=દેખાવ		ઘન=ઘીચ
આત્મા=જીવ, મન		ઘટા=ભરાવ
પ્રસન્ન=ખુશ	પુષ્ટિ=બળ, જોર	
અંશ=ભાગ	જઠર=પાચન કરવાની	

સવાલ—તાપથી અકળાએલો માણસ કયારે બધું દુખ ભૂલી જાય છે? પાદડાંનો ઉપયોગ સમજાવો. ઝાડને પાદડાંનો શો ઉપયોગ છે? પાદડાં કયે વાટે શ્વાસ લે છે ને કયે વાટે શ્વાસ કાઢે છે? પાંદડાં પ્રાણીને શું ઉપયોગી છે? પાદડાંને રસોડું, જઠર અને ફેફસું કેમ કહી શકાય? પાદડાંની રચના કેવી હોય છે? જે ઝાડનાં પાદડાંની નસો ડીંટામાંથી અણી સુધી એક સરખે અંતરે આવેલી છે તે ઝાડનાં બી એકદળ હોય છે કે દ્વિદળ? પાંદડાં લિલાશ પડતાં કેમ દેખાય છે?

પાઠ ૮૪.

નમસ્કાર=બે હાથ જોડી માથુ નમાવવુ તે
નર્યા=એકલા
વિચિત્ર=દેખાવમા બેડોળ
વાવેતર=રોપણી
પાણીપોચી=ભેજવાળી, શરદીવાળી
સોડમ=વાસ
તેજદાર=તેજવાળો, ચળકતો
ચુંટણી=ચુંટવાનુ કામ
તાવડો=પેણો
વળી ન જાય=વળ દેવાય નહિ
મસળે=ચોળે
ફાયદાકારક=ગુણકારી
જાગૃત=હોશિયાર
અરબસ્તાન=એશિઆ ખંડની પશ્ચિમમા દેશ છે
છડીને=છોડાકાટીનાખીને
ચરખો=કપાસમાથી કપાસીઆ છુટા પાડવાનો સંચો
નુકસાનકારક=નુકસાન કરનાર
કૌવત=બળ, જોર
અનિયમિતપણે=વગર નિયમે
હદબહાર=જોઈએ વધારે
કાળજી=ફીકર

સવાલ—ચા એ શુ છે? ચા ઘણી કયા પાકે છે? હિંદુસ્તાનમા ચાનુ વાવેતર કયા થાય છે? ચને કઇ જમીન અનુકૂળ નથી? પાંદડા ચૂંટી લીધા પછી શુ ક્રિયા કરે છે? હિંદુસ્તાનમા કાફી પહેલવહેલી કયાથી આવી? હાલ હિંદુસ્તાનના કયા ભાગમા થાય છે? કાફીના ફળપર શુ શુ ક્રિયા કરે છે ત્યારે તે ઉપયોગમા આવે છે? ચા અને કાફી ફાયદાકારક છે કે નહિ? જવાબ ચા ફાયદાકારક નથી કારણ કે ચા ભૂખને મારી નાખે છે જે જે માણસો હમેશાં ચા પીએ છે તેઓથી ખોરાક વિશેષ લઇ શકાતો નથી માટે તે પીવાની ટેવ કદી પાડવી નહિ

પાઠ ૮૫.

અમીરી=મોટા દરજ્જો
ચિહ્નન=નિશાની
નિર્ધન=પૈસા વગરનો, ગરીબ
ઉમદા=કીમતી
ગરમ હવા=ગરમી
અમેરિકા=એ ખંડ છે
મીસર=વિલાયતથી હિંદુસ્તાન જતા રસ્તામા એ દેશ આવે છે
કપાસ=રૂનો છોડ

પાખડી=ડાળી	જીડવા=ખીલ્યા વગરના	વીણુવો=લણુવો
કપાસીઆ=કપાસના બી	કાલા	અકાય=નક્કી થાય
નક્ષત્ર=ઉપગ્રહ	કાતા=કપાસના ફળ	

સવાલ—તુગડા બનાવવામા શુ શુ વપરાય છે ? કપાસ કેવા દેશમા થાય છે, ને કેવા દેશમા થતો નથી અને નહિ થવાનુ કારણ શુ ? કપાસ કયા કયા પાકે છે ? હિંદુસ્તાનમા કયા કયા પાકે છે ? કપાસના ફૂલનો રગ કેવો હોય છે ? કપાસનો પાક કેવી જમીનમા સારો થાય છે ? કપાસનુ વાવેતર કયારે કરે છે ? કપાસને કેટલી વાર લણુવે પડે છે ? કપાસ લણુવાનો સૌથી સારો વખત કયો ? રૂનો ભાવ શા ઉપરથી અકાય છે ?

પાઠ ૮૬.	ભીગડા=જાડા પડ	યત્ર
ઝાલર=ગળાની નીચે લટકતી ચામડી છે તે	સરકી=તપસી	કણુકી=ઝીણુા ચોખા
નિભાવવો=કાયમ રાખવો	મગ્છવો=નાની હોડી	કરોડ=વાસાની વચમાનુ ઉભુ હાડકુ
ગરમાવો=ગરમી, ઉષ્	હલેસા=ચાટવા	
	સુકાન=વહાણુને ફેરવવાની ગતિ આપનાર	

સવાલ—માછલીને પાણી બહાર કાઢવાથી તે કેમ મરી જાય છે ? માછલા શા વડે શ્વાસ લે છે ? પાણીમા વા છે કે નહિ તે દાખલો આપી સમજાવો માછલાનુ લોહી કેવુ હોય છે ? એને વધારે હવાની જરૂર શા માટે નથી ? માછલાનુ શરીર લીસુ શા માટે બનાવ્યુ ? માછલાના શરીરની રચના કહો માછલાને દાત હોય છે કે નહિ અને હોય છે તો તેની ખાત્રીતી શી ? માછલી ઘણા ઇંડા મૂકે છે છતાં માછલા કેમ વધી પડતા નથી.

પાઠ ૮૭.	લોચા=માંસના ગઠ્ઠા	ફચરઘાણ=ચુરેચુરા
નાગ=ફેણવાળો સાપ	સંકોચી=નાની કરી	ફેણ=સાપના માથાપરનો પહોળો ભાગ
કાચળી=સાપની ભાગ ડાવાળી પાતળી ચામડી	ડાચું=જડબું	બ્લીચીંગ પાઉડર=ધોવાના કામમા વપરાતો સફેદ ભુકો
પાસળી=પાસાપરની હાડકાં	નિચોવાઇ=દબાઇ	
	ડંખ=ચટકો	
	ગળી જાય=ગળે ઉતારી દે	

સવાલ—સાપ કેટલી જાતના છે ? ઝેરી સાપ અને ઝેર વિનાના સાપમા ફેર શું ? સાપને કેટલા પગ હોય છે ? કાને કોને પગ હોતા નથી ? સાપનું લોહી કેવું હોય છે ? સાપણ ઇંડા મૂકે છે કે વિઆય છે ? સાપનું ઝેર ઉતારવાનો ઉપાય શો ? કયા ઝેરી સાપોને ફેણ હોતી નથી ? હિંદુસ્તાનની દક્ષિણમા કયા સાપ થાય છે અને તેને શું કહે છે ? સાપને જેમ વળવું તેમ શાથી વળી શકે છે ? સાપનું ઝેર લોહીમા શી રીતે ભળે છે ? સાપ આપણને ઉપયોગી છે કે નહિ ? ચીતળ અને કોઠનો રંગ કેવો હોય છે ?

પાઠ ૮૮.	કળી	લપલપાવી=બહાર કાઢી
માંસાહારી=માંસ ખાનાર	જીવ હિંસા=હત્યા	જોળો=પીડા
સેવાળ=લીલ	ગૂમ થવાથી=દેખાતા બંધ થવાથી	ભવ=અવતાર
ટીશી=ફુંપળ, પાતરાની	ગુંગળાતી=અકળાતી	

સવાલ—દેડકું ઇંડામાથી નીકળે છે ત્યારે તેને શું શું હોય છે ? તે શું શું ખાય છે ? માછ કયાં નીકળે છે અને એ માછાનું શું થાય છે ? દેડકાને કેટલા પગ હોય છે ? આગલે પગે તથા પાછલે પગે કેટકેટલા આંગળા હોય છે ? બંધું મળી કેટલા આંગળા હોય છે ? આગલાને પાછલા પગમા ફેર શું ? દેડકું શા વડે શ્વાસ

લે છે ? પાછલા પગ શા માટે લાબા બનાવ્યા હશે ? એની જીભમાં ને આપની જીભમા શુ ફેર છે ? દાત હોય છે નહિ ? હોય છે તો ક્યા હોય છે ? દડકા ક્યા ક્યા રહે છે ? દેડકો થતા સુધીમા તેના કેટલા રૂપ થાય છે ?

પાઠ ૮૯.

પસારી=પહોળી કરી
વર્ગ=જાત
કરવત=લાકડા વહેરવાનુ ઓજાર
દાતા=કાગરાવાળી ધાર
બિડાય=બધ થાય
રજપુરસ્તાન=ગુજરાતની ઉત્તરમા પ્રાત છે
સહ્યાદ્રિ=પશ્ચિમઘાટ
ગોરાડુ=પિળાશ પડતી
લબગોળ=લાબો ગોળ
ટપકીદાર=ટપકીવાળુ
ફીણુ=પરપોટો
પાલા=પાદડા
ગળી=એક જાતનુ ઝાડ એમાથી ગળીનો રગ બનાવે છે
કઠોળ=દ્વિદળ ધાન્ય
ધાણુ વાળે છે=નાશ કરે છે, ઉજજડ કરે છે
ઉજ્જડ=વેરાન, ઝાડ પાન વગરની
હીણભાગી=કમનસીબ
ખપડી=એ નામનુ જીવડુ
ભૂખમરો=ભૂખેમરવાનો વખત, કડાકા
અગણિત=ગણાય નહિ એટલા, ઘણાજ
ઉત્તમ=શ્રેષ્ઠ, સૌથી સારા
વળામણુને=વિદાય થતો, હાથીએ
ઝૂડી ઝૂડીને=મારી મારીને
પુરા કરવા=જીવ લવો, મારી નાખવા
પાથરી=ઢાકી
ખાગી=અટકાવી
ખાઉધરા=મુખાળવા

સવાલ—તીડ ક્યા વર્ગમા ગણાય છે, અને શા માટે ? તીડના આગલા ને પાછલા ભાગમા શો ફેર છે ? તેની પાખની રચના કેવી હોય છે ? તીડનુ મો કેવુ હોય છે ? હિદુસ્તાનમા તીડ ક્યા પેદા થાય છે ? તીડ કવી જગામા ઇડા મૂકે છે ? તીડની માદા ખાડા શાથી ખોદે છે ? તીડના ઇડાનો રગ કેવો હોય છે ? દરેક દરમા કેટલા ઇડા મૂકે છે ? કીડાનુ રક્ષણ

શી રીતે કરે છે ? તીડ શુ શુ ખાય છે ? તેને શુ ઘણુ ભાવે છે ? તીડ પડે ત્યા શુ થાય ? તીડને નુકસાન કરતા અટકાવવાનો ઉપાય શુ ? તીડ ઊડતા થયા પછી શી રીતે નુકસાન કરતા અટકાવી શકાય ?

પાઠ ૯૦.

જઠર=હોજરી, પાચન થવા માટે પેટની ડાબી બાજુએ ખોરાક ભરવાની કોથળી
સૂક્ષ્મદર્શક=ઝીણી વસ્તુ મોટી દેખાડનાર
ભાગ=અવયવ
કદ=માપ
ઘાટ=આકાર
પાસાદાર=પાસાવાળી
પોથી=પોકળ
ચપળ=તેજ
ખુધા=કમરમાથી નળી
ગએના
ઢળકતા=ત્રાંસા ઢાળ પડતા
ચટકો=ડંખ
ચમચમે=ઝમઝમે
નાળ=ચીકણુ થુંક
તંદુરસ્ત=આરોગ્ય
અટકાવ=રોકાણ
બિછાનુ=પથારી
મચ્છરદાની=મચ્છર અટકાવવા માટે જાળીદાર લુગડાની બનાવેલી તે
ક્વિનીન=સિંકોનાના ઝાડમાંથી ઉત્પન્ન થતુ સત્વ, તાવ કાઢવાની દવા (એ સ્વાદમા બહુજ કડવુ હોય છે)
અવિચાર=વહેતુ નહિ તે
લીખો=મચ્છર, જુ, વગેરેના ઈંડા
ચોરસફુટ=૧૪૪ ચોરસ ઇંચ એક ફુટ પહોળુ ને એક ફુટ લાંબુ
કેરોસીન=ઘાસતેલ વાદળી રંગનુ પાતળુ તેલ
ગંધાત=ગુગળ
ડામર=ખનીજટાર
લોબાન=એક જાતનો ગુંદર

સવાલ—મચ્છર કયા વર્ગનુ પ્રાણી છે અને શા માટે ? મચ્છરને સૂક્ષ્મદર્શક યંત્રથી જોઈને તેના શરીરની રચના કહો. મચ્છરના કેટલા વર્ગ પાડી શકાય અને તે કયા કયા ? ઝેરી અને ઝેર વિનાના મચ્છર ઓળખવાની નિશાની શુ ? ઝેરી મચ્છર કરડે તેથી તાવ શી રીતે લાગુ પડે છે તે સમજાવો. ઝેરી મચ્છર તાવનુ ઝેર શી રીતે ફેલાવે છે ? તે અટકાવવાનો ઉપાય શો ? ઝેરી તાવની ઉત્તમ દવા કઇ છે ? મચ્છર કેવી જગામાં ઈંડા મૂકે છે ? મચ્છરના ઇંડા

અટકાવવાનો ઉપાય કહો મર ૭નો નાશ કરવાનો ઉપાય બતાવો

પાઠ ૯૧.

શ્રીમંત=પૈસાદાર

રસાલો=ખટલો ઘોડા બક્કરનો વગેરે

ભટ=બ્રાહ્મણ

દૈત્ય=રાક્ષસ

માવત=હાથીનો હાકનાર

અત્યંત=ઘણું જ

લપેટી=વિંટાળી

ડોલ=આડકીવાળુ પાણી કાઢવાનુ વાસણ

દદુડી=નાની ધાર

ટેરવું=આગનો ભાગ

પુષ્ટ=ભરાઉ

અંબાડી=હાથી ઉપર બેસવાનું આસન

ચગદી=કચડી

શાંત=ધીરજવાળુ

સમજણ=સમજવાળુ

કદાવર=કદમા મોટુ

સવાલ—શિવાજીરાવ કોણ? માંડેપગાદ ક્યા છે અને ગ છે? એ કોણે વસાવ્યુ હતુ? હાથીના શરીરની રચના સમજાવો તેના દરેક ભાગનો ઉપયોગ કહો હાથીને મન્ શુ શુ કામમા આવે છે? હાથીદાંતનો ઉપયોગ બોલો હાથીનો ઉપયોગ કહો હાથીના ગુણ ગણાવો હાથી વિષે કહેવત કહો

પાઠ ૯૨.

સંબંધ=વળગણ

બોથા=જડિયા મુગના ગરા ટેકા

માલમ=જણાય નહિ એવી રીતે

તનપ=લગ, ઝંપ

સમાગી=બોગાવર

નળી=ઝેકો

ગોખ્યા=પુષ્પ કાંતજ કયા

ફેરફાર=ફેર તફાવત

પલટાય=બદલાય

જગબહાર=જગમા તફાવત

પરિપકવ=પુરેપુરુ પાકુ

હેતુ=મતલબ કારણ

નૈસર્ગિક=નાટકના

સવાલ—પ્રાણી ને વનસ્પતિના રંગ જુદા જુદા હોવાનુ કારણ શુ? કેટલાક પ્રાણીના શરીરના રંગનો સંબંધ બતાવો પ્રાણીનો રંગ અને તેમની આસપાસના પદાર્થોના રંગને મળતો આવે છે તેના મુખ્ય કેટલા અને ક્યા ક્યા કારણો છે તે દાખલો આપી સમજાવો જંગલી પ્રાણી ને પાળેલા પ્રાણીના રંગમા ફેર હોવાનુ કારણ શુ? ફૂલનો

રંગ ભભકાદાર શા માટે બનાવ્યો હશે? ફુલનો રંગ સુશોભિત શા કારણથી બનાવ્યો હશે?

પાઠ ૯૩.	પાણી જવા માટે ઉપ	નું ટોચકાવાળું ચક્કર
ગલીઓ=સાંકડી શેરીઓ	રથી બંધ કરેનો રસ્તો	સ્નાયુ=જે તાંતણાથી
હૃદય–લોહીની ટાંકી	ક્ષીણ થાય છે=કમજોર	હાડકા સાથે માંસના
ધોરી નસ=મોટી નસ	થાય છે	લોચા વળગેલા છે રહે તે
મોરી=નીક, નાની ગટર	શિરા=નસ	ધમકારો=ટકોરો
ગરનાળું=મોટી ગટર	રેંટમાળ=પાણી કાઢના	ટકોરો=ધમકા ।

સવાલ—હૃદય શેના જેવું છે? એનું કદ કેવડું છે? એ શેનું બનેલું છે? એને કેટલા ખાના હોય છે? હૃદય ક્યાં આગળ છે? હૃદયનો ને પાણીની ટાંકીનો મુકાબલો કરો. ગંદું પાણી કેવી રીતે નદી કે નીકોઆમાં જાય છે તે સમજાવો. ગંદા પાણી વહેવાની સાથે અસ્વચ્છ લોહી વહેવાનો મુકાબલો કરો. અસ્વચ્છ લોહી જે નસમાં થઈને જાય છે તેને શું કહે છે? સ્વચ્છ ને અસ્વચ્છ લોહીનો રંગ કેવો હોય છે? અસ્વચ્છ લોહી સ્વચ્છ શી રીતે થાય છે તે સમજાવો. છાતીમાં અને હાથના કાંડાપર ધમકારા શાથી થાય છે? તંદુરસ્ત માણસની અને બાળકની નાડી એક મિનિટમાં કેટલા ધબકારા કરે છે તે જાણીને કહો. હૃદયનું ચિત્ર કાઢી બતાવો અને તે સમજાવો.

પાઠ ૯૪.	પેજવાળા=કાજીવાળા	સમાર=દુરસ્ત
શ્વાસ=દમ લેવો	તેલી=તેલવાળા	ગીધરીને=પીગળીને
મૂત્ર=મૂતર	ચરબી=ચામડની અંદર	ઓગળીને
વાટે=રસ્તે	ઠરેલો ચીકણો પદાર્થ	ફેફસાં=છાતી માંહેની જે
ઘટ=ખોટ	સૂક્ષ્મ=ઝીણું	ઇંદ્રિયવડે શ્વાસ લવાય
કાકુ=શરીરનો બાંધો	ક્ષાર=ખાર	ને બહાર કઢાય છે તે

બ્લાટીંગ (ચૂસ) કાગળ=બ્લોટિંગ પેપર	આગ. (એ જઠરની નીચે ડાબી બાજુપર છે)	શેષ=બાકી
		મલ=મેલ, વિષ્ટા
આંતરડું=ગુંચળું વળેલો દોરડા જેવો પેટનો	કાળજુ=છાતીને જમણે પાસે જે પિત્તાશય છે તે	તત્ત્વ=સાર

સવાલ—આપણને ખોરાકની જરૂર ને વરાળ અને કોયલાની જરૂર શા માટે છે તે સમજાવો. ધસારો કયે કયે રસ્તે બહાર નીકળે છે? જો આપણે ખાઇએ નહિ તો શું થાય? નાના બાળકોને વધારે વાર શા માટે ખાવું પડે છે? ખોરાકના મુખ્ય કેટલા ને કયા કયા ઉપયોગ છે? ખોરાકના પદાર્થના કેટલા વર્ગ પાડી શકાય અને તે કયા કયા અને તે દરેક શું કામ કરે છે? ખોરાક ચાવીએ છીએ ત્યારે મોઢામાંથી જે થુંક છૂટે છે તેનું નામ શું? મોંમા મૂકેલો કોળીઓ જઠરમાં શી રીતે જાય છે તે સમજાવો. જઠર શેનું બનેલું છે? જઠરમાંથી રસ નીકળે છે તે શેમાં મળી જાય છે? જઠરને ફરતી નાની નસો કોના જેવી છે? જઠરમાં પાચન થયા વગરનો જે ખોરાક હોય તે કયાં જાય છે અને ત્યાં તેને શું મળે છે? પિત્તની મદદથી કયા પદાર્થો પચી જાય છે? જઠરની નીચે શું હોય છે, તેમાંથી જે રસ નીકળે છે તે શું કામ કરે છે? મળરૂપે કયો ભાગ બહાર નીકળી જાય? લોહી શું કામ કરે છે? મોંમાં મૂકેલા ખોરાકનું લોહી થતા સુધીનું પુરેપુરૂં વર્ણન કરો. જઠર, કાળજું અને આંતરડાનું ચિત્ર પાડો અને સમજાવો.

પાઠ ૨૫.

નિભાવવાને=ટકાવવાને, કાયમ રાખવાને	કુબ્જે=મોટવો	વહેવડાવનાર
	નિચોવ્યું=નપેટયું	ધાસ્તી=બીક, ભય
	ધુજારી=કંપારી	છિદ્રાળુ=કાણાંવાળું
નિરોગી=તંદુરસ્ત	મદદગાર=ગરમી ધીને	મેળાપ=સમાગમ, સ-

યોગ | જમાવ=એકઠું થવું તે | શોષણ=ચૂસી લેવું તે

સવાલ—માણસને ખોરાકની જરૂર શા માટે છે? માણસના શરીરમા ગરમીનુ માપ કેવું હોય છે? વસ્ત્રની જરૂર શા માટે છે? ઊનનાં લુગડાથી ટાઢ કેમ વાતી નથી તે સમજાવો. ઊનમા કેવો ગુણ છે? શરીરમા અગત્યના ભાગ કયા કયા છે ને શા માટે? પરસવો થાય છે તેથી શું થાય છે? ઊનના લુગડામા કેવો ગુણ છે કે પરસેવો ચૂસી લે છે? સુતરાઉ લુગડામા એવો ગુણ છે કે નહિ? સુતરને ઊનનો મુકાબલો કરો. ઊનના લુગડા કેમ જલદી મેલા થાય છે? ઉનાળાની ઋતુમા શેના કપડા પહેરવા? ઉનાળામા સફેદ વસ્ત્ર પહેરવાથી શો ફાયદો?

પાઠ ૯૬.

સાડી=બૈરાને પહેરવાનુ રેશમી લુગડું	લાટ=કપાસ પીનવાની ચરખાની ધરી	હોય છે)
સાલો=બૈરાને પહેરવાનુ સુતરાઉ લુગડું	કાંતવું=તાંતણો કાઢવા	ગાળો=પીંજેલો રૂનો ગોટો
ખાદી=એક જાતનુ જાડું દેશી લુગડું, દોટી	પીંજણ=પીંજવાનુ ઓજાર	કસ્તર=ઝીણો કચરો
લોઢવે=કપાસમાથી રૂ અને કપાસીઆ છુટા પાડવા ચરખામા પીલાવવો	તાત=ચકરના આતરડાની દોરી	રેંટીઓ=રેંટ
જીન=કપાસ લોઢવાનો સચો	તંગ=સખત	સાળ=લુગડા વણવાનો સાચો
	ગોળીને=પીંજવાનુ લાકડાનુ ઓજાર (એનો આકાર ડમ્બેલ્સ જેવો હોય છે પણ છેડા ગોળાકાર	બરછટ=ખરબચડું
		લાગ=દાવ, વખત, પ્રસગ
		પીંજારા=રૂને સાફ કરનારા

સવાલ—રૂ શુ છે? કયાથી આવે છે? તે શા કામમા આવે

છે? કપાસ લોઢવાના જીન મુંબઈ ઇલાકામા કયા કયા છે? જીનમા કેટલી લાગે હોય છે? અને તે શેની હોય છે? ને પાજવાની રીત કહો. કાપડ વણવાના સંચા મુંબઈ ઇલાકામાં કયા કયા છે? સાડી સાલ્લા, ખડ, ધોતીઆ આદી કોણ વણે છે ને કેવી રીતે વણે છે? સંચા શેના બનાવે છે અને તે શાથી ચાલે છે? હવે ચરખાના સંચા શાના બનાવે છે? રૂમાથી કાપડ થતા સુધીની ટકી ત કાઢો

પાઠ ૯૭.	કોશેટો=પતંગીઆને તે તક=તખન	
રેશમ=હીર	વાની લાગી ગોળ ઘર	ગુ—એક જાતનુ ઝાડ
રૂપ=ઘાટ	ગોટી=ગોળ દડો	રંગીન=રંગેલા
જાળુ=ફાંદો	કોકડી=દડી	કસબ=સોનેરી રૂપેરી તાર

સવાલ—રેશમ કોણ બનાવે છે? એ કીડાનું બાળને જીવે છે? કોશેટામાંથી રેશમ કાઢવાની રીત બોલો રેશમ કયાથી આવે છે? કયા કયા શહેરમાં રેશમ ખપે છે? રેશમનો વેપાર કયા કયા શહેરમા ચાલે છે? રેશમ પર રંગ ચઢી શકે છે કે નહિ? દેશી રંગ ચઢાવવાથી શું ફાયદા? વિલાયતી રંગથી શું નુકસાન? રેશમી કાપડ આપણા દેશમા સંચામાં વણાય છે? સંચામા કયા વણાય છે? રેશમી લુગડાથી શો ફાયદો? ગરીબ લોકો એનો ઉપયોગ કેમ કરી શકતા નથી?

પાઠ ૯૮	ગલટો=છેડો	વે છે તે
ત્રુ=શેરડી પીલવાનો	લીલ=સવાળ	આયાત=બહાર ગામથી
સંચો	ઉઝરડી=ઉખેડી, ખોતરી	આવતો માલ
છારી=પડ, પોપડી	ચાસણી—ખડમાં પાણી	ચોખડા=ચારખડા, ચાર
ખ્રી=ઉપર આવી	રેડી ઉકાળી તાર	પડવાળા
ત્રેઓ=ગડો	નીકળે એવી વટ બના	

સવાલ—વસાઇ તાલુકાની ખાડ બનાવવાની હકીકત કહો. કોલ્હાપુરમાં ખાડ શી રીતે બનાવે છે? કોલ્હાપુરની ખાડ રાતી કેમ હોય છે? ગોળ બનાવવાની રીત કહો. ખાડ તથા ગોળનો ઉપયોગ કહો. પરદેશી ખાડ ઉજળી આવવાનું કારણ શું? પરદેશી ખાડ બનાવવાની રીત કહો. ખાડ કઈ કઈ વસ્તુમાંથી બને છે?

મુંબઇ ઇલાકાની ભૂગળ

ગુજરાત પ્રાંતની ભૂગળ.

ગુજરાત પ્રાંતના ખંભાતના અખાતથી કુદરતી બે ભાગ થાય છે. ખંભાતનો અખાત ખંભાતના નવાબ સાહેબના રાજ્ય સુધી ગએલો છે ખંભાતના અખાતની પશ્ચિમમાં જે મોટો મુલક આવેલો છે, તેને કાઠિઆવાડને દ્વીપકલ્પ કહે છે, એને દ્વીપકલ્પ કહેવાનું કારણ એ કે એની ત્રણ બાજુએ પાણી છે, અને એક બાજુએ જમીન છે એની દક્ષિણમાં, પશ્ચિમમાં અને પૂર્વ તથા ઉત્તરના થોડા ભાગમાં દરીઓ છે, અને કાઠિઆવાડના માત્ર ઇશાન કોણમાંજ જમીન છે ખંભાતના અખાતની ઉત્તરમાં અને પૂર્વમાં આવેલો બીજો ભાગ છે એ બીજો ભાગ અસલમાં ગુજરાત કહેવાતો હતો એ ભાગની જમીન ઘણીખરી સપાટ છે પણ દરીઆ કીનારાની તરફથી તે ખંભાત સુધીની જમીન નિચાણમાં આવેલી છે માટેજ પૂર્વમાંથી નીકળનારી દમણગંગા, પાર અંબિકા પૂર્ણા, તાપી, કીમ, નર્મદા, (રેવાજી) ઢાઢર મહી વગર નદીઓ પશ્ચિમ તરફની નિચાણ જમીનમાં વહે છે સાબરમતી ઉત્તરમાંથી નીકળી દક્ષિણમાં વહી ખંભાતના અખાતને મળે છે બનાસ અને સરસ્વતી ઇશાન કોણમાંથી વહી કચ્છના રણમાં સમાઇ જાય છે એ ઉપરથી જણાય છે કે ગુજરાતની પૂર્વ તથા ઇશાન કોણ તરફની જમીન ઉંચી છે.

કારણ કે એ બાજુએ ડુંગરા આવેલા છે વાંસદા અને ધરમપોરની પૂર્વમાં સહ્યાદ્રિના ડુંગરા આવેલા છે રેવાકાંઠા એજન્સિમાં રાજપીપળાના ડુંગરા આવેલા છે પંચમહાલમાં પણ ડુંગરા આવેલા છે તેમાં સૌથી મોટો પાવગઢ છે એના ઉપર કાળકા માતાનું દેહેરૂં છે મહીકાંઠા એજન્સિની પૂર્વમાં તથા ઈડરમાં પણ ડુંગરા આવેલા છે. ગુજરાતની ઉત્તરમાં આબુ પર્વત છે

પાલણપુર એજન્સિની પશ્ચિમમાં તેમજ કડી પ્રાંતની પશ્ચિમમાં કચ્છનું રણ છે, માટેજ તે બાજુની જમીન નીચી ને રેતાળ છે તેથી ત્યાં તાપ અને ટાઢ વધારે પડે છે રેતાળ જમીનમાં ઝાડ ઉગતાં નથી, ને ઉનાળામાં પાણીની આપદા પડે છે, એના રણના મુલકમાં સાંઢણીપર બેસી મુસાફરી કરાય છે

ગુજરાતનો મધ્ય ભાગ જેને ચરોતર (સારી જમીન) કહે છે તેમાં ખેડા જિલ્લો, ગાયકવાડનો વડોદરા પ્રાંત અને મહી નદી આવેલી છે, એ ચરોતરની જમીન નદીના ભાઠા જેવી રસાળ છે તેથી પાક સારો થાય છે તમાકુ બાજરી પાકે છે તેમજ રાયણ, મહુડા અને આંબાના ઝાડ ઘણાં ઉગે છે ઢોર ચારો ઘણો થાય છે તેથીજ ચરોતરમાંથી પરદેશ ખાતે ઘી ઘણું જાય છે

પંચમહાલમાં ડુંગરા ને જંગલ ઘણાં છે, તેથી ત્યાંની હવા સારી નથી, તાપ અને ટાઢ વિશેષ પડતાં નથી જંગલ હોવાને લીધે ઈમારતી લાકડાં ઘણાં થાય છે પંચમહાલમાં મકાઈ ઘણી પાકે છે

ભરૂચ જિલ્લાની જમીન સપાટ છે ઝાડો ઘણાં થતાં નથી, એ જિલ્લાના પૂર્વ ભાગને કાનમ કહે છે ત્યાં કપાસ ઘણો સારો પાકે છે એ જિલ્લાની જમીન કાળી છે કાળી જમીન કપાસને બહુ માફક આવે છે નર્મદા નદીના બેટમાં તમાકુ ઘણો સારો થાય છે

માડવી તાલુકો, સુરત એજન્સિના વાસદા, ડાગ, ધરમપોરના રાજ્યની જમીન ડુગરવાળી ને જગલવાળી છે, તેથી ત્યાની હવા તાવની વાળી અને પાણી પાણીઆ છે એમા રાની (જગની લોકો રહે છે, જગલમા લાકડાની ઘણા થાય છે

સમુદ્ર કિનારાની હવા સુખી અને સારી ગણાય છે, માટે ઉનાળામાં ઘણા લોકો હવા ખાવા તથા માદા માણસો પાછા ફેર માટે જાય છે સમુદ્ર કિનારાની પાસેના ગામમા તાપ અને ટાઢ સરખા પડ છે, અને વરસાદ વધો પડે છે

સુરત જિલ્લામા ખાડી ઘણી છે, ઓરપાડ તાલુકાની જમીન ભરૂચ જિલ્લા જેવી સપાટ છે, અને ઝાઝા ઝાડ નથી માડવી તાલુકો, વાલોડ ચીખલી અને ઓરપાડ તાલુકા એના પૂર્વ ભાગમા જગલ ને ડુગરા છે વનસાડ તાલુકામા પારનેરાનો ડુગર સૌથી ઉચો છે પૂર્વ તરફના ભાગોમા ડાગર થાય છે અને બાકીના ભાગમા તુવેર, બાજરી અને કપાસ થાય છે ગણદેવી પરગણામા શેરડી થાય છે તેથી ત્યાનો ગોળ વખણાય છે ઓરપાડ તાલુકામા તથા હાસોટમા ઘઉ સારા પાકે છે

સુરત જિલ્લો, ભરૂચ જિલ્લો, વડોદરા પ્રાત, ખેડા જિલ્લો, અમદાવાદ જિલ્લો અને કાઠિઆવાડમા ઘણે ઠેકાણે કપાસ પાકે છે. એનુ રૂ મીનોમા કાપડ વણાવવા માટે મુબઈ જાય છે

અમદાવાદ જિલ્લાના વોળકા તાલુકાનો દક્ષિણ ભાગ, ધધુકા તાલુકાનો પૂર્વ ભાગ અને કાઠિઆવાડનો કેટલોક ભાગ જેને ભાલ કહે છે, તેમા ઘઉ તથા કપાસ સારા પાકે છે, અને કપાસનુ રૂ થઇ ધોલેરા બદરથી વહાણ મારફતે મુબઈ જાય છે

પશ્ચિમ ભાગ જે કાઠિઆવાડ નામથી ઓળખાય છે, તને અસલ સૌરાષ્ટ્ર કહેતા હતા કાઠિઆવાડ એજન્સિમા ઘણા ડુંગરો છે, કાઠિઆવાડના મધ્ય ભાગમા ચોટીલા વગેરે ડુંગરાની હારો છે, વળી જુનાગઢ પાસે ગીરનારનો ડુંગર ઘણો મોટો છે પાલિતાણા પાસે શેત્રુંજો ડુંગર છે ત્યા શ્રાવક લોકો જાત્રા કરવા જાય છે ડુંગરને લીધે પથરા ઘણા નીકળે છે, કાઠિઆવાડમા મુખ્ય પાક કપાસ બાજરી ડાંગર, તમાકુ, જુવાર, તલ અને શેરડી થાય છે કાઠિઆવાડના લોકો આપણા કરતા ઉંચા અને તાકાતે જોરાવર હોય છે કાઠિઆવાડની દરીઆ કિનારની જમીન નિચાણમા છે, અને વચલો ભાગ ઉંચાણ છે તેથીજ એમા મોટી નદી નથી મોટી નદી ભાદર છે, તે ચોટીલાના ડુંગરમાથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે જામનગર (નવાનગર) ની ઉત્તરમા કચ્છના અખાતમાથી મોતી નીકળે છે કાઠિઆવાડના કાંઠાપર ભાવનગર, મહુવા, જાફરાબાદ, દીવ, વેરાવળ માંગરોળ, નવીબંદર પોરબંદર (સુદામાપુરી) દ્વારકા, નવાનગર, (જામનગર) જોડીઆ એ બંદરો છે એ બંદરોથી વહાણ મારફતે ઘણો માલ ભરૂચ, સુરત વલસાડ, મુબઇ વગેરે બંદરે જાય છે, કાઠિઆવાડના વવાણીઆ બંદરથી કચ્છમા જવાય છે

મહારાષ્ટ્ર તથા દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર પ્રાંતની ભૂતળ.

મહારાષ્ટ્રમા વચ્ચે સહ્યાદ્રિ પર્વત આવવાથી તેના બે ભાગ થયા છે (૧) દક્ષિણ (૨) કોકણ દક્ષિણમા મોટી નદીઓ છે, તેથી નદીઓના કાંઠાની ભૂમિ રસાળ છે, ને હવા ભેજ વગરની છે એનો ઉત્તર અને પશ્ચિમ ભાગ ઉચો છે, કારણ કે ઉત્તરમા સાતપુડા પર્વત અને પશ્ચિમમા સહ્યાદ્રિ પર્વત આવેલો છે મુખ્ય પેદાશ અનાજ, રૂ, શણ, શેરડી, તમાકુ, ઇમારતી લાકડા, મધ, મહુડા, લાખ, સુરોખાર,

સહ્યાદ્રિ પર્વતમાથી થોડુ જડે છે, આ જાત સરસ્થાનમાથી ગાળવાની કુવ્વી મગાવવાની માટી નીકળે છે કોકણનો પૂર્વ ભાગ ઉચો છે કારણ કે સહ્યાદ્રિ પર્વત આવેલો છે, તેથી કોકણનો ઢાળ પશ્ચિમ દિશાનો છે ડાગર પાકે એવી ક્યાળ જમીન છે, અને નાળિએરની વાડીઓ ઘણી છે આખો કોકણ પ્રાત ખરબચડો ને વિષ્ટ છે, ત્યાની હવા ભેજવાળી છે તેથી ઝાડ ઘણા ઉગે છે કોઈ કોઈ ઠેકાણે સાગ થાય છે મુખ્ય પેદાશ ચોખા, નાગલી, નાળિએર, મીઠુ, ને ઇમારતી લાકડા વગેરેની છે

કચ્છ પ્રાતની ભૂતળ

મધ્ય ભાગમા ડુગરાની ત્રણ મોટી હારો છે, ઉત્તરધાર, મધ્યધાર અને ધીણોધર (ચાડવા) એ ડુગર પૂર્વ પશ્ચિમ દિશામા પડેલા છે કચ્છમા સૌથી ઉચામા ઉચુ શિખર કાળો છે એમા એકે નદી નથી, પણ નાગમતી, રુદ્રમાતની કચ્છના અખાતને મળે છે અને ખારી ઉત્તરના રણમા સમાઇ જાય છે મુખ્ય પેદાશ અનાજ, તેલીબીઆ ઊન, મીઠુ, ઢોર વગેરેની છે કચ્છ પ્રાતમા સુરાખાર, ફટકડી ને કોયલાનો ખાણો છે કચ્છી ઘોડા વખણાય છે

સિધ પ્રાતની ભૂતળ.

સિધુ નદીને કાઠે વસનાર લોકોને સિધી કહે છે અને તેમના મુલકને સિધ કહે છે સિધ પ્રાતનો ઢાળ ઇશાન કોણથી નૈઋત્ય કોણ તરફનો છે સિધુ નદીનુ મૂળ હિમાલયમા છે તેથી સિધુ નદીમા ઉનાળામા અને ચોમાસામા બે વાર રેલ આવે છે કારણ કે ચોમાસામા હિમાલય પર પુષ્કળ વરસાદ વરસે છે તેથી અને ઉનાળામા હિમાલય ઉપરનો બરફ ઓગળે છે તેથી એ રેલથી તેમજ સિધુમાથી નહેરો કાઢેલી છે તેથી ખેતીવાડીનુ કામ ચાલે છે સિધ

પ્રાંતમા વરસાદ બહુજ ઓછો આવે છે, એટલે માત્ર ૨ થી ૧૦ ઇંચ સુધીજ વરસે છે એનો પશ્ચિમ ભાગ ઉચો છે કારણ કે હાલા પર્વત આવેલો છે પૂર્વ ભાગ રેતાળ છે કારણ કે તેમા થરપારકરનુ મોટુ રણ છે ઉનાળામા એ રણમા પાણીની ઘણી આપદા પડે છે દક્ષિણ ભાગ ખરાબો છે ને ત્યાની હવા રોગિષ્ટ છે માત્ર સિંધુ નદીના કાંઠાનો ભાગજ રસાળ છે મુખ્ય પેદાશ ડાંગર, બાજરી ઘઉં, મગ, જવ, રૂ ને તેલીબીઆ વગેરેની છે

પાઠવાર જોડાક્ષર.

એડવર્ડ	યુદ્ધ	શબ્દ	ધન્ય
વિક્ટોરિઆ	લશ્કર	ચેત્યો	રામચંદ્રજી
સ્વર્ગવાસ	ધર્મ	સ્થાન	નિશ્ચય
એલેક્ઝાન્ડ્રા	સંપ્રદાય	નમ્રતા	નક્કી
લગ્ન	હિંદુસ્તાન	વિશ્વાસઘાતી	ઠર્યું
પ્રિન્સ	પરમેશ્વર	સૂર્યવંશી	પૂર્ણ
આલ્બર્ટ	પ્રાર્થના	પ્રખ્યાત	આશીર્વાદ
ઉત્તમ	ઉત્તરે	ઇસ્વીસન	કૃપા
વિદ્યાભ્યાસ	રજપુસ્તાન	અવતર્યો	આગ્રહ
પુસ્તકો	શત્રુ	ધાસ્તી	લક્ષ્મણ
અભ્યાસ	આશ્રય	ધક્કો	અવસ્થા
સભ્યતા	યુક્તિ	સુમિત્રા	ક્રિયા
વર્તતા	ધર્મશાળા	પ્રેમ	મૂર્છા

બુદ્ધિ	સજ્જન	જન્મભૂમિ	વસિષ્ઠ
નીવડયા	સ્વામિભકિત	છેલ્લી	ઋષિ
શકિત	વિશ્વાસ	પ્યાલા	તિરસ્કાર
ઉત્પન્ન	ગુપ્ત	દિલ્હી	અધર્મ
ઉદ્યમો	ઉતર્યો	આદરસત્કાર	બેશુદ્ધ
ઉત્તેજન	ઝબ્બો	વીત્યા	દાકતર
પદાર્થો	ગૃહસ્થાઇ	ચપ્પુ	બ્રહ્માડ
શ્રેષ્ઠ	ખુલ્લુ	ખસ્યુ	સમર્થ
એન્જિન	ચિઠ્ઠી	ભસ્યુ	સર્વશકિત
પુષ્ટિ	પર્યંત	વિખ્યાત	સર્વવ્યાપી
ન્યાયી	અસંખ્ય	સર્વજ્ઞ	સમુદ્ર
વિરુદ્ધ	પૃથ્વી	આરોગ્ય	નિર્માણ
પ્રમાણિક	વૃષ્ટિ	બર્કન	લાધ્યુ
સોપ્યો	પ્રાણી	આયલોંડ	પારખ્યું
ચોકખો	વનસ્પતિ	કપ્તાન	માર્ગ
સંગ્રહ	ચમત્કારી	કીર્તિસ્તંભ	કરડયા
ધર્મિષ્ઠ	અન્ન	મિસ્તરી	ચિત્ત
પત્થર	સ્વપ્નાવશ	નિર્ભય	વર્તમાનપત્ર
અશક્ય	સ્વપ્ન	સ્થાનક	વ્યવસ્થા
નિત્ય	વ્યાજ	સ્વચ્છતા	કલ્યાણ
સ્વપ્નુ	ખિન્ન	વૃદ્ધ	રેડયુ
સત્તા	સદ્દબુદ્ધિ	ગુમાસ્તો	બંધુધર્મ

મૂર્ખ
સ્વામીજી
સ્થિર
ચર્ચા
મહોલ્લા
શ્રોતા
જ્યોર્જ
વેલ્સ
જર્મન
કલ્પાંત
સાર્થક
સર્વસ્વ
પન્ના
પોર્ટુગાલ
યુક્તિ
ગૃહસ્થ
વ્યાઘ્રચર્મ
બળાત્કારે
સ્વર્ગ
ઇન્દ્ર
બ્રહ્મર્ષિ
રાજર્ષિ
ચન્દ્ર

અમૂલ્ય
સસ્તા
ઇંગ્લાંડ
અંગ્રેજી
પત્ની
ડેન્માર્ક
હૃદય
પીગળ્યું
વર્ણન
કલ્પ્યો
ધ્યાન
અભિપ્રાય
સુધર્યો
સત્યથી
પ્રવાસ
સંધ્યાકાળ
સ્વતંત્ર
રણસંગ્રામ
ઉદ્ધત
પ્રતિબિંબ
ઠોક્યા
ખખડાવ્યા
જાગૃતિ

મશ્કરી
દુર્ગુણ
વિક્રમાજીત
પન્ના
ગુસ્સા
નિર્દોષ
સ્વભાવ
જન્માષ્ટમી
પરાક્રમ
ધાસ્તી
જન્મ્યા
પ્રતાપ
અથકાર
વિચાર્યું
દુશ્મન
ઉશ્કેરાઈ
[illegible]
જવલ્લે
ઉજ્જડ
સ્થળે
હુન્નર
વિદ્યા
તંદુરસ્તી

ચિત્રશાળા
વર્ગ
પ્રાણજીવન
ત્રિભુવન
રૂસ્તમજી
દસ્તાવેજ
પ્રસન્ન
તૃપ્તિ
આર્થર
ડ્યુક
કર્નલ
સત્ય
શિખ્યો
પ્રશ્ન
પ્રસ્થાન
પિત્તળ
વાસ્તે
તત્કાળ
વસ્તી
સુન્ની
બ્રાહ્મણ
ક્ષત્રિય
વૈશ્ય

નિર્મળ	સૂજતા	સ્વચ્છ	ગૂઢ
અરૂંધતી	અણીશુદ્ધ	સિદ્ધ	વિદ
પ્રદેશ	મ ભળાવ્યુ	વર્ણ	ક્રમ
વિચિત્ર	શ્રમ	કસ્તી	લેનેપ્સ
મૃગજળ	તરતી	કન્યા	ખ્યાલ
હુદીત	દુર્ગંધ	પુનસંગન	વિલમરહોર્સ
વિચર્યું	શ્રાવક	ભક્ષર	ચિત્ર
આતર્યાં	પરથમં	વિશ્વામિત્રે	પ્રતિદિન
પીસ્યા	સ્ટેશ	અયોધ્યા	વિસ્તારી
ગર્જના	ચિત્રકૂટ	કાન્યકુબ્જ	પત્ર
મુખોઈ	વિસ્મય	દર્શન	જુદ્ધ
જન્મારા	નિર્જીવ	વસિષ્ઠ	શેતરંજ
પ્રવીણ	સ્વાર્થ	પ્રસિદ્ધ	બુદ્ધિશાળી
પરાક્રમી	પ્રીતિ	પોર્ટુગીઝ	પ્રવીણ
પરદુ ભજન	પ્રતિજ્ઞા	આગ્રે	નિષ્ઠા
શ્લોક	ભીમ	સિતર	હસ્તક
સ્મરણશક્તિ	સત્યભામા	અગ્નિનૌકા	વિસ્તાર
વિદ્વાન	મત્સ્યગંધા	સર્વત્ર	પૂજ્ય
કૃતઘ્ન	ઉત્કંઠા	સ્થાપન	શ્રીકૃષ્ણ
પ્રપંચ	શ્વાસ	પત્તા	દ્વારકા
અચ્છેર	અફગાનિસ્તાન	તીર્થ	મૌર્ય
વેદશાસ્ત્ર	ઇસ્લામી	ચિરંજીવી	પાટલિપુત્ર
અમૃત	દ્રવ્ય	પ્રિયભાઇ	ચંદ્રગુપ્ત

શલ્લુ	રત્નો	સૌભાગ્ય	સુદર્શન
અલ્યા	નૃત્ય	પત્તો	સ્થાપ્યા
ભદ્રા	જાત્રાળુ	જિહ્વા	બૌદ્ધ
સદ્ગૃહસ્થ	ચાલુક્ય	કોતરાવ્યા	હસ્તિનાપુર
દેવસ્થાન	સંપૂર્ણ	શ્રવણો	દેવવ્રત
અદ્યાપિ	વૃત્તાંત	ક્ષત્રપ	લવણપ્રસાદ
ભક્ષ્યા	ત્રિકોણાકાર	ગુપ્ત	યોદ્ધા
ત્રીસ	ગુર્જર	અલાઉદ્દીન	આથમ્યા
પાત્રીસ	ગુર્જરત્ર	માર્ચ	ભદ્ર
હલ્લો	નાસરૂદ્દીન	સપ્ટેમ્બર	કિલ્લો
નિર્ભય	પશ્ચાત્તાપ	ધાન્ય	સિપ્રા
ઘસ્યો	અંતઃકરણ	ગર્વનર	અગત્ય
સિદ્ધરાજ	પ્રવાહ	મહારાષ્ટ્ર	કર્નલવુડિંગ્ટન
પુખ્ત	મહમદશાહ	ત્ર્યંબક	અગ્નિ
બર્બર	ઠઠ્ઠા	સહ્યાદ્રિ	વાયવ્ય
શ્રીસ્થળ	લોકપ્રિય	શેગિષ્ટ	પ્રથમ
ત્રાસ	મુસ્તફાબાદ	કોલ્હાપુર	કોલ્લો
ક્રોધ	વાત્રક	મહાબળેશ્વર	પ્રવાહી
યશોવર્મા	ખર્દમજબક્ષ	મંત્રીઓ	પ્રસરી
સિદ્ધપુર	ઉસ્તાદ	ન્યાયાધીશો	ગઠ્ઠો
સહસ્રલિંગ	શ્રીમંત	ડિરેક્ટર	સ્વરૂપ
હેમાચાર્ય	વાજિંત્ર	દ્વીપકલ્પ	શાલદુપટ્ટા

વૃત્તિ	શત્રુ	લક્ષાધિપતિ	કાષ્ટ
ગોધ્યા	અત્તર	જગન્નાથ	કુમુદ
વિચિત્ર	તત્ત્વ	સ્રીકેસર	અરમસ્તાન
સ્નાયુ	સૂક્ષ્મબીજ	મદ્રાસ	મંત્ર
શ્રીપત	સ્વાદ	પિત્ત	પ્રવેશ
ચિહ્ન	સૂક્ષ્મ	દ્રાક્ષ	નિબંધ
મનુષ્ય	છિદ્ર	કર્ણાટક	વિટાળ્યુ
દ્વિદળ	બ્લીચિંગ	ધાસ્તી	સત્વ
મચ્છર	છિદ્રાળુ	સૃષ્ટિ	સૂક્ષ્મદર્શક
સાહ્યા	અર્ઘી	ક્વિનીન	કસ્તર
શ્વાસ	સુરત	ઓકિસજન	પ્રાણવાયુ

ડ્રિલ માટેની સૂચના પહેલી ચોપડીના અર્થમા જુઓ.

(૧) જમણો હાથ સામે (હથેલી આકાશ તરફ (૨) જમણા હાથે સનામ (૩) ડાબો હાથ સામે (હાથેની આકાશ તરફ) (૪) ડાબે હાથે સનામ (૫) જમણો હાથ ઉંચો (૬) ડાબો હાથ ઉંચો (૭) બને હાથ પગના થાપા સાથે અફાળવા (૮) જમણો હાથ ખભાની સીધી લીટીમા (૯) ડાબો હાથ ખભાની સીધી લીટીમા (૧૦) બને હાથના આગળાના ટેરવા ખભે અડકાવવા (૧૧) બને હાથ પગના થાપા સાથે અફાળવા (૧૨) જમણા હાથની હથેલી મો સામે લાવી ચક્કર (૧૩) ડાબા હાથની હયેની મો સામે લાવી ચક્કર (૧૪) બને હાથ સામા મુઠ્ઠી વાળીને (મુઠ્ઠીઓ અકાશ તરફ) (૧૫) બને હાથ પાછળ પીઠ ગમ ખેંચવા (મુઠ્ઠીઓ છાતીને પડખે રાખવી) (૧૬) બને હાથ કેડપર રાખી પગના આગળાપર ધીરેથી બેસવુ, (૧૭) ડાબો હાથ કેડપર મૂકી ડાબી ગમ વાંકા

વળી જમણો હાથ ઉચો કરી આગળાના નખ સામે જોવુ (૧૮) જમણો હાથ કેડપર રાખી જમણી ગમ વાંકા નમી ડાબો હાથ ઉચો કરી આગળાના નખ સામે જોવુ (૧૯) સીધા ટટાર ઉભા રહેવુ (પણ બે પગ વચ્ચે એક ફુટનુ અંતર રાખવુ) (૨૦) બેઉ હાથ મો સામે ઉચા કરી આકાશ તરફ આંગળા ધરી નખ તરફ જોવુ (૨૧) કમરમાથી વાંકા વળી હાથના આગળા પગના અંગુઠા ને અડકવા (પગ ટટાર રહેવા જોઈએ) (૨૨) સીધા ઉભા થઈ એક ડગલુ પાછળ ખસી ઉભા રહેવુ (૨૩) ડોકુ આગળ નમાવવુ (૨૪) ડોકુ સીધુ કરી સામે જોવુ (૨૫) ડોકુ પાછળ નમાવવુ (૨૬) ડોકુ સીધુ કરી સામે જોવુ (૨૭) ડોકુ જમણી તરફ ખભાની સામે સીધી લીટીમા રાખવુ (૨૮) ડોકુ સીધુ કરી સામે જોવુ (૨૯) ડોકુ ડાબી તરફ ખભાની સીધી લીટીમા રાખવુ (૩૦) ડોકુ સીધુ કરી સામે જોવુ (૩૧) બેઉ હાથ મુઠ્ઠી વાળી મો સામે ખભાની સીધી લીટીમા લાંબા કરવા (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ) (૩૨) બેઉ હાથ પાછળ પીઠ ગમ ખેચવા (મુઠ્ઠીઓ બગલ આગળ લાવવી) (૩૩) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમા લાંબા કરવા (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ) (૩૪) અને હાથની મુઠ્ઠીના અંગુઠા ખભે અડકાવવા (૩૫) કેડપર હાથ રાખી સીધા ઉભા રહેવુ (૩૬) કમર આગળ (૩૭) ૩૫ પ્રમાણે (૩૮) કમર પાછળ (૩૯) ૩૫ પ્રમાણે પણ બે પગની વચ્ચે એક ફુટનુ અંતર રાખવુ (૪૦) કમર જમણી તરફ વાળી ડાબો પગ ભોયથી ચાર આગળ ઉચો રાખવો (૪૧) ૩૯ પ્રમાણે (૪૨) કમર ડાબી તરફ વાળી જમણો પગ ભોયથી ચાર આગળ ઉચો રાખવો (૪૩) સીધા ટટાર ઉભા રહેવુ (૪૪) જમણા ફરવુ (૪૫) સલામ કરી ચાલ્યા જવુ

મેસર્સ. સી ડી શાહ. એન્ડ કો૦ કૃત બાળપોથીથી સાતમી સુધીના
કન્યા વાચનમાળા ત્રણે ભાગના, ત્રિવેદી વાચનમાળા સાતે પુસ્તકના અર્થની નોટો તૈયાર છે

— બાળપોથી માટે —

" મુખગણિત શિક્ષક" ભા. ૧ દોઢ આનો.
" ડિક્ટેશન શિક્ષક બે આના.

— પહેલી માટે —

"મુખગણિત શિક્ષક" ભા. ૨ ૧॥ આના
"ડિક્ટેશન શિક્ષક" ભા. ૧. ન॥ આના.
ત્રિવેદિ વાચનમાળાનો ડિક્ટેશન શિક્ષક " ચાર આના.

— બીજી માટે —

"મુખગણિત શિક્ષક' ભા ૩. બે આના.
"ડિક્ટેશન શિક્ષક ' ભા ૨ ત્રણ આના.
સુરત શાહે"નો"ભૂગોળ શિક્ષક " ૩ આના

— ત્રીજી માટે —

"મુખગણિત શિક્ષક' ભા ૪.૨॥. આના.
"ડિક્ટેશન શિક્ષક' ભા ૩. ત્રણ આના.
સુરત જિલ્લાનો નકશો પાંચ આના.
સુરત જિલ્લાનો ભૂગોળ શિક્ષક ત્રણ આના
ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ત્રણ આના

— ચોથી માટે —

"મુખગણિત શિક્ષક" ભા.પ. ચાર આના.
"ડિક્ટેશન શિક્ષક" ભા. ૪. ચાર આના.
મુંબઇ ઇ ભૂ પ્રશ્નોત્તરમાળા ૮॥ આના

— પાંચમી માટે —

"મુખગણિત શિક્ષક" ભા. ૬. ચાર આના
" ડિક્ટેશન શિક્ષક" ભા. ૫. ચાર આના.
હિંદુસ્તાનની ભ પ્રશ્નોત્તરમાળા ૮ આના.

બીજા ધોરણ માટે અંકગણિતનાં મનોયત્ન પાંચ આના